

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

Yusuf BİLEN

HATTAT MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI
HAYATI, SANATI ve ESERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

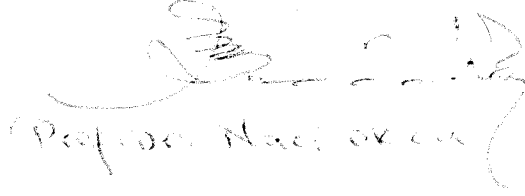
TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Naci OKCU

ERZURUM – 2001

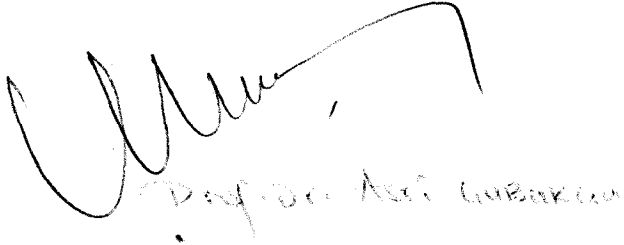
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu çalışma, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalının Türk Süsleme ve Hat Sanatları
Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

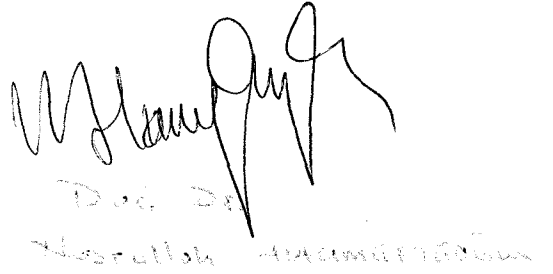
Danışman / Jüri

Prof. Dr. Naci Özkaya

Jüri

Prof. Dr. Naci Özkaya

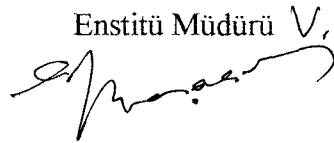
Jüri

Prof. Dr. Naci Özkaya

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 15.03.2017

(İMZA)

Enstitü Müdürü V.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	IV
GİRİŞ	1
İSLÂM HAT SANATININ DOĞUŞU VE GELİŞMESİ	1
I. BÖLÜM	6
HATTAT MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI'NIN HAYATI	6
1. Hocaları	16
1.1. Hamid Aytaç	17
1.2. Hasan Rıza Efendi	17
1.3. Kâmil Akdik	18
1.4. Hulûsi Efendi	18
1.5. İsmail Hakkı (Altunbezer)	18
1.6. Ferid Bey	19
1.7. Said Bey	19
2. Yetiştirdiği Talebeler	20
2.1. Ömer Faruk ATABEK	20
2.2. Saim ÖZEL	20
2.3. Yusuf TAVASLI	22
2.4. Ali ALPARSLAN	22
2.5. Hüseyin TULPAR	22
2.6. Süleyman KAYIRAN	23
2.7. Mustafa Bekir PEKTEN	23
2.8. Ali Rüşdü ORAN	24
2.9. Orhan OKAY	24
2.10. Mahmut ÖNCÜ	25
2.11. Hasan ÇELEBİ	25
2.12. Sadi BELGER	26
2.13. Naci OKCU	26
2.14. İbrahim Aydın YÜKSEL	26

2.15. Müşerref ÇELEBİ	27
2.16. Şevket ÖZDEM	28
2.17. Mustafa Uğur DERMAN	28
3. Halim Efendi'den Hatıralar	29
II. BÖLÜM	31
HALİM EFENDİ'NİN SAN'ATI	31
III. BÖLÜM	48
HALİM EFENDİ'NİN ESERLERİ	48
1. Camiler	48
2. Kitaplar	50
3. Mezar taşları	54
4. Çeşmeler	54
IV. BÖLÜM	55
HALİM EFENDİ'NİN ESERLERİNDEN ÖRNEKLER	55
SONUÇ	72
KAYNAKLAR	73
ÖZGEÇMİŞ	79

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATTAT MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI HAYATI, SANATI ve ESERLERİ

Yusuf BİLEN

Danışman : Prof. Dr. Naci OKCU

2001 – SAYFA: 79

Jüri : Prof. Dr. Naci OKCU

.....

.....

Şeyh Hamdullah'la başlayan Osmanlı Mektebi, Hafız Osman, İsmail Zühdi, Mustafa Rakım, Yesârî Es'ad Efendi, Yesârîzâde Mehmed İzzet Efendi, Şevki Efendi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Sami Efendi, Kamil Akdik, Tuğrakeş Hakkı Bey gibi şahısların kalemleriyle hat sanatının şahikasına ulaşmıştır.

Hat sanatını zirveye ulaştıran hattatlar kervanına XX. Yüzyılın başlarında Halim Efendi de katılmış ve bu sanatın en güçlü kalemlerinden birisi olmuştur.

Halim Efendi'yi çalışmamızın amacı, hakkında -makaleler dışında- bir çalışma yapılmayan bu büyük sanatkârın hayatını, sanatını ve tespit edebildiğimiz eserlerini değerlendirerek, sanat âlemine sunmaktır.

Çalışmamızda önce, Halim Efendi ile ilgili yazılanları topladık. Bu hat dehasının dostlarına ve talebelerine ulaşmaya çalıştık. Eserlerinin bulunduğu kütüphane, müze, cami, çeşme vb. yerlere gidilerek eserlerinin bugünkü durumu tespit edildi. Özel koleksiyonlara ulaşmaya gayret edildi. Konunun uzmanları ile devamlı surette görüşülerek fikir teatisinde bulunuldu.

Sonuç olarak XX. Yüzyılı tek başına temsil edecek bir sanat seviyesinde bulunan ve sanatını öğretmekten büyük bir haz duyan, hat sanatının yeni nesillere aktarılmasında ve bu millî sanatımızın yaşatılmasında büyük bir çaba sarfeden Halim Efendi'nin dikkatle ele alınması kanaatindeyiz.

ABSTRACT

MASTER THESIS

LIFE, ART and WORKS of MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI, THE CALLIGRAPHER

Yusuf BİLEN

Advisor : Prof. Dr. Naci OKCU

2001 – Page :

Jury : Prof. Dr. Naci OKCU

.....

.....

The Ottoman School of calligraphy, started by Şeyh Hamdullah reached its culmination in later years by the works of Hafız Osman, İsmail Zühdi, Mustafa Rakım, Yesârî Es'ad Efendi, Yesârîzâde Mehmed İzzet Efendi, Şevki Efendi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Sami Efendi, Hakkı Bey.

This train of calligraphers Was joined by Halim Efendi in the early 20th century and became one of the most skillful masters of this art.

This study aims at studying the life, art and works of this great artist about which no other literature have been published thab some individual articles.

Almost all of the publications about Halim Efendi were collected and had personal interviews with his friends and students. The librarians and museums where his works were kept and architectural monuments such as mosques and fountains on which his compositions were inscribed were visited for close investigations.

Private collections of calligraphy were reviewed for unknown samples of his work. We have always kept contact with the experts of this art in the country for ex change of opinions.

We concluded that Halim Efendi deserves extensive studies who may well represent the Ottoman school of calligraphy and who has always been eager to teach this national art to the following generations.

ÖNSÖZ

Hat sanatımızda “Serû’l-kalem” olması ve büyük kompozisyon gücü ile meşhur olan Halim Efendi, 30 Eylül 1964’te vefat etmiştir.

“Hattat Mustafa Halim Özyazıcı hayatı, sanatı ve eserleri” konulu bir çalışma yapmamızdaki en büyük âmil, “Kalemi esir etmiş hattat” olarak anılan Halim Efendi’nin sanatı ve eserlerini inceleyerek sanat camiasına kazandırmaktır.

Çalışmamızda, kendisinden devamlı surette faydalandığım M. Uğur Derman Bey’in yazdığı makaleler ve Merhum Süheyl Ünver’in Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki Hattat Halim Dosyası ilk müracaat kaynaklarımız oldu. Daha sonra Halim Efendi’nin talebeleri, koleksiyonerler ve dostlarından elde ettiğimiz bilgiler, özellikle son birkaç ay içerisinde piyasaya çıkan terekesinden ulaşabildiğimiz yazı ve evrak değerlendirmeye tabi tutuldu. Ayrıca, çalışmamız esnasında, sanat tarihi, mimarî ve estetik gibi alanlarda yazılan bazı eserlere de gerektiğinde müracaat edildi. Çalışmamız bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Girişte, çok kısaca İslâm yazısının tarihçesinden bahsedildi.

Birinci bölümde, Halim Efendi’nin hayatı, vazifeleri, son yılları, vefatı, hocaları ve münasebetleri, talebelerinin biyografileri ve hocaları hakkındaki değerlendirmelere yer verildi.

İkinci bölümde, Halim Efendi’nin yazıları incelenerek elde edilen sanat hususiyetleri kaydedildi. Yazıları üzerinde değerlendirme yapılırken uzmanların ve hattatların fikirlerine müracaat edilerek, elde edilen kıymetli fikirler değerlendirildi.

Üçüncü bölümde, cami, çeşme, mezar taşı, levha gibi eserlerinin bulunduğu yerler belirtilerek yazı çeşitleri ve sanat kıymetleri ile, bugünkü durumları hakkında bilgi verildi.

Dördüncü Bölümde ise, çeşitli müze, cami, koleksiyonlar vb. yerlerde bulunan bazı eserleri kısa değerlendirmelerle sunuldu.

Çalışmamda daima teşvik ve takdirlerini gördüğüm hocam sayın Prof. Dr. Naci OKCU Bey’e, minnet ve şükranlarımı arzederim. Bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım Prof. Dr. Asri Çubukcu Bey’e, Prof. Dr. Muhittin SERİN Bey’e, Prof. Dr. M. Hüsrev SUBAŞI Bey’e, Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir Yılmaz Bey’e, bilgi ve dokümanlarını cömertlikle sunan sayın M. Uğur DERMAN Bey’e ve hocam Hattat Mehmet ÖZÇAY Bey’e, Halim Hocanın kıymetli talebelerine, yardımlarını gördüğüm bütün hocalarıma ve arkadaşlarıma en kalbî teşekkürlerimi sunarım.

Yusuf BİLEN

Erzurum – 2001

KISALTMALAR

a.g.d.	: Adı geçen dosya
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
b.	: Bin
b.k.z.	: Bakınız
ev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi
IRCICA	: İslām Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İÜK	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
haz.	: Hazırlayan
HSMH	: Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar
IDM	: İslām Düşüncesi Mecmuası
İKMHS	: İslām Kültür Mirasında Hat Sanatı
lv.	: Levha
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nřr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
s. nřr.	: Sadeleřtirerek neşreden
sy.	: Sayı
SK	: Süleymaniye Kütüphanesi
THSř	: Türk Hat Sanatının şaheserleri
trc.	: Tercüme
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vs.	: Vesaire
yay.	: Yayınları

GİRİŞ

İSLÂM HAT SANATININ DOĞUŞU VE GELİŞMESİ

Hat san'atı, İslâm medeniyeti çerçevesinde Arap yazısına bağlı olarak doğmuş ve gelişmiş güzel san'atlardan biridir. Arap yazısı İslâm'ın zuhuru ile sür'atli bir inkişaf devresine girmiş ve hicreti takip eden iki asır içerisinde bir taraftan bağlı bulunduğu Arap dilini ifade edebilen bir yazı sistemi, diğer taraftan hâlâ canlılığını muhafaza eden bir san'at şubesinin ana unsuru olmuştur¹.

Arap yazısı, Ârâmî halkasıyla Fenike yazısına bağlanmaktadır. Ârâmî yazısından Nabat yazısı inkişaf etmiş ve bundan da Arap alfabesi doğmuştur. Bitişik Nabat yazısından Arap yazısına geçişin muhtelif safhalarını gösteren kitabelerin en eskileri, Nabat dili ve yazısı ile yazılmış olup, Araplar üzerinde Nabat kültürünün hâkim olduğu bir devrenin hâtırasını taşıyan Ümmü'l-Cimâl (M. 250) ve en-Nemâre (M. 328) kitâbeleridir².

Nabatî yazı Havran, Petra, el-Ulâ yoluyla Hicâz'a veya İslâm âlimlerinin naklettiklerine göre Enbâr'dan Hîre'ye, oradan da Hicâz'a veya Havran, Enbâr ve Hîre'ye, oradan da Dümetülcendel yoluyla Hicâz'a gelmiş ve yayılmıştır³.

İslâmiyet, hattı ve kitâbeti zaruri kılan, kullanma sahasını arttıran ve genişleten âmilleri beraberinde getirdi. İslâmiyetle yazı, birden bire yepyeni ve aydınlık bir safhaya girdi; İslâm'ın tesis ettiği ve bütün maddi, manevi cepheleriyle yeni içtimâî nizamın en ehemmiyetli tesbit, tescil, telkin ve neşir vâsıtası olarak işlendi, geliştirildi ve hicreti takip eden yarım asır içerisinde, daha önce geçen üç asırlık hayatındakinden büyük bir tekâmüle mazhar oldu⁴.

Hz. Muhammed'in, ashabı arasında güzel yazı yazan Abdullah b. Said b. Âsî b. Ümeyye'ye Medine halkına yazı yazmayı öğretmesini emrettiği, yine ashabdan Ubâde b. Sâmî'in Suffe ehlinde bazılarına Kur'an ve yazı yazmayı öğrettiği bu konuda bize nakledilen haberlerdendir. Bedir Savaşında esir alınan, yazı bilen ve fidye ödeyemeyen müşriklerin on müslüman çocuğa okuma-yazma öğrettikten sonra serbest bırakılmaları da yazı ve öğretim hususunda Hz. Muhammed'in gayret ve hassasiyetini gösteren hadiselerdir⁵.

¹ Nihad M. Çetin, "İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi", (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar) **İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı**, IRCICA, İstanbul 1992, s. 14-32.

² Çetin, İslâm'da Paleografyanın Doğuşu ve Gelişmesi, Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri, 30 Nisan-2 Mayıs 1986 **Bildiriler**, İÜEF, İstanbul 1988, s. 1.

³ Muhittin Serin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, İstanbul 1999, s. 45.

⁴ Çetin, **Bildiriler**, s. 15.

⁵ Serin, a.g.e., s. 47.

Hiz. Peygamber, Hiz. Muaviye'ye hitaben şöyle diyor. "Ey Muaviye, divitine lika koy, kalemini eğri kes, *bâ*'yı uzat, sin'i farketir, mim'i köreltme, Lafzatullahı güzel yaz, er-Rahmân'ı uzat, er-Rahîm'i güzel yaz, kalemini sol kulağına koy ki, kolay hatırlayıp alasin⁶.

Hiz. Muhammed devrinde yazıya vâsıta olan kağıt henüz yoktu. Hicret öncesi Müslümanlar kendi imkânlarına göre yazı için terbiye edilmiş safran ve gülsuyu ile boyanmış, inceltilmiş deri (parşömen, rak), tahtadan yapılmış tabletler, develerin kürek kemikleri, hurma ağacı yapraklarının orta damarı üzerine yazıyorlar veya yufka, beyaz taş kırık seramik kap parçaları üzerine hakke ediyorlardı⁷.

Hiz. Ebubekir döneminde vahiy kâtibi Zeyd b. Sâbit tarafından suhuf haline getirilmiş olan Kur'an-ı Kerim, daha sonra Hiz. Osman tarafından bir nüsha istinsah edildi ve bu nüsha çoğaltılarak muhtelif İslâm memleketlerine gönderildi⁸.

Arap yazısı bir taraftan yazı sistemi olarak ikmâl edilirken, diğer taraftan bir san'at şubesinin ana unsuru olarak işlenmiş, güzelleştirilmiştir. Bu gelişme, Emevîler devrinde belirgin bir mahiyet kazandı. Kur'an'a tahsis edilen düz hatlı ve keskin köşeli yazı şekli, Şam'da ve hususiyle Kûfe'de geçirdiği merhaleden sonra "kûfî" namıyla anıldı⁹.

Abbâsîler devrinde gittikçe gelişen ilim ve sanat hareketleri sayesinde büyük merkezlerde ve bilhassa Bağdat'ta kitap merakı ve bunları yazarak çoğaltan "verrâk"lar artmıştı. İşte bunların kitap istinsâhında kullandıkları yazıya *verrakî*, *muhakkak* veya *irâkî* deniliyordu¹⁰.

VIII. asır sonlarından itibaren hat sanatkârlarının güzeli arama gayreti neticesi, ölçülü olarak şekillenen yazılar *aslî* ve *mevzûn hat* ismiyle de anılmaya başladı. Bu yazıları ileri bir merhaleye erdirenler arasında ayrı bir mevkii olan *İbn-i Mukle* (?-328/949), hattın nizâm ve âhengini kaidelere bağladı ve bu yazılara "nisbetli yazı" manasına *mensûb hattı* denildi. *Mensûb hattının*, yukarıda *verrakî* adıyla geçen ve umumiyetle kitap istinsahına mahsus olup, bu sebeple *neshî* de denilen şeklinden, XI. Asrın başlarında *muhakkak*, *reyhânî* ve *nesih* hatları doğdu. Bu devrin parlak ismi olan *İbnü'l-Bevvâb* (?- 413/1022), İbn-i Mukle yolunu değiştirdi ve XIII. asır sonlarına kadar bu üslûb sürdü. Aynı yolda çalışan *İbnü'l-Hâzin* (?- 518/1124), *tevkî'* ve *rika'* yazılarına yön verdi. Nihayet, *İbnü'l-Bevvâb* yolunu geliştirerek *aklâm-ı sitte* (altı yazı) denilen *sülûs*, *nesih*, *muhakkak*, *reyhânî*, *tevkî'* ve *rika'* hatlarını XIII. asırda en müttekâmil şekliyle tespit edip yazabilen bir üstâd, *Yâkûtü'l-Musta'simî* (?-

⁶ Kadi İyâz b. Musa, *eş-Şifâ fî Şemâilî'l-Mustafa ve el-İlma' fî Usûlî's-Semâ'*, Kahire 1977, I-506.; ez-Zebîdî, Muhammed Murtaza, *Hikmatü'l-İşrak ilâ Küttâbî'l-Âfâk*, Kahire 1990, s. 122.

⁷ Serin, a.g.e. s.49.

⁸ Çetin, İKMHS, s.16.

⁹ Çetin, *Bildiriler*, s.5.

¹⁰ M.Uğur Derman, "Hat", *Sabancı Koleksiyonu*, İstanbul 1995, s. 15.

698/1298) Bağdat'ta zuhur etti. O zamana kadar düz kesilen kamış kalemin ağzını eğri kesmek de onun buluşudur ve bu hâl, yazıya büyük letâfet kazandırmıştır.

Yâkût'un ölümünden sonra, onun *aklâm-ı sitte* anlayışı, yetiştirdiği üstadlar eliyle Bağdat'tan, Anadolu, Mısır, Suriye, İran ve Maverâünnehr'e kadar yayıldı¹¹. Yâkût'un *aklâm-ı sitte* üslûbu, Osmanlı toprakları dışında yüzyıllarca devam etti; lâkin zaman Yâkût çağından uzaklaştığı nisbette bu yazı üslûbu da aslından uzaklaştı. Şeyh Hamdullah, II.Bayezid'in teşvikleriyle Yâkût'un yazılarındaki en câzip şekil ve üslûbu ayırarak bundan sonrası için kendisine rehber edindi. X. (XVI.) asır başından itibaren, Osmanlı topraklarında artık Yâkût yerine Şeyh Hamdullah tavrıyla yazılmaya başlanmış, Şeyh'in yetiştirdikleri de onun üslûbunu yaymışlardır¹².

Kanunî devrinde Şemsü'l-Hat (Hat güneşi) olarak şöhret bulan Ahmed Karahisârî'nin bilhassa celf sülûs ve kendi tarzı olan müselsel yazılarda ulaştığı kompozisyon güzelliği bütün hattatlar tarafından kabul edilmiştir. Yâkût tavrını devam ettiren Karahisârî ekolü Şeyh Hamdullah üslûbu karşısında fazla rağbet bulmamış ve vefatından sonra talebesinin bile Şeyh yoluna tekrar dönmesiyle son bulmuştur.

Karahisârî'nin vefatından sonra, Şeyh Hamdullah ekolü, bilhassa *aklâm-ı sitte*'de bütün hızıyla devam etmiş, XVII. asırda Büyük Derviş Ali, Ağakapılı İsmail b. Ali, Suyolcuzâde ve Eyyübî Mustafa b. Ömer'le devam eden Şeyh üslûbu, bu yolun en mühim üstadlarından ve yenileyicilerinden olan Hâfız Osman'la yeniden canlanmışır.

Hâfız Osman kemâle erdiği dönemlerde Şeyh Hamdullah'ın yazılarından beğendiği en güzel harfleri seçerek ve onları küçülterek, üzerinde yaptığı uzun çalışmalardan sonra, onların bünyelerinde daha güzel nisbetler yakalamış, harf ve kelime aralıklarını yeniden gözden geçirerek kendine mahsus üslûbunu ortaya koymuştur. Onun yazıda açtığı bu çıkır Şeyh Hamdullah'tan sonra bütün İslâm âleminde hâkim ve ideal bir üslûp olmuş ve bugüne kadar Şeyh gibi yazabilmek bir özellik iken, Hâfız Osman'dan sonra Onun gibi yazabilmek bir gaye olmuştur. Böylece Şeyh Hamdullah'tan itibaren başlayan bu imbikten süzülen Şeyh ekolü, bu şekildeki yenilenmeleri ile 19. asırda yetişen Mehmed Şevki Efendi'de kemâle erecek, ideal ölçü ve güzelliğine kavuşacaktır.

Aklâm-ı sitte'de, özellikle sülûs ve nesih yazıda sayısız murakka, levha, en'am-ı şerif, delâilü'l-hayrat ve Kur'an-ı Kerim yazan Hâfız Osman, hat sanatında ilk defa sülûs ve nesih hattı ile *hilye* formunu ortaya koymuştur¹³.

¹¹ Derman, Hat, s.16.

¹² Derman, "Hat San'atında Osmanlı Devri", İKMHS, IRCICA, İstanbul 1992, s. 33.

¹³ Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, İstanbul, 1982, lv.: 16.; Fevzi Günüş, "Osmanlı Sanatında Hat", *Marife*, sy.: 1, Bahar 2001, Konya 2001, s. 161.

Celî sülûs nev'inde her asrın sanat seviyesine göre parça parça güzelliklere rastlanmakla beraber bir bütün olarak bu yazı nev'inde, Mustafa Râkım'a kadar her asırdaki ekol sahibi hattatlar dahi tam olarak muvaffak olamamışlardır.

Mustafa Râkım Efendi, Hâfız Osman'ın en a'la murakka'ları üzerinde yaptığı araştırmalardan sonra bilhassa sülûs ve nesih ile Hâfız Osman gibi yazmayı başarmıştır. Celî sülûste, önceleri satranç (kareleme) usulüyle büyütme yolunu muvaffakiyetle kullanarak, eline meleke geldikten sonra doğrudan yazmaya başlamıştır. Usta bir figürist ressam olması dolayısıyla mükemmel seviyedeki ilm-i menâzır (perspektif) bilgisini istifteki büyük kabiliyetiyle birleştirerek, celî yazının konacağı yüksekliğe göre, bazı harfleri daha geniş yazmak gibi vs. değişiklikleri yapmak, ancak böyle bir hat dâhisince tatbik edilmiştir¹⁴.

19. asrın sonlarına doğru Kastamonu'da dünyaya gelem Mehmed Şevki Efendi, bütün hattatların sülûs ve nesih yazıda feyiz aldığı, yazılarını onun yazısına benzetmeye çalıştığı, bir kâmil insan, tevâzu, incelik ve zerafet örneği olan dahi bir hattattır.

M. Şevki Efendi, Mustafa Râkım'dan sonra sülûs ve nesih yazılara en güzel nispet ve şekilleri vermiş, İslâm dünyasında çok benimsenen kendi üslûbunu ortaya koymuştur¹⁵.

Şevki Efendi'nin muasırı ve "Celî yazmadıkça hattın esrarına vâkıf olunamaz" diyen Sâmi Efendi, celî sülûs yazıda Mustafa Râkım ve celî ta'lik'te ise Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi tavrını güzelleştirerek, devrinin hattatlarına ve sonrakilere bu yolda imam olmuştur. Onun celî yazan herkes içi beğenilen ve kalıpları elden ele dolaşan iki önemli celîsinden, celî sülûs olanı, İstanbul Yeni Camii'nde bugün cami külliyesinden oldukça uzakta ve bir bankanın yanı başında, seyyar satıcıların tezgâhı hükmünde, garip bir şekilde duran sebili üzerindedir. Celî ta'lik kitâbesi ise, İstanbul Erenköy'deki Zihni Paşa Camii'nde mermere mahkûktur¹⁶.

Birbirinden güzel sülûs-nesih *kıt'a*, *delâil*, *en'am-ı şerifleri*yle temâyüz eden Hasan Rıza Efendi'nin, en muvaffak olduğu yazı nev'i *nesih*'ti.

Sâmi Efendi'den sonra zamanın en büyük üstâdı kabul edilen Nazif Efendi'nin esas ustalığı, celî'de ve takliden yazdığı yazılarında görülür. 19. Yüzyılın sonlarında yetişen ve 20. yüzyılın en kudretli hattatlarından olan Kâmil Efendi, İsmail Hakkı Altunbezer, Sâmi Efendi'nin yazdığı yazılara kendi imzasını attığı Hulûsi Efendi, Ebru sanatını Özbek şeyhi Edhem Efendi'den öğrenerek yeni nesillere öğreten ve unutulmaktan kurtaran hezârfen Necmeddin Okyay ve iki nesil arasında köprü olan Hamid Aytaç bu asrın unutulmaz isimleridir.

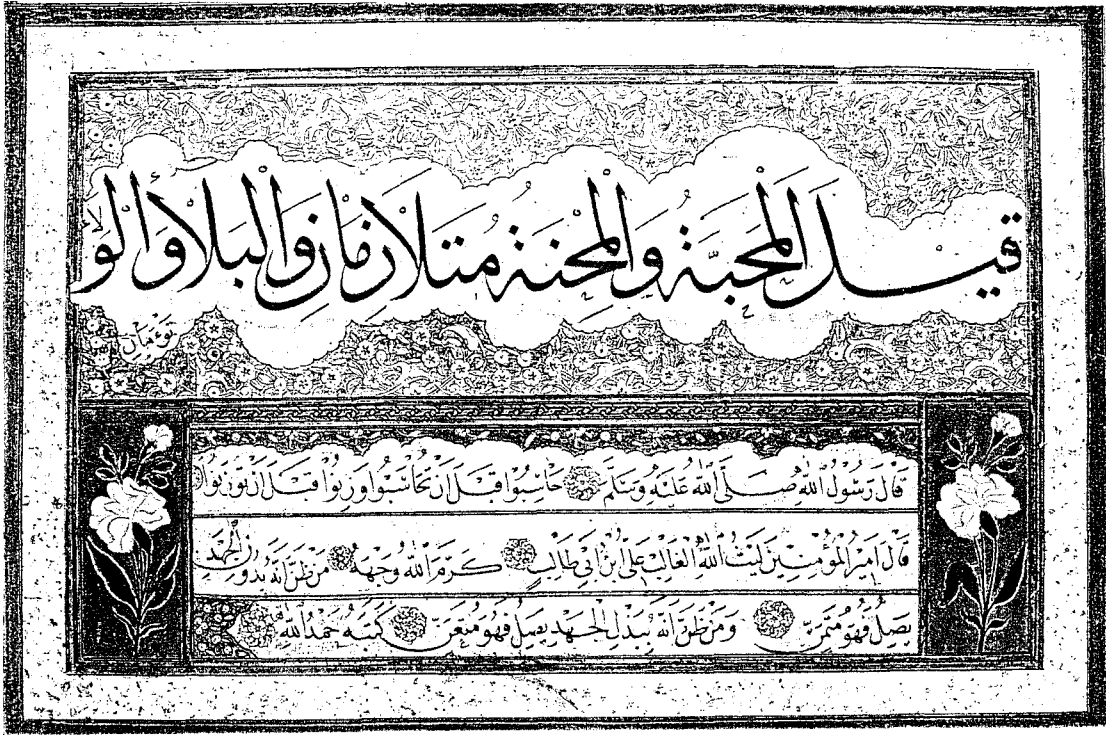
¹⁴ Derman, THSS, lv.: 22.

¹⁵ Serin, a.g.e., s.155.

¹⁶ Günüş, a.g.m., s. 166.

Medresetü'l Hattatin'de biraz önce isimlerini saydığımız, Hulûsi Efendi, Hasan Rıza Efendi, Kâmil Efendi, İsmail Hakkı Altunbezer, Hamid Bey gibi zevâttan ders alarak yetişen ve “20 yüzyılı tek başına temsil eden hattat” olarak vasıflandırılan hattat Halim Efendi, *seriü 'l-kalem* olması ve kompozisyon kabiliyetinin yüksekliği ile meşhurdur.

Necmeddin Okyay, Hâfız Kemal Batanay, Hamid Bey ve Halim Efendi gibi büyük sanatkârlar vasıtasıyla günümüze gelen hat sanatı, yeni yetişen sanatkârlar eliyle tarih olmaktan kurtulmuş ve âlem-i İslâm içinde tekrar Anadolu'nun yüzünü ak etmiştir.

Şeyh Hamdullah'ın sülüs nesih kıt'ası

Halim Efendi'nin Süheyl Ünvere Hediye ettiği bir fotoğrafı
"Süheyl Bey Kardeşimize Hâtıra-i meveddet olmak üzere takdim kılındı".
Fî 24 Temmuz 334 / 24 Temmuz 1918

I. BÖLÜM

HATTAT MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI'NIN HAYATI

Mustafa Abdulhalim Özyazıcı, 14 Ocak 1898 (20 Şaban 1315 / 23 Kânun-ı sani 1313) de İstanbul'un Haseki semtinde doğdu. (Hekimoğlu Ali Paşa Mahallesi Koca Yusuf Sokağı no:51). Babası Nalıncı Hacı Cemal Efendi, annesi Advıye Hanım'dır.

Osmanlı Devleti'nin geniş topraklara yayılışı, bu devlet tebaası arasında çok değişik ve dikkate değer ırkî karışımların vücut bulmasına sebep olmuştur, diyebiliriz. İşte Kırım'dan kalkıp İstanbul'a yerleşen *Nalıncı Hacı Cemal Efendi*'yle, Sudan'dan gelerek yine aynı şehirde karar eyleyen yarı siyahî *Advıye Bacı*'nın evlenmeleri de, nâdir yetişen bir kabiliyetin, Türk Hat San'atı'nın yirminci asırdaki zirve ismi *Mustafa Abdulhalim*'in doğmasına vesile olacaktır¹⁷. Halim Efendi'nin, büyük babası Molla Mehmed Arif Efendi de hattat olup, Kebecizâde Mehmed Vasfî Efendi'den¹⁸ yazı meşketmiştir¹⁹.

Tahsil hayatına Esekapu (İsa kapısı) iptidâî mektebinde başladı. Daha sonra Haseki'de Gülşen-i Maarif Rüşdiyesi'ne devamla oradan aliyyülâlâ (pek iyi) derece ile mezun oldu. Gülşen-i Maarif Rüşdiyesi'ne devam ederken, Halim Efendi'de yazıya karşı merak uyandı. San'ata karşı kabiliyet ve alâkasını gören babası, güzel yazı zevkini küçük Halim'e kazandırmaya çalıştı. Halim Efendi zaman zaman babasının bu gayretlerini dile getirerek, "Yazıya evvelâ babamın teşvîki ile başladım. Bana yazıyı tarif eder, itina ile kalemimi yontar, sevdirdirdi. Allah rahmet eylesin. Allah razı olsun" derdi. Hamid (Aytaç) Bey, küçük Mustafa Halim'deki istidadı görüp onunla ayrıca meşgul olmaya başladı. Hususî surette cuma günleri de talim etti. Halim Efendi, geleneksel surette ilk yazı meşkini Gülşen-i Maarif Rüşdiyesi'nde Hamid Bey'den almıştır. Kısa bir müddet Hasan Rıza Efendi'den sülüs ve nesih yazı öğrendiyse de, hocasının görme kabiliyetini kaybedip ayrılmasıyla Hacı Kâmil Efendi'ye devam etmeye başladı. Hulûsî Efendi'den ta'lik meşketti. Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey'den celi sülüs ve tuğrayı, Ferid Bey'den dîvânî, Said Bey'den rik'a yazıyı meşketmiştir.

Gülşen-i Maarif Rüşdiyesi'nde hüsn-i hat hocası Şeyh Hacı Necîb Efendizâde Ferid Bey, pek kabiliyetli gördüğü küçük Halim'e şöyle demişti: "Yazıyı bırakma, sen Râkım-ı sâni olacaksın. Camilere büyük büyük yazılar yazacaksın... Ferit Bey merhumun, âdetâ keramete benzeyen ferâsetli teşhisi, bu cevherli çocuğun sonradan parlayan kudretiyle birleşince söz

¹⁷ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 105-106.

¹⁸ Geniş bilgi için bkz. İbnülemin, a.g.e., s. 451.

¹⁹ Süheyl Ünver, *Hattat Halim Özyazıcı*, Süleymaniye Kütüphanesi, Dosya 14.

gerçekleşti. Hacı Halim, yazı sanatı dünyamızda eşi bulunmaz bir varlık oldu. Hârikadan farksız oldu²⁰.

Halim Efendi, bir yıl Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Hakk ve Resim Şûbesine devam ettikten sonra, hat sanatında ileri seviyede yetişmiş bir san'atkâr olarak, Şeyhüislâm Hayri Efendi tarafından 1914'te Evkâf-ı İslâmiyye²¹ müzesine bağlı olarak açılan Medresetü'l Hattatîn'e 39 numaralı²² talebe olarak kaydoldu. Burada yazının her türlüsü öğretiliyordu, tezhib de cabası... Bâbîâli'de hâlen M.E.B. Satış Mağazası olarak kullanılan bu kuş kafesi kadar küçük tarihî mektep binasında dört yıl talebelik yaptı²³. (Resim 1) 26 Eylül 1918 (20 Zilhicce 1336)'da diploma aldı²⁴. Diplomasında merhum İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal Bey'in de mührü vardır²⁵. Medresetü'l Hattatîn'den mezun olduğu günlerde, çok geceler idare lambasıyla yazı çalışarak sabahlamıştır²⁶.

Resim 1. Halim Hoca'nın talebelik yaptığı Medresetü'l Hattatîn'in bu günkü durumu

²⁰ Cemaleddin Server Revnakoğlu, "Nalıncı Zâde Hacı Mustafa Halim", *Tarih Dünyası*, İstanbul sy. 2 (1 Ocak 1965) s. 337.

²¹ Ünver, a.g.d.; Serin, *Halim Efendi'nin Nesih, Dîvânî, Cefî Dîvânî, Meşk Murakkatı*. İstanbul 2000.

²² Derman, Hattat Mustafa Halim Özyazıcı, (1898-1964), *Hayatı ve Eserleri*, 50 San'at Sever Serisi, No. 20, İstanbul 1965.

²³ Derman, "Ölümünün 20. Yılında Hattat M. Halim Özyazıcı. İstanbul 1984.

²⁴ Derman, "Ölümünün 20. Yılında...".

²⁵ İbnülemin, a.g.e., s. 105.

²⁶ Derman, "Hattat Halim Efendi", *İslâm Düşüncesi Mecmuası*, İstanbul 1968, s. 400.

Halim Efendi ilk evliliğini 29 Temmuz 1334 (29 Temmuz 1918)'de yapmıştır. Nikâh merasimine bir çok hattat katılmıştır. Hacı Nuri Efendi, Hakkı Bey, Necmeddin Efendi,, Abdulkadir Efendi, ve Hamid Bey katılmışlardır. Süheyl Ünver Bey nikâh merasimini şöyle kaydetmiştir: Nikâh merasimi gayet güzel oldu. Şerbetler içildi. Halim'in yazdığı Besmele-i şerifenin altını teberrüken orada bulunanlar imza etti. Sonra grup halinde resim çıkarıldı ve yukarıda isimlerini yazdığım beş muhterem zat bize biraz teşrif ile oturdular. Bu zevâtın hepsi hattattı. Hacı Nuri Efendi bize gayet nekre (tuhaf ve komik) hikâyeler anlattı. Halim'in nikâhı fevkalâde hulus-i kalb ile oldu. Hakikaten mübarek olan bu nikâh merasiminin Halim hakkında müteyemmin olmasını can u gönülden temenni ederim²⁷. İlk evliliğinden Şahabettin, Cemalettin, isimlerinde iki çocuğu olmuştur. İkinci evliliğinden çocuğu yoktur. Üçüncü hanımından ise Emel isminde bir kızı vardır. Hattat Necmettin Okyay, Emel Hanım'ın doğduğu yıla tarih düşürmüştür:

“Aldı agûşe üstâd-ı hat Emel yıldızını,

Hayırlı eylesin Allah Halim Bey'e kızını”. 1374 / 1954 (Resim 2)

Resim 2. Sağdan sola; Halim Efendi, eşi ve oğlu, Hamid Bey ve eşi

Mektebi bitirdikten sonra Divân-ı Hümâyün kaleminde çalıştı. Askerliğini Matbaa-i Askeriyye'de hattat olarak yaptı, bu arada Evkaf-ı İslâmiyye Matbaasında ve Devlet Matbaasında da san'atını icra etti²⁸. 1924 'de Babıâli Caddesinde dükkân açtı. Ayrıca, Devlet

²⁷ Ünver, a.g.d.

²⁸ Derman, “Hattat Halim Efendi”, *İslâm Düşüncesi Mecmuası*, İstanbul 1968, s. 401.

Matbaasında hattatlığa devam eden Halim Efendi, bu tarihten yeni harflerin kabulüne kadar durup dinlenmeden yazmış, yazmıştır: Kartvizit, mühür, kitap başlığı ve her nevi yazı. Öyle ki, otuz kuruşa kartvizit yazılan o devirde, çeşitli yazılardan yüz lira kazandığı günler olurmuş²⁹. (Resim 3)

*Keçecizâde İzzet Fuad
Meclis-i A'yan a'zasından*

Resim 3. Halim Efendi'nin yazdığı bir kartvizit örneği.

24 Temmuz 1334 (24 Temmuz 1918) tarihli, Süheyl Ünver Bey'e hediye ettiği bir fotoğrafta şöyle imza atmıştır : “Dîvân-ı Hümâyûn ser kâtibi Hızır Bey tilmizi Matbaa-i Askeriyye ve Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası hattatı Mustafa Halim³⁰”.

Hacı Kâmil Efendi, Râkım Bey (1874-!949), ve Hacı Nuri Bey'den sonra³¹, 1946 (1366) yılında Devlet Güzel San'atlar Akademisi'ne hüsn-i hat hocası olarak tâyin edilen Özyazıcı, yaş haddinden emekliye ayrıldığı 1963 yılına kadar, burada gâyet feyizli bir san'at hayatı geçirdi; pek çok meraklıya hat öğretti ve yazdı³². Güzel San'atlar Akademisi'nde Akademi Müdürlüğünün müsaadesiyle³³ başka fakültelerden gelen öğrencilere de cömertçe yazı öğretti. Hatta mimarlık fakültesi öğrencilerine “Sizin eliniz çizime yatkındır, gelin hat öğrenin” dediğini talebeleri nakletmektedirler³⁴. Hat meşk ederken, öğrenciler çok çabuk öğrensinler, mesafe alsınlar diye en ince detaylarına kadar harfleri anlatır ve teşvik ederdi. Yazı malzemesi devamlı üzerinde idi. Akademi'de bile masa üzerinde dizini dikerek yazardı.

Halim Özyazıcı'nın vefatından sonra Hamid Bey –hiç hesâbında olmayan- bir vecibeyle karşılaştı. Hat tâlimi –bugünkü deyişle: öğretimi- ile o yaşına kadar uğraşmadığı cihetle, doğrusu bu işte zorlandı. Çünkü klâsik mânâsıyla kendisi taallüm (öğrenim) görmediği, olağanüstü kabiliyetiyle bunu hallettiği için, müracaat edenlere –geçim derdi yüzünden- ayıracak zamanı bulamadı. Üstelik yeni neslin hüsn-i hatta merakı, eski ara nesle göre artmaya başlamıştı. Halbuki Halim Hoca Akademi'de ilgisizlikten yakını; mîmârî talebesine

²⁹ Derman, , İDM, s. 401.

³⁰ Ünver, a.g.d.

³¹ Derman, “Türk Hat Sanatını Yaşatmalıyız”, *Kök*, II, sy. 20,21,22, 1982, s.12.

³² Derman, İDM, s. 401.

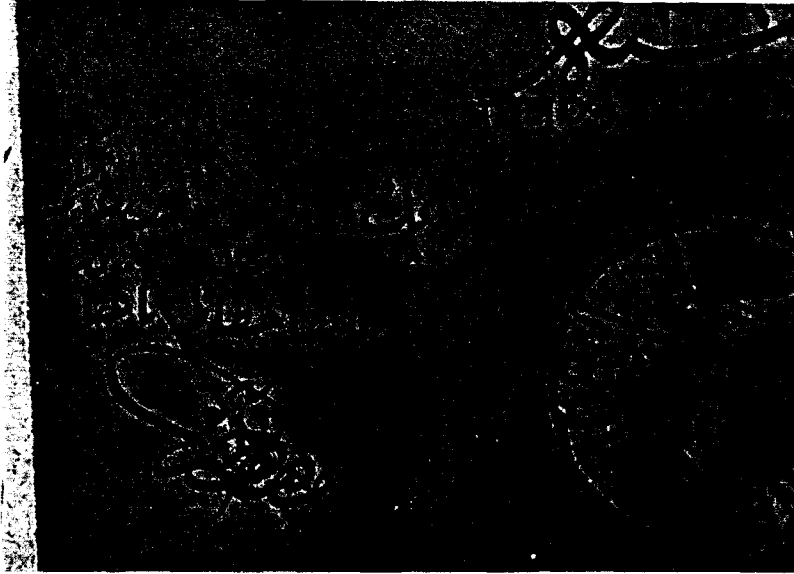
³³ Hüseyin Tulpâr, Hattat Mustafa Halim Hoca'nın Vefatı Üzerine, *İslâm*, VIII, sy. 5, 1965, s. 159.

³⁴ Hattat Hasan Çelebi, 29. 04. 2000 tarihli şifâhî görüşmemiz.

: “Yahu eliniz kaleme, çizgiye alışkın; gelin de şurada hat öğretiyim” diye âdetâ yalvarır, ama karşısında muhatap bulamazdı³⁵.

1924 yılında Babîâli caddesinde bir yazıhâne açan Halim Efendi, serbest hattatlık yapmaya başlamıştır. Kitap başlığı, kartvizit, mühür istifi, kıt’a ve levha gibi her türlü yazılar yazmıştır. Yaklaşık dört yıl kadar süren bu devre en verimli san’at yıllarıdır³⁶. Harf inkılâbından sonra en çok mağdur olan meslek erbabı hiç şüphesiz hattatlardır. Mesleklerinin geçmez bir akçe durumuna düşmesiyle, farklı arayışlar içerisine girmişlerdir. Latin harflerini de ustaca yazmasına rağmen meslek değiştirmek zorunda kalmıştır. 2,5 liraya yeni harflerle diploma yazmıştır³⁷. Babîâli’deki yazıhanesini kapatarak işsiz kalan Halim Efendi, Silivri kapısı haricinde Tepebağı’nda boş bir arazi (Şu anda bu arazinin büyük bir kısmı üzerinde Tercüman Siteleri kurulmuş olup, bir kısmından ise yol geçmektedir.) satın alarak bağcılık yapmaya başladı. Kendi rivayetine göre, burayı bağ yapacağını söyleyince, kapı karşı komşusu Arnavut bahçıvanlar, müstehzi bir eda ile “*More, burde bağ olur?*” demişler. Halim yapsın da siz görün” diyerek bir girişmiş, yirmi bir dönümlük yerin duvarlarını ailesiyle beraber örüp, on dönümünde üç bin kütüklük bir bağ yapmış ve otuz kadar üzüm yetiştirmiştir. Çavuş, misket, razakı, Erenköy siyahı, nur-i nigâr, pembe çavuş, Hacı Balbal, Hacıoğlu siyahı, Beyrut hurması, İskenderiye misketi, Hamburg misketi, kabak üzümü, Amasya üzümü... “*Bağ olmaz*” diyen komşular hayrette, Halim müftehir...

Halim Efendi bu dönemde yazdığı bir çok yazının ve evrakın altına “*Sabıkan hattat hâlen bağbân Mustafa Halim*” veya “*Sabıkan hattat bağbân Mustafa Halim*” imzasını atmıştır. (Resim 4)

Resim 4. Hattat Halim’in Bağbân Mustafa Halim imzalı bir yazısı

³⁵ Derman, Hattat Hâmid Aytac (Âmidî) Anma Paneli, 5 Eylül 1996, Diyarbakır 1997, s. 33-55.

³⁶ Derman, “Ölümünün 20. Yılında...”

³⁷ Derman, 24. 4. 2000 tarihli şifâhî görüşmemiz.

“İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nden gelen zarf üzerine Halim Efendi’nin hattat Şevket Pektaş’a yaptığı bir imza denemesi”

Yeni harflerin kabulünde o da, Hamid Bey gibi işini matbaacılık ve klişeciliğe çevirse idi, muhakkak ki san’at dünyamız daha çok eser kazanırdı. Çünkü o senelerde yazıdan tamamen uzak kalmıştır.

Şark Tezyîni San’atlar Mektebi’nin, 1936 yılında Güzel Sanatlar Akademisine bağlanmasına karar verilince, yeni kurulacak bu tezyîni şubede yazı sanatının öğretilip öğretilmeyeceği Akademi müdürlüğü tarafından o devirde Kültür Bakanlığı olarak isimlendirilen Milli Eğitim Bakanlığına resmen sorulur. Kültür Bakanı **Saffet Arıkan** da, bir akşam Atatürk’ün sofrasında bu bahsi açar. Aynı mecliste bulunan ve sanatsever bir koleksiyoncu olan İstanbul Meb’usu **Salâh Cimcoz** (1877-1947) söz isteyerek: *“Paşam, hat, geçmişteki en büyük san’atlarımızdandır. O derecede ki, ben bir Rafael tablosu ile bir şeyh Hamdullah yazısını aynı zevkle seyrederim. İstikbâlde bunların tamiri lâzım gelince dışardan mütehassıs mı arayacağız?”* meâlinde konuşur.

Atatürk’ün de tasvîbini alarak 1936’da İstanbul Güzel San’atlar Akademisi Şark Tezyîni San’atlar Şubesi’nde “Sırf tezyîni maksatla san’at eserlerinin tâmir ve ikmâline mâtuf bulunmak şartıyla” hat san’atının öğretilmesine izin verildi³⁸. 1946’da Devlet Güzel San’atlar Akademisi’ne hüsn-i hat hocası olarak tayin edilmesi Halim Hoca’yı büsbütün şevka getirmiştir. Merhumun hakîkî takdîrkârlarından Necmeddin Okyay Üstad’ın buna şöyle bir tarihi vardır:

Ferman-ı “Entüeddü”³⁹ elhak yerini buldu.

Cümle kulûb-ı yârân zevk u sürurla doldu.

Çek Ba-i Besmeleyle yaz Necm-i tarihini:

Hattat Hacı Halim Bey şânla muallim oldu. H.1366 / 1946

Halim Hoca, yaş haddinden emekliye ayrıldığı 1963 yılı Ocak ayına kadar, burada pek çok talebeye yazı öğretmiştir. Yerinin boş bırakılarak vazifesinin son bulmasına, pek üzülmüştü⁴⁰. Vefatına kadar Mihrimah Sultan Camii Medresesinde ve evinde isteyenlere yazı öğretmiştir. Ayrıca, Edebiyat Fakültesi Türk dili ve Edebiyatı Bölümündeki birkaç yıllık fahrî yazı hocalığı da bu yıllara rastlar.

³⁸ Derman, “Türk Hat Sanatını Yaşatmalıyız” s.13; Serin, **Halim Efendi’nin Nesih, Dîvânî, Cefî Dîvânî, Rik’a Meşk Murakkai,**

³⁹ “Hiç şüphesiz Allah size, emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz Allah işitir ve görür”. Nisa sûresi, âyet: 58.

⁴⁰ Derman, İDM, s. 400.

Hüsn-i hatta vakfedilmiş bir ömür ve bu ömür içerisinde en güzel eserlerini verdiği devresinde, *“Kul yapısı olan bir makine Allah yapısı olan ve mahlukâtın en şerefli olan insana”* çarpıyor, büyük sanatkâr Halim Hoca’yı çok sevdiği yazılarından ve kalemlerinden ayırıyordu. 20 Eylül 1964 Pazar günü akşamı, bağından İstanbul’a yaya olarak gelmekte olan Halim Hoca’ya, Londra Asfaltı’ndan geçen bir ağır vasıta, Tebebağ mevkiinde çarpmış, ne hazin ki, şoför alıp hastahaneye götürmemiş bırakıp kaçmıştır. Yuvarlandığı çukurda uzun bir süre kalan büyük san’atkâr, daha sonra hastahaneye kaldırılmıştır.

Memleketimizi ve bütün İslâm âlemini güzel yazıya gark eden Halim Efendi, Çapa Kliniği’nde, on günlük hayat memat mücadelesinden sonra, ömrünce kim bilir kaç mezar kitâbesi için yazdığı *“Her nefis ölümü tadacaktır”* âyet-i celîlesi, 30 Eylül 1964’de (23 Cemâziyel evvel 1384) kendi hakkında tecelli etti⁴².

Onun ölümüyle, hat san’atının en velûd kalemlerinden, en güzel yazan kalemlerinden birisi de böylece, geriye sayısız eserler bırakarak, fânî âlemden bekâyâ intikal etti.

Cenazesi, Cuma namazını müteakip, Sümbülefendi Cami-i Şerifi’nden alınarak, Kozlu Merkezefendi Kabristanı’na defnedilmiştir. Cenaze merasiminde, bir çok tanınmış simalar, üniversite mensupları, talebeleri ve diğer sevenleriyle büyük bir cemaat hazır bulunmuştur.

Son zamanlarda *“şu bağı satayım da İçerenköy taraflarında ezân sesi duyabileceğim bir yer satın alayım”* derdi. Fakat kaç defa niyetlenmesine rağmen, istediği fiyat verildiğinde daha çok eder diye bir türlü bağı satamamıştı⁴³.

Vefatından iki ay önce çocukluk arkadaşı ve yakın dostu A. Süheyl Ünver 28 Temmuz 1964 Salı günü bağ evinde Halim Hoca’yı ziyareti esnâsında âdeti vech ile bir nefesini dahi zâyi etmeden yazdığı notlarında şu tesbitlerde bulunmuştu:

“Hattat Halim’in bağına geldik. Yazı odasını süpürüyordu. Gittiğimize memnun oldu. Hayatımız boyunca böyle hep birbirimizi aradık. Vaktiyle sur içindeki İstanbul’un yegâne sayfiye yerlerinden biri olan bu Tebebağ’da Halim’in bağı on beş dönümlük bir yer. Yeni Londra asfaltı üstünde ve hemen de yanında. Köşkü harap, bakımsız. Kendisi de yalnız. Hep bunlardan üzgündü. Bahçesinde otuz çeşit üzüm vardı... Onlarla meşgul. Ama otuz sene bu, bıkmış. Duvarlarını yıkmışlar. Üzüm zamanı çapulluktan kurtaramıyorlar. Bir köpeği var. Sakin, havlamayan cinsten. Hep yatmakla meşgul. Bahçesinde meyve ağaçları da çok. Tanıdıklarının ölümlerinden pek müteessirdi, yalnız kaldım diyordu. İkinci hanımı da ölünce, önceki gibi üçüncüden de bahtiyar olamamış. Velhasıl bir şikâyetler kompleksi içinde idi. Dert yandı... Yazı odası bittabi perişanca, oturup yazıyormuş. Ufak bir iskemleye oturup,

⁴² Derman, İDM, s. 400.

⁴³ Derman, 24.04.2000 tarihli şifahî görüşmemiz.

dizine koyuyormuş. Lâkin kalemi müthiş kuvvetli. Onun yazdığını yazacak kimse yok. Boş vakit bulursa yazıyla meşgul... Yaz kış burada. Odunları hazır. İcabında kendisi yarıyor. Korkmadan yaşıyor. Hayat Mecmuası'nın bastıracağı Kur'an-ı Kerim'i tashihle meşgul. Beher cüzüne 500 liraya pazarlık etmiş”.

1373/ 1953 tarihli celi sülüs levha

Halim Hoca'nın vefatında büyük üstad, hezârfen Necmeddin Okyay, duygularını değişik mısralarla şöyle ifade ederek tarih düşürmüştür:

Misli nâdir bulunan üstad-ı hatt Abdülhalîm
Kimseler tutmaz yerini fevti oldu pek elîm.

* * * * *

Bir kazaya uğrayınca gark-ı hüzn etti bizi,
Seyyiâtı var ise afveylesün Rabbü'r-Rahîm
Hüsn-i hattı ile cevâmi nur ile dolmuş idi,
Bâde zîn tezyîn-i hatt ile behişt de ya Kerîm. (Amîn)

Başka bir dörtlüğünde de;
Kur'anî yazıların en üstad kâtibi idi,
Gelmez cihane misli, hümây-ı hatdı kaçtı.

Yazdı Necmî de tarih bâlutf-i Rabb-i Gaffar

Hattat Hacı Halîm Bey Cennetü'l Adne uçtu. H. 1384 / 1964

ve yine;

Necmiya! düştü tarih Hattat Abdulhalim'e

Hükm-i şehîd olarak gitti cihandan hayfa!

* * * * *

Necmiya! üstada tarih düştü bâ lutf-i Rahîm

Cennetü'l- Firdevs içinde mukîm olsun Hattat Halim.

* * * * *

Necmiya! Hattat Halim Bey oldu mağfûr-ı İlâh

İlm-i Hattın en büyük üstadı idi göçtü vah! H. 1384 /1964

Bayrak şairi merhum Arif Nihat Asya, "Dualar ve Aminler" isimli kitabında Halim Hoca'yı şöyle yâd etmektedir⁴⁴:

Hattında Hocam her biri bir başka eser,

Bir başka şefaatçi ki, ardınca gider.

Ta'lîk, celî, rik'a, sülûs, dîvânî,

Üslup üslup çektiğin Besmeleler.

A. Süheyl Ünver Bey, Süleymaniye Kütüphanesi'nde Hattat Halim Dosyası'nda küçük bir fişe yazdığı notta, "1965 Ramazanında pek sevgili Halim yok. İftara çağırmak ve onu doyurmak isterdim. Zira, onun bu kadar kazancına rağmen karnı doymamıştı. Ne yazık o sevgilim de gitti" cümleleriyle duygularını dile getirmektedir.

Halim Efendi, gibi büyük bir sanatkârın vefat haberi maalesef zamanın basınında bir iki küçük ilân dışında yer almamıştır. Bu ilgisizliği, kadirbilmezliği, Uğur Derman Bey, "*bir san'atsever*" imzasıyla Burhan Felek'e yazdığı 03. 05. 1964 tarihli sitayiş dolu mektubunda hislerini şöyle ifade etmiştir :

Aziz Burhan Felek Bey,

Türk Gazetecilerinin bir kadirbilmezliğini onların reisi sıfatıyla size arz etmeme müsaade buyurunuz : Son günlerde, şöhretini beyaz perdede temsil ettiği kötülükten kazanan bir artist, trafik kazası geçirdi. Haber vermediği şarlatanlık haline getirenlerden tutun da, ağır başlı geçinen kadar bütün gazeteler baş sahifede resimli sütunlar doldurmakta yarış ettiler: "Nakledildi, komada, elini oynattı, ayağını oynattı...."

⁴⁴ Arif Nihat Asya, **Dualar ve Aminler**, İstanbul 1999, s. 76.

Ondan üç dört gün evvel hakiki bir san'atkârimiz da trafik kazası geçirmişti ve Cema-i Milliği'nde koma halinde yatıyordu : Hattat Halim Özyazıcı. Kimdi bu Halim? Eski yazıların geçer zamanında bile bir benzeri yetişmeyen, dünyayı bu millî san'atımızdan en güzel örneklerle doldurup Akademide de resmen talebe yetiştiren ve her cins hututumuzda mahir olan bir üstad... Gazetelerin hiç biri bunu üç satırla bile yazmadı.

Derken, Halim Üstad komadan çıkmadı, şahsında koca bir san'atı aldı, götürdü. Hadiseleri cihana duyurmak mesuliyetini yüklenmiş gazeteler bu elîm haberi vermek lüzûmunu hissetmediler. Kadirşinas bir Üniversite hocasının Anadolu Ajansına bildirdiği kısa vefat haberini lütfen neşreden iki gazeteye cidden teşekkür etmek lâzım.

Merhum dün ebedî istirahatgâhına tevdi' edildi. "Acaba bir fotoğrafla olsun, bu hazîn merasimi halka aksettirirler mi? diye bu sabah gazeteleri dîdeledim. Yazık ki yine bir ses seda çıkmadı.

Siz, bugünkü fikranızda bir münasebetle "*Kadr-i zer zerger şinased, kadr-i gevher gevheri*" buyurmuşsunuz. Peki ama üstad, aranızda bu işin hiç mi kuyumcusu, mücevhercisi yok?

Hürmetlerimle efendim.

Bir san'atsever

Halim Efendi'nin talebelerinden Ömer Faruk Atabek ise, Halim Hoca'nın vefatı üzerine Milliyet Gazetesi köşe yazarlarından R. Cevat Ulunay'a gönderdiği mektubunda şöyle diyordu :

Geçen gün aldığım bir gazetenin ilânlar sütununda kıymetli hocam Hattat Halim Özyazıcı'nın bir trafik kazasında vefat etmiş olduğunu büyük bir teessürle öğrenmiş bulunmaktayım. O günden bugüne kadar gazetelerde olduğu gibi diğer neşrolunan mecmua ve yayınlarda da bu kıymetli sanatkâra ait en ufak bir yazının çıkmaması hayretimi mucip oldu.

Merhum hocam M. Halim Özyazıcı, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinde "*hüsn-i hat*" hocalığı yapmakta olup, devrimizin en büyük hattatlarındandı. M. Halim Hoca eskilerin (şeh kalem) tâbir ettikleri altı yazı çeşidinin (sülûs, nesih, ta'lik, rik'a, dîvânî, celî dîvânî) altısına da vâkıf idi. Hat sanatındaki kadar da istifte olan mahareti yazılarına ayrıca bir güzellik verirdi. Sultan ikinci Mahmud'un hat sanatına olan merak ve sevgisi o zamanda büyük hattatların doğmasına bir sebep teşkil ettiği gibi, o çağlar; türlü türlü görüş ve zevklerin, örf ve adetlerin havsalasından çıkıp yeni bir terkip yaratmak, yeni bir üslûp elde etmek için kaynaşmış oldukları bir ufuk olmuş, yazı da tamamen Türk ve Türk'ün olmuştu. Halim Hoca da bu üslûbu en tekâmülüyle devam ettiren yegâne hattatımızdı.

Bir gün hiç unutamam vermiş olduğu bir *meşk*'i yazmış kendisine göstermişim. Baktı ağlamaya başladı. "Allahım bana bu günleri de gösterdin". İlk önce şaşırdığım bu hal sonradan meydana çıkmıştı. Emeklerini boşa çıkarmayan bir talebesi olmuşum...

Evlerin duvarlarını süsleyen ve değerlendiren nefis levhalarından başka, memleketimizin pek çok camiilerinde, çeşmelerinde, mezar taşlarında, süs eşyalarında, onun eserlerine hayranlıkla bakılır. İstanbul'da Şişli Camii, Ağa Camii, yıkılan Şehremini Camii, Ankara'da Maltepe Camii v.s.

Hat san'atının en güzel yazan kalemı kırıldı.

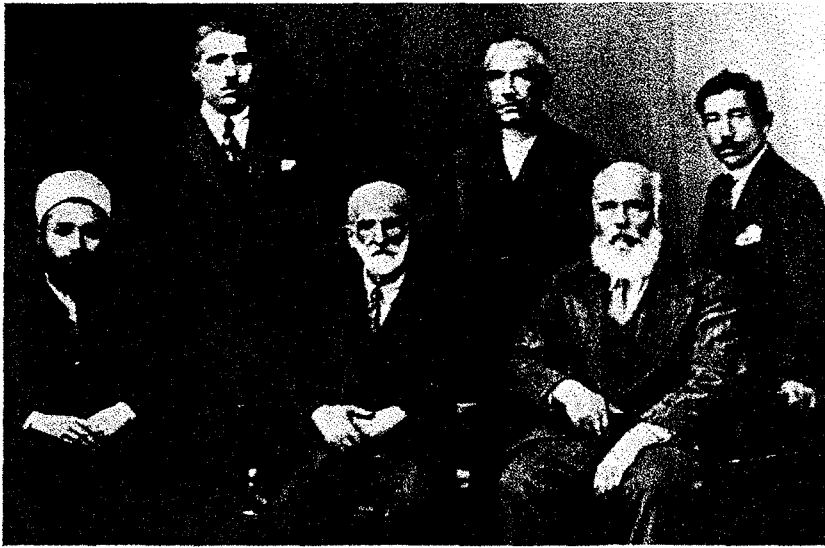
Ruhun şâd olsun aziz Hocam⁴⁵.

1. Hocaları

Halim Efendi'nin yetiştiği dönem ve biraz öncesi, İslâm hat san'atının zirvede olduğu ve en kudretli hattatların yetiştiği bir dönemdir. Celî sülûste Sâmi Efendi, Nazif Bey, sülûs-nesihte Şevkî Efendi, Kayışzâde Hafız Osman Efendi, Hasan Rıza Efendi, Hacı Kâmil Akdik; ta'likte Sâmi Efendi, Hulûsî Efendi, Necmeddin Okyay Efendi; dîvânîde Ferid Bey, rik'ada İzzet Efendi, Mümtaz Efendi,

Said Bey; tuğrada Sâmi Efendi, Hakkı Bey gibi şahsiyetler tebâruz etmişlerdir.

Halim Efendi de bu dönemde arı misâl bin bir çiçeğe konmuş ve elde ettiği nektarı en güzel şekilde bal yapmasını bilmiştir. Sülûs-nesihi Hasan Rıza ve Ahmed Kâmil Efendi'den; ta'likî Hulûsî Efendi'den; dîvânîyi, Ferid Bey'den; rik'ayı, Hamid Bey ve Said Bey'den meşketmiştir. (Resim 5.)

Resim 5. Soldan sağa;
Necmeddin Okyay, Hamid
Bey, Kâmil Efendi,
Üsküplü Halil,
İsmail Hakkı Bey, Halim
Efendi

⁴⁵ R. Cevat Ulunay, "Hattat Halim Hoca", *Milliyet*, 10 Ekim 1964.

Halim Efendi'nin sülüs nesihde Hafız Osman'a kadar olan hat silsilesi kendi eserlerinde görüldüğü şekliyle şöyledir: "Ahmed Kâmil Efendi, Tuğrakeş Hakkı Bey (Bu ikisi bizzat hocalarıdır), Sami Efendi, Recâî Efendi, Mustafa Rakım Efendi, İsmail Zühdî Efendi, Ahmed Hıfzî Efendi, Muhammed Rasim Efendi, Seyyid Abdullah Efendi ve Hafız Osman Efendi.

Aklâm-ı sittenin bütün çeşitlerini en iyi ustalarından büyük bir aşk ile öğrenerek XX. Yüzyılı tek başına temsil edecek bir seviyeye ulaşmıştır.

1.1. Hamid Aytaç

Asıl adı Şeyh Musa Azmi olan Hamid Bey 1891 yılında Diyarbakır, Ulu Câmîi İmâdiye Mahallesinde doğdu. Babası **Zülfikâr Ağa**, annesi **Müntehâ Hanım**'dır. Diyarbakır'da sıbyan mektebini, askeri rüşdiyeyi ve idadiyi bitirdikten sonra, 1908'de yüksek tahsil için İstanbul'a gitti. Bir yıl Mekteb-i Kudât'a devam ettikten sonra sanata karşı kabiliyetini gören hocalarının tesiriyle Sanayi-i Nefise Mektebi'ne kaydoldu.

Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer Bey'in yanında tuğra çekme tekniğini geliştirdi. Ta'likte bir müddet Hulûsi Yazgan Efendi'ye devam ettiyse de daha çok Mehmed Esad Yesârî'nin yazı örneklerinin etkisinde kaldı ve onun yolunu benimsedi⁴⁵.

Hattat Halim Efendi, 1910 yılında Haseki'de Gülşen Maârif Mektebi'nde öğrenci iken, mektebin yazı hocası olan Hamid Bey'den rika'a meşketmiştir. Hamid, - o zamanki ismiyle Musa Azmi- Bey, küçük Halim'deki istidadı görüp onunla ayrıca meşgul olmaya başladı⁴⁶. Hatta Cuma günleri husûsi dersler verdi.

1.2. Hasan Rıza Efendi

Üsküdar'da doğdu. Tırnova Posta müdürü Ahmed Nazif Efendi'nin oğludur. 1826'da meydana gelen Rus savaşında amcası Abdulaziz Efendi, aileden bazılarını alıp İstanbul'a hicret etti. Aynalı Mescid civarında doğdu⁴⁷. 1914'te açılan Medresetü'l-Hattatîn'de sülüs-nesih, reyhânî hocalığı yaptı. On yedi kişiye icâzet vermiş olan Hasan Rıza Efendi, 1338/1919'da vefat etti ve Rumelihisarı Mezarlığına defn edildi⁴⁸.

Halim Efendi, Medresetü'l-Hattatîn'de Hasan Rıza Efendi'den sülüs ve nesih yazı öğrenmeye başladı, ancak, hocasının görme kabiliyetini kaybedip ayrılmasıyla Hacı Kâmil Efendi'ye devam etti.

⁴⁵ M. Hüsrev Subaşı, "Aytaç, Hamit", **DİA**, İstanbul 1992, IV, 287-289.

⁴⁶ Derman, **İDM**, s. 400.

⁴⁷ İbnülemin, a.g.e., s.337.

⁴⁸ Scrin, **HSMH**, s.165.

1.3. Kâmil Akdik

XX. Yüzyılın Hafız Osman'ı olarak nitelendirilen Hacı Ahmed Kâmil Akdik, 29 Kasım 1861'de İstanbul'da doğdu. İlk hüsn-i hat dersini Sıbyan Mektebi'nde Süleyman Efendi'den aldı.

Hasan Rıza Efendi'den sülüs-nesih yazmaya başlayan Halim Efendi, Hasan Rıza Efendi'nin görme kabiliyetini kaybetmesi üzerine Kâmil Efendi'den ders almıştır. Sülüs-nesih yazısı Kâmil Efendi yolunda olup, hoca silsilesinde daima en başta Kâmil Efendi'yi zikretmiştir.

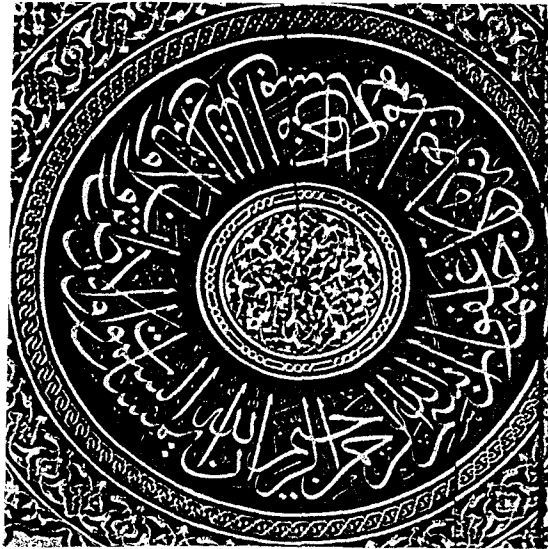
1.4. Hulûsi Efendi

Hulusi Efendi, 1285/1868'de İstanbul Fatih Çarşamba semtinde doğdu. Asıl adı Mehmed, mahlası Hulûsî'dir.

Medresetü'l-Hattatînde ta'liki Hulûsî Efendi'den öğrenen Halim Efendi, uzun bir müddet devam etmemekle beraber, Hulûsi Efendi'nin evâsıt döneminde meşketmiştir. Fakat fitrî kabiliyeti sayesinde eskilerin yazılarına bakarak terakkî etmiştir. Halim Efendi, ta'likle fazla meşgul olmamış ise de güzel yazanlardandır. Hulûsi Efendi'ye en yakın yazanlardandır.

1.5. İsmail Hakkı (Altunbezer)

Çok yönlü bir san'atkâr olan Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey, İstanbul Kuruçeşme'de doğdu. Celî sülüs yazıyı meşhur hattat Sâmi Efendi'den öğrenen Hakkı Bey, 1332/1914'te açılan Medresetü'l Hattâtîn'de celî sülüs ve hocası oldu. Harf inkılâbından sonra, Şark Tezyînî San'atlar Mektebi, daha sonra Güzel San'atlar Akademisi'nde 1945 yılına kadar tezhip dersleri verdi⁴⁹ (Resim 6).

Resim 6. Hakkı Bey'in Üsküdar Şemsi Paşa Camii Kubbesindeki Yazısı

⁴⁹ Alparslan, a.g.e., s. 127.

19 Temmuz 1946 yılında vefât eden Hakkı Bey, Karacaahmet mezarlığı Tunusbağı yolu tarafına defnedilmiştir. Mezar kitabesini celî-ta'likle, vasiyeti üzerine arkadaşı Necmettin Okyay yazmıştır.⁵⁰

Halim Efendi celî sülûs ve tuğra çekmeyi Hakkı Bey'den öğrenmiştir. İstif anlayışı tamamen Hakkı Bey tarzındadır. İmzalarında Kâmil Efendi'nin akabinde Hakkı Bey'i zikretmektedir. Hakkı Bey'in istiflerinde görülen rahatlık, vahdet, ritim vb. Estetik hususiyetler bitemamiha Halim'in yazılarında da mevcuttur

1.6. Ferid Bey

İstanbul'da doğan Mustafa Ferid Bey, Dîvân-ı Hümâyûn Mühimme Odası Hulefâsından ve Şâbâniyye tarikatı şeyhlerinden Ali Necib Efendi'nin oğludur.

Dîvân-ı Hümâyûn'da tuğra çekmesini, divânî celî-dîvânî yazılarını Sâmi Efendi'den öğrenen Ferid Bey, burada ferman, berat ve menşur yazarak sanatını icra etti. 1914 yılında açılan Medresetü'l-Hattâtîn'de dîvânî, celî-dîvânî hat hocası olarak vazife aldı. Mustafa Halim Özyazıcı, Ferid Bey'in burada yetiştirdiği öğrenciler arasında ilk hatırlanacak kişidir⁵¹. Ölüm tarihi tam bilinmemektedir. Medresetü'l-Hattâtîn'de dîvânî ve celî-dîvânî meşk eden Halim Efendi, son dönemin en iyi dîvânî yazan hattatıdır. Şunu da burada kaydetmek gerekir ki, şu anda memleketimizde dîvânî ve celî-dîvânî yazanlar tamamen Halim Efendi yoluyla öğrenmiş hattatlardır ki, bunların başında Ali Alparslan Bey gelmektedir. Diğer dîvânî ve celî-dîvânî yazanlar Ali Alparslan'ın talebeleridir.

1.7. Said Bey

Seyyid Mehmed Said Bey, Dahiliye Nezareti Mektûbi Kalemi Mümeyyizlerinden Mustafa Tahir Efendi'nin ve Saray baş mimarlarından Kasım Ağa'nın torunlarından Emine Hanım'ın oğludur. Temmuz 1860 (Muharrem 1277)'da Kadıköy'de doğdu. Medresetü'l-Hattâtîn'de rik'a hocası olmuş ve pek çok talebe yetiştirmiştir. Rüşdiye yıllarında Hamid Bey'den rik'a dersleri almış olan Halim Hoca, burada da Said Bey'den meşketmiştir. Yine Said Bey'in delâleti ile Divân-ı Hümâyûn Kalemi'ne kaydedilmiştir. Zamanında Babîâli'de en güzel rik'a yazan O idi. 8 Şevval 1357'de Kadıköy'de vefat etti ve Karacaahmet mezarlığına defnedildi⁵².

⁵⁰ Derman, "Altunbezer İsmail Hakkı", DİA, II, 544.

⁵¹ Derman, "Ferid Bey", DİA, XII, 392.

⁵² İbnülemin, a.g.e., s. 755-757.

2. Yetiştirdiği Talebeler

2.1. Ömer Faruk ATABEK

1933'te Afyonkarahisar'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini doğduğu ilde tamamladı. Yüksek tahsilini İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Resim bölümünde yaptı. Akademi yıllarında Halim Özyazıcı'dan hüsn-i hat meşketi. Tezhip ve minyatürü, Muhsin Demironat ve Rikkat Kunt'tan öğrendi. Ayrıca Topkapı Sarayı'ndaki Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in atölyesine devam ederek orada öğretilen bilgilerden de yararlandı. Hat, ebru ve cilt ustası üstad Necmettin Okyay, Hüseyin Tahirzâde, İmamzâde Küçük Hamdi Efendi, Ressam Şeref Akdik ve Nezihe Bilgütay yararlandığı ve öğrencisi olduğu çok değerli sanatçılardır.

Ömer Faruk Atabek, 20 Aralık 1999 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi Ankara Kocatepe Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra memleketi olan Afyon'da aile mezarlığına defnedilmiştir⁵³.

2.2. Saim ÖZEL

1919 yılında Adapazarı Taraklı'da doğdu. 1940'lı yıllarda İstanbul'a yerleşen Özel, önce 4 yıl Nuruosmaniye Camii müezzinliği, 4 yıl Gedikpaşa Sümbülefendi Camii müezzinliği, 14 yıl Gedikpaşa Camii imamlığı ve 14 yıl Süleymaniye Camii imamlığı yaptıktan sonra, 1982'de baş imam iken emekli oldu.

Çocukluğundan beri hat sanatına büyük ilgi duyan Saim Özel, 1940 yılında Halim Efendi'den yazı meşketmeye başladı. Sülüs-nesih ve rik'a yazıyı öğrendi. Daha sonra Güzel Sanatlar Akademisine misafir öğrenci olarak devam eden Özel, Hacı Kâmil Akdik, Hacı Nuri Korman gibi hattatlardan da ders aldı. 1954 yılında Hamid Aytaç, Abdulkadir Saynaç ve Hocası Halim Efendi'nin imzası olan bir yazı ile icâzet makamında bir belge almış olmakla beraber, Halim Hoca'nın vefatından sonra Hamid Bey'e devam etmiş ve icâzetnâme almıştır.

1969 yılında Halim Hoca'nın sülüs-nesih ve rik'a yazıları ile Hasan Rıza Efendi'nin yazılarının bulunduğu meşk mecmuasını (Hat Örnekleri) yayınladı. Çeşitli karma sergilere katıldı. Eserleri, başta Süleymaniye Camii olmak üzere; Gedikpaşa Camii, Çarşıkapı Camii, Odabaşı Camii ve bir çok camiye süslemektedir. Ayrıca Suudi Arabistan'daki Kral Halid Tüneli'nin yüzlerce metrelik mermere hakkedilmiş yazılarını yazdı (Resim 7).

⁵³ Ömer Faruk Atabek, *Türk İslâm Süsleme Sanatları*, Ankara 2000, s. VIII-IX.

2.3. Yusuf TAVASLI

1935 yılında Denizli Tavas Gümüşdere köyünde doğdu. 1950 yılında hafızlık yapmak üzere İstanbul'a gitti. Hafızlıktan sonra, Arapça okudu. Eminönü Müftüsü ve Şehzade Mehmed Camii İmamı Yekta Efendi'nin vasıtasıyla 1959'da Halim Hoca'dan nesih meşketmeye başladı. 1962'de bitirdi. Vefatına kadar ara sıra yine devam etti. Uğur Derman Bey'den ta'lik meşketmeye başladı. Ancak, uzaklık dolayısıyla devam edemedi. Daha sonra Hafız Kemâl Batanay'dan ta'lik ve Hamid Bey'den dîvânî yazdı. Kendi kurmuş olduğu matbaasında Namaz Hocası, Elifba v.b. bir çok kitabı yayınlanan Tavaslı, Halim Hoca'ya ait bir Elifba'yı da bastırdı.

2.4. Ali ALPARSLAN

1925 yılında Çorlu'da doğdu. Haydar Paşa Lisesini, sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesini bitirdi. Tahran Edebiyat Fakültesi'nde Fars Dili ve Edebiyatı okudu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi, sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde Divan Edebiyatı Kürsüsü'nde asistan oldu. "*Âşık Paşa'da Tasavvuf*" adlı tezi ile doktor unvanını aldı. 1967- 1968 yıllarında Chicago Üniversitesi'nde Yakın Şark Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü'nde ders verdi. 1968'de "*Fazlullah-i Hurûfî'nin Seyyid Nesimi'ye Tesiri*" adlı tezi ile doçentliğe, 1980'de "*Kadı Burhaneddin*" adlı tezi ile profesörlüğe yükseldi.

Hat sanatına üniversitede iken merak sararak Hattat Necmeddin Okyay'a gitti. Hocası "*sülüs yazan çoktur, ta'lik yazan az*" diyerek ta'lik yazıya başlattı. Dört senede icâzetnâme almaya muvaffak oldu. Daha sonra rik'a yazdı. Başka yazı çeşitlerini de öğrenmek istemesi üzerine Güzel Sanatlar Akademisi'nde hoca olan Hattat Halim Efendi'ye gönderdi. 1961 yılında Halim Efendi'den dîvânî ve celî dîvânî meşketti. "*Halim Efendi'den iyi ki dîvânî ve celî dîvânî meşketmişim. Yoksa şimdi Araplardan öğrenecektik ve yeni nesle öğretemeyecektik. Halbûki dîvânî bizim yazımız, Dîvân-ı Hümayun'da yazılmış. Başka ülkelerde yazılan dîvânî'de tavır farklılaşmış*" diyerek Halim'den ders almasındaki isabeti anlatmıştı. Ta'lik'te Yesarîzâde Mustafa İzzet ve Sami Efendi yolunda yürümektedir⁵⁴.

2.5. Hüseyin TULPAR

1940 yılında Antalya'nın Demircikara Mahallesi'nde doğdu. İlk ve orta tahsilini Antalya'da tamamladı. 1964 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. O zamanki İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü, Fındıklı'da, Kabataş Lisesi ve İstanbul Güzel

⁵⁴ Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul ts. s. 275.; Alparslan, 07. 07. 2001 tarihli şifâhî görüşmemiz.

Sanatlar Akademisi'ne çok yakın idi. Merhum Hattat Halim Efendi de Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlı olarak, Salıpazarı'nda bir apartman dairesinde hat dersleri vermekte idi. Hüseyin Tulpar da gerekli izinden sonra beş arkadaşı ile Halim Hoca'nın derslerine başladı. 3 yıl devamla nesih ve rik'a yazılarını meşketti. Ayrıca Halim Efendi'nin meşhur bağ evine de devam etti.

Tulpar, hocasını şöyle anlatıyor: Merhum Halim Hoca, rastgele alınmış, çok pürüzlü kâğıtlara bile fevkalâde suhuletle, çok hızlı ve çok güzel meşk yazardı. Başka üstadların yazılarını birkaç harften ibaret dahi olsa hemen tanır, *"Bu, Hacı Kâmil Efendi'nin, bu Sami Efendi'nin,"* derdi. Getirilen silinmiş, yıpranmış yazıları hattatının üslûp ve ekolüne tam muvafık olarak, çok hızlı ve kolay bir tarzda tashih ettiğini de birkaç defa görmüştüm. *"Ben zeki ve kabiliyetli talebelerden korkarım. Ekseriyetle kabiliyet ve zekâsına güvenir çalışmaz, devam ve sebat göstermez"* der meşk alanları çalışmaya ve derse devama teşvik ederdi.

2.6. Süleyman KAYIRAN

1939 yılında Kahramanmaraş'ın Andırın ilçesinde doğdu. İlkokulu Andırın'da okuduktan sonra, 1960'da Kahramanmaraş İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne başladı. Burada öğrenci iken Fındıklı'daki Güzel Sanatlar Akademisi'nde hüsn-i hat hocası olan Halim Hoca'dan nesih ve rik'a meşketti. Kahramanmaraş Halk Eğitim Merkezi'nde iki defa hüsn-i hat kursu açtı.

Kayiran, Halim Efendi'yi şöyle anlatmaktadır: Halim Hoca, çok halîm selîm, hoş sohbet bir insandı. Sanatının zirvesine yükselmiş, Allah'ın verdiği ender bir kabiliyete sahipti. Kalemî o kadar maharetle kullanırdı ki, dizinin üzerinde yazarken biz onu hayranlıkla seyreder ve imrenirdik. *"Evlâdım! Bana gelin ve bu yazıya devam edin, ben sizden Fatîha'dan başka bir şey beklemiyorum"* derdi. Sempatik ve samimi davranışlarıyla meşkimizde düzeltmeler yapar, gerektiğinde *"Evlâdım, bir daha yaz"* derdi.

2.7. Mustafa Bekir PEKTEN

Ağustos 1331/1918'de İstanbul Sirkeci'de doğdu. 1934 yılından itibaren içinde hat san'atına karşı büyük istek olduğunu sezdi. Reşid Paşa'da öğrenci iken dördüncü sınıfa kadar da rik'a dersleri aldığından, sahaflarda, çeşitli cami ve evlerde gördüğü yazıları aynen yazmaya özendiğinden hat san'atında ilerlemeye karar verdi. 1945 yılında Hattat Bahir Yesarî'den ta'lik meşkettikten sonra Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne konuk öğrenci olarak devam etti. Hattat Halim Efendi'den vefatına kadar sülûs, nesih, muhakkak, tevkîî, reyhanî ve rika' yani icâzet yazısı olmak üzere şes kalem denilen altı çeşit yazıyı öğrenmek için 17 yıl ders aldı. Yazı yanında kâğıt aharlamayı, mürekkep yapmayı, altın ezmeyi,

yapıştırırmayı ve cetvel çekmeyi de öğrenmiştir. Barbaros türbesi kubbesinde, Irak'ta ve bir çok kişide yazıları vardır. Hattat Necmeddin Okyay'dan da ta'lik ve sülüs celîsi öğrenmiştir.

2.8. Ali Rüşdü ORAN

1925 yılında Bosna'da doğdu. 7 yaşında Çanakkale Biga'ya, oradan Bursa'ya ve sonra İstanbul'a yerleşti. Ziraat Bankası'nda memur olan Oran, 1975 yılında Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi'nden emekli oldu. 1956-57 yıllarında Halim Hoca'dan hat dersleri almaya başladı. Sülüs, nesih ve rik'a çalıştı. Uzun yıllar Kur'an kurslarında hüsn-i hat dersleri verdi. Halim Hoca'nın vefatı üzerine Hamid Bey'den icâzet aldı. Ömrünün son dönemlerini biraz meşakkatli ve hasta olarak geçiren Ali Rüşdü Oran, 16 Şubat 1998'de vefat etti. Halim Efendi'ye en çok devam eden talebe olarak anılmaktadır.

2.9. Orhan OKAY

1931 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul Fatih 17. İlkokul (Muallim Naci İlkokulu, 1943), Edirnekapı Ortaokulu (1947) ve Vefa Lisesi'nden (1950) mezun oldu. Daha sonra, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı (1955) ve İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Türk Dili ve Edebiyatı (1955) bölümünden mezun oldu. Artvin ve Diyarbakır Liselerinde Edebiyat öğretmenliğinden sonra, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Edebiyatı Bölümü'nde (doktora: 1963, doçent: 1974) öğretim üyesi olarak görev yaptı. Profesörlüğe yükseldi⁵⁵.

Halim Hoca'dan Kasım 1950'de bir sah hafın vesilesiyle Güzel Sanatlar Akademisi'nde nesih meşketmeye başladı. Halim Hoca'ya, Güzel Sanatlar Fakültesi, Edebiyat Fakültesi'ne yakın olduğundan ders aralarında da devam etme imkanı buldu. Müfredat ve mürekkebât meşkini bitirdi. Halim Efendi'nin derslerine gayri muntazam olarak iki buçuk sene devam etti. Halim Hoca'yı şöyle tavsif etmektedir: *“Kendisi meşk verirken ve daha sonra benim yazdıklarımı düzeltir veya takdir ederken hep konuşur, yaptığı işi açıklamaya gayret ederdi. Sanatını kıskanmayan, öğretmekten yüksünmeyen ideal bir hocaydı. Bana verdiği son meşki, temmet'ten sonra Hazreti Ali'nin yazı öğrenmek hakkındaki cümlesiydi. Fakültemiz, Bayezit'e taşındı. Araya mesafe ve başka gaileler girdi ve ben, icâzet alamamış hatta hat sanatından anlayan değil, belki sadece zevk alan bir insan olarak yolun başında kaldım. Ama hoca ile yakınlıklarımız devam etti”*.

Orhan Okay, Halim Efendi'den aldığı ilk dersi güzel bir üslûpla dile getiriyor: “İlk ders, nesih hattıyla nefis bir besmele. Kamış kalem, hacıyağı kutusu gibi küçük bir cam hokkadaki Arap zamlına doyup, kıvamına gelmiş mürekkebe batıyor, defterin üzerinde kalemin “be”

⁵⁵ İhsan Işık, *Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul 1998, (2. Baskı), s. 453.

harfine başlaması için ilk hafif konusu, sonra “sin” harfinin dişlerini takiben keşidesinin sayfanın hemen üçte birine kadar rahatça gelmesi için kaleme yol açılıyor. Bundan sonra harfler şaşırtıcı bir süratle akıp gidiyor. Son “mim”in kuyruğunu da çeken kalem geriye, başa dönüp kısa darbelerle harflerin noktalarını, harekelerini, tirfillerini, tırnaklarını daha büyük bir çabuklukla yerlerine koyuyor. Hele bu sonuncu yazı süsleri, kelebekler gibi, âdetâ kağıdın üzerinde uçacakmış intibainı veren bir hafiflikle defter üzerine konup kalkıyorlar. İkinci satır, nesih kelimesiyle başlıyor, harflerin altına ve üstüne konan noktalar, harekeler, vasıllar gösteriliyor. Üçüncü ve dördüncü satırlar “nun” a kadar elifbanın bütün harfleri. Ve hepsinin altına Hoca’nın kendisine mahsus kısaltmasıyla “çalış!” mânâsına gelen hat çekiliyor. Hattın üzerine “Orhan Okay’a, fi 2 Kasım sene 1950” ibaresi, altına “Muallimühu el-fakir el-hac Mustafa Halim” imzası.

2.10. Mahmut ÖNCÜ

1913 yılında İstanbul Şehzadebaşı’nda doğdu. Tabur imamı olan babası Cihan Harbinden sonra Edremit’e tayin edildiğinden ilkokula orada başladı ve daha sonra Balıkesir Ziraat okulunu bitirdi. İlkokul müdürü Süleyman Bey, aynı zamanda yazı hocası idi. Kendisine yazı hevesini o uyandırdı. Sonraları Hacı Kamil Akdik, Nuri Korman (Beşiktaşlı), Hattat Halim Bey’lerden sülüs ve nesih dersi aldı. Celî’de mahareti vardır. Ankara’da Kocatepe Câmii’nin 50 metre boyundaki kuşak yazısı, dört halifenin adları ve kubbe yazıları onundur. Amerika’da Ferah Camii’nin yazıları ile Abudabi’de yapılan iki camiin yirmi iki metre boyundaki kubbe yazılarını, Beşiktaş’ta kaptan İbrahim Paşa Câmii’nin yazılarını da yazdı. Tuğra çekmekte de ustaydı. Libya Başkanı Kaddafi ile on beş bakanının isimlerine sipariş üzerine tuğra yazdı⁵⁶.

2.11. Hasan ÇELEBİ

1937 yılında Erzurum’un Oltu ilçesine bağlı İnci Köyü’nde doğdu. Hafızlık yaptıktan sonra 1953 yılı Ekim ayında İstanbul’a gitti. Arapça ve kıraat tahsili yaptı. 1956 yılında Üsküdar Mihrimah Sultan Câmii’nde müezzin vekili oldu. Askerliğini yaptıktan sonra, 1959’da Mehmet Nasuhi Efendi Câmii’ne imam-hatip olarak tayin edildi. Yazıya başlayışını şöyle anlatmaktadır: Üsküdar Bülbüldere’de Taşçı Yusuf Usta vardı. Taş üzerine eski yazılar yazdığını gördüm. Onlara merakla bakarken benimle ilgilendi ve beni Hamid Bey’le tanıştırdı. Hamid Bey de “Ben çok meşgulüm, Halim Efendi’ye git, selamımı bildir, o seni kabul eder” dedi. Sonra Halim Hoca’ya gittim kabul etti. Halim Bey’den yaklaşık dört ay kadar hat meşkettim. 30 Eylül 1964 yılında Halim Efendi’nin vefatı üzerine, tekrar bir hoca aramaya başladım. Hamid Bey beni kabul etmemişti, yeniden gitmeye cesaret edemiyordum.

⁵⁶ Rado, a.g.e., s. 274.

Ömer Nasuhi Bilmen Hoca'nın oğlu Avni Bey, *"Hamid Bey'e git babamın selamını söyle kabul eder"* dedi. Hamid Bey'e gittim bana *"Madem Halim'le başlamışsın, Halim'in yolu bizim yolumuzdur"* dedi ve kabul etti. Hamid Bey'den sülüs, nesih icâzetnâmesi aldı. 1966 yılında Hattat Kemal Batanay'dan rik'a, ta'lik meşketti ve ta'lik'ten icâzet aldı.

2.12. Sadi BELGER

Sadi Belger 1916'da İstanbul'da doğdu. Dr. Albay Hasan Tevfik Bey'in 6 çocuğundan en küçüğüdür. 1934'te İstanbul Lisesi'nden, 1940'da İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 1948'de Haydarpaşa Numune Hastahanesi'nde ihtisasını tamamladı. 1950-51'de Paris'e gitti. 1954'te Vakıf Guraba Hastahanesi Cerrahi Kliniği şefi oldu. 1974'te emekli oldu. 2 Mart 1976'da vefat etti.

Tedavi için kendisine gelen, devrin ünlü hattatı Halim Özyazıcı ile ahbap oldu ve ondan ta'lik dersi almaya başladı. Hattat Halim'in vefatından sonra yine ünlü hattat Necmeddin Okyay'dan ders görmeye devam etti ve 1963 yılında icâzetnâme aldı. Bir çok kıt'a, celî ta'lik levhalar yazdı⁵⁷.

2.13. Naci OKCU

1943 yılında Erzurum'da doğdu. İlk ve orta tahsilini Erzurum'da tamamladı. 1967 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. 1967 yılında Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Bölümü'nde şef olarak göreve başladı. 1971'de İslâmî İlimler Fakültesi'nde Tasavvuf Edebiyatı asistanı oldu. 1978'de aynı dalda doktor oldu. 1981 yılında 1 yıl Fransa'da bulundu. 1984'de Eski Türk Edebiyatı dalında doçent, 1989'da profesör oldu. 1994-2000 tarihleri arasında iki dönem İlahiyat Fakültesi Dekanlığı görevinde bulundu. Halen aynı fakültede öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

1962 yılında İstanbul yüksek İslâm Enstitüsü birinci sınıfta öğrenci iken, Tophane'de Genel Sigorta Hanı'nda Halim Efendi'den rik'a meşketti. Hocasına ait duygularını şöyle ifade ediyor: *"Halim Hoca'ya çok değişik meslekten ve fakültelerden talebeler gelirdi. Hepsisi ile nâzik bir şekilde ilgilenir ve teşvik ederdi"*.

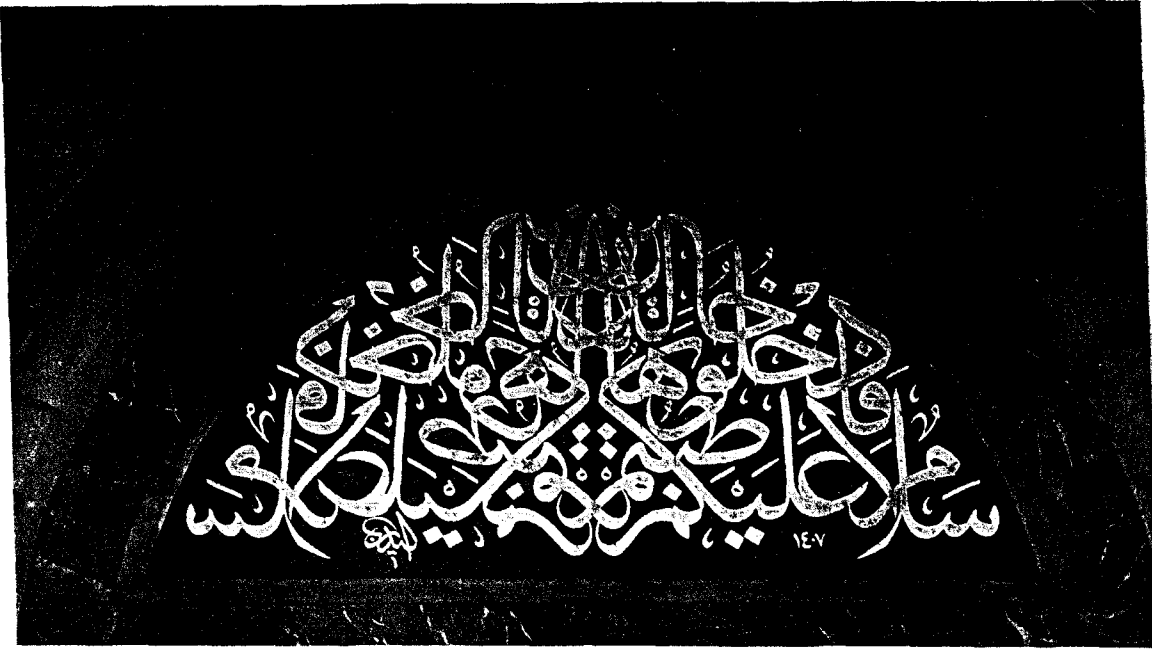
2.14. İbrahim Aydın YÜKSEL

1939 Erzurum Oltu doğumlu olan Yüksel, Ankara Gazi Lisesi'nden mezun olduktan sonra, 1966 yılında, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Süsleme Sanatı Yüksek Kısmı İç Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. 1975 yılında, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü'nde yüksek lisans yaptı. 1979-83 yılları arasında İ.Ü. Ed. Fak. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nde, Prof. Dr. Oktay Aslanapa yönetiminde "II.

⁵⁷ Rado, a.g.e., s. 272.

Bayezid-Yavuz Selim Devri Mimari Eserleri ve Türk Mimarisinin Gelişmesi” isimli çalışması ile doktor oldu. Çeşitli dergi, kitap ve ansiklopedilerde makale, araştırma ve maddeleri yayınlandı. Birçok yerde görev yapan Yüksel, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi’nde Yapı Bilgisi Ana Sanat Dalı’nda Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır.

Akademi 1. Sınıfta öğrenci iken, Ressam Şeref Akdik Bey’in vasıtasıyla, Halim Efendi’den Güzel Sanatlar Akademisi’nde 6 Mart 1961 yılında nesih meşketmeye başladı. Daha sonra sülüsten müfredatı bitirdi. Nesih ve sülüsle beraber bu arada rik’ayı da bitirdi. Sülüsten mürekkebâta geçeceği sırada Halim Hoca vefat etti. Halim Efendi’nin vefatından sonra Hamid Bey’e birkaç defa gitti fakat ünsiyet kurup devam edemedi. Hafız Kemal Batanay’dan ta’lik yazdı. Yüksel, Halim Efendi’yi şöyle anlattı: *“Talebeye yazı meşk ederken, harflerin, siyah-beyaz, dolu ve boş kısımlarına dikkat çeker, tashihlerde siyahlıklara değil, beyazlıklara bak der, harflerin birbiriyle olan münasebetlerini gösterir ve inceliklerini sezdirirdi”* (Resim 8) .

Resim 8. Aydın Yüksel’in Sirkeci Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii kapısı üzerindeki yazısı

2.15. Müşerref ÇELEBİ

1915’de Konya Kadınhanı’da doğdu. Babası Kadınhanlı Topbaşzâde Hacı Ahmed Hamdi Efendi’dir. Müşerref Hanım, kızları; Nükhet, Sütude ve Hatice Güzide, Halim Hoca’dan özel ders alırken, eşi Nazif Çelebi Bey’in teşvikleri ile 40 yaşında hatta başlamıştır. Yine iki çocuk annesi iken ani bir kararla hafızlığa başladı ve hafız oldu. Halim Efendi’den sülüs çalıştı. Halim Efendi’nin vefatıyla Hamid Bey’e devam etti. İlerlemiş yaşına rağmen, yazıyı bırakmayan Müşerref Hanım, şu anda da öğrencilere hat kursu vermektedir.

Hat sanatına yeni başlayan talebelere şunları tavsiye ediyor: “*Gayretli ve istekli olsunlar. Sebat etsinler. Bundan başka mühim bir nokta Osmanlıca’yı öğrensinler. Osmanlıca’yı bilmeden olmuyor. Öğrencilerim Kur’an-ı Kerim’i biliyorlar fakat Osmanlıca’yı bilmedikleri için zorluk çekiyorlar*”.

Rahmetli Süheyl Ünver Bey, hocam öldüğü zaman bana telefon açıp şöyle demişti hiç unutamam: “*Müşerref Hanım nasıl namaz kılmayı unutmuyorsanız, vaktini geçirmiyorsanız, bu sanat için ayırdığınız vakitten de asla vazgeçmeyin. Günde yarım saat hem hoca, hem talebe olarak devam ettireceksiniz*” demişti. Allah razı olsun. Gerçekten de çalışmayı hiç bırakmamak gereklidir.

2.16. Şevket ÖZDEM

1926 yılında Erzurum Aşkale Taşağıl köyünde doğdu. 1948’de ilim tahsili için İstanbul’a gitti. Gönenli Mehmed Efendi’den hafızlık yaptı ve Arapça okudu. Bir müddet Sultanahmet’te İshak Paşa Camii’nde müezzinlik yaptı. Mart 1960’da Erzurum’a dönen Şevket Efendi, 1988’de imam-hatiplikten emekli oldu. Şevket Pektaş Efendi’den hat çalışırken hocasının rahatsızlığından dolayı 1 yıl Halim Efendi’den sülüs-nesih ve az da olsa ta’lik çalıştı. 1954’de yazdığı, bir hilye-i şerifle icâzetnâme almıştır. İcâzetnâmesinde hocası Şevket Pektaş Efendi’nin ve Hamid Bey’in tasdik imzaları vardır. Erzurum Aşkale’de yaşayan Şevket Efendi, ilerlemiş yaşına rağmen hâlâ hat sanatı ile uğraşmaktadır.

İsimlerini saymaya çalıştığımız talebelerinden başka daha bir çok şahıs, Halim Efendi’den meşketmiştir. Hattı öğretmekten büyük bir haz duyan dahi sanatkâr, yüzlerce talebeye “*Rabbi yessir*” yazdırmış, ancak korktuğu başına gelerek çok kabiliyetli bulduğu talebelerinden ne yazık ki çoğu, bir zaman sonra istenilen seviyeye gelemeyen yazıyı bırakmışlardır. Mehmet Ozanoğlu, Baha Doğramacı, Yusuf Kılıç, Sebahattin Gökkaya, Süleyman Bahçeci, Tahsin Aykutalp, Selahattin Hidayetoğlu gibi ismini burada kaydedemediğimiz bir çok şahıs Halim Hoca’dan ders almıştır.

2.17. Mustafa Uğur DERMAN

Mehmed Celâleddin Bey ile Nazıme Hanım’ın olarak 1935 yılında Bandırma’da doğdu. Haydarpaşa Lisesi’nden sonra 1960’da İstanbul Eczacılık Fakültesi’nden mezun oldu. Hattat Necmeddin Okyay’dan ta’lik meşketi, ebru öğrendi. Derman, başta hat ve ebru sanatı olmak üzere kitap sanatlarını üzerine yazdığı yüzlerce makaleleri ve önemli kitaplarıyla tanındı. 1956 yılından itibaren Hattat Halim Efendi’yle de tanışıp, sıkı bir irtibata geçen Derman, Halim Hoca’nın nesih meşki yazmasına rağmen, klâsik mânâda meşk almak nasip olmamıştır. Fakat, şifahî olarak çok istifade etmiştir. Hatta uzun süre ders alan talebelerinin çoğu onun kadar Halim Efendi’den istifade etmemiştir. Halim Efendi’yi ve sanatını hiç şüphesiz en iyi

anlamış insan olarak gördüğüm Uğur Bey, Halim ve Macid Ayrat Bey'den hocalarım diye bahsetmektedir. Hâlen Türk Petrol Vakfı'ndaki vazifesi dışında, Marmara ve Mimar Sinan Üniversitelerinde öğretim üyeliği yapmakta olup, Fahri Prof. olarak öğretim vermeye devam etmektedir.

3. Halim Efendi'den Hatıralar

Sanatla dolu bir ömür yaşamış insanın elbette çok hatıraları vardır. Biz burada azmini ve sanat gayretini gösteren birkaç hatırasını kaydediyoruz.

-Halim Efendi, dostları arasında cimri olarak bilinirdi. Parayı gördü mü dayanamazdı. Fakat nekesliği ile beraber şöyle bir hususiyeti vardı ki, yazacağı bir yazının parasını peşin aldı mı hemen yazardı. *“Ölürsem üstümde kalır”* derdi.

Uğur Bey İstanbul Lâleli'de ikâmet ettiği zamanlarda, Koleksiyoncu Dervişzâde Hasan Beyle ahabpmışlar. Bir gün demiş ki, oğlum adına tuğra istiyor. Halim Hoca'ya yazdırmak istedik, fakat 200 lira istedi. Üzülme, Hasan Bey amca ben onu 50 liraya yazdırırım demiş, Uğur Bey. Önceden anlaşılmışlar ve Halim Hoca'nın meşhur bağ evine gitmişler. Sohbet arasında Uğur Bey bahsi açmış ve hemen o arada Hasan amca 50 lirayı yavaş yavaş uzatmış. Halim hoca sesini çıkarmadan parayı almış ve hemen ertesi gün yazıyı yazmış⁵⁸.

Orhan Okay Bey, *“Silik Fotoğraflar”* adlı kitabında Halim Efendi ile alakadar iki hatıra anlatıyor. Kanaatimize göre, ibret alınacak, istifade edilecek bir çok yönü bulunmaktadır.

-Hocanın bendeki kendi yazdığı defter yıpranıyordu. Daha fazla harap olmaması için onu ciltlettim. Ertesi derse gittiğim zaman Hoca defteri görünce birden büyük bir kırıklığa kapıldı. Kızdığını anladım, ama hiddetini de fazla belirtmek istemiyordu: *“Yahu ne yaptın, meşk defteri de ciltlenir mi? Ben o yumuşak sayfaları sol elimin altına getiriyordum, kalemle yazarken sağ elim sol elimi hissediyor, böylece yazının iki elim arasında kaldığını anlıyordum”* dedi. Galiba Halim Hoca'yla hat çalışmalarından aldığım en büyük ders bu olmuştu.

-Onun ağzından dinlediğim bir hatırasını daha nakledeyim. Halim Efendi galiba meşhur hattat Hacı Kâmil Akdik'in öğrencisi olduğu gençlik yıllarında, hocasının evine ders almaya gidermiş. Mesâfe de epey uzun. Tam olarak aklımda kalmamış ama, meselâ, Halim Efendi, Şehremini'nde, Kâmil Efendi Beşiktaş'ta oturuyor diyelim. Fakir bir ailenin çocuğu olan Halim Efendi, haftada kaç gün ise, bu yolu yürüyerek gidip dönüyor. Ama bazan bu uzun mesafeyi aşır Beşiktaş'a vardığında, belki de karlı bir kış günü, Kâmil Efendi'nin kapıyı açıp

⁵⁸ Derman, 24. 04. 2000 şifâhî görüşmemiz.

“Ah evlâdım, bugün biraz nâimizacım, başka bir gün, olur mu?” demesi üzerine evine döndüğü de olurmuş⁵⁹.

Prof. Dr. Ali Alparslan Bey, Necmeddin Hoca’dan yazı günlerde, bir gün sanki yanlarında başkaları varmış da duymasınlar edasında işin önemi belirtmek için sessizce, “Aliciğim, O küçük adam var ya, bilirsin, herkesi korkuttu”. Cümleleriyle Halim’in bütün hattatları geçtiğini ve sanatının büyüklüğünü ifade etmiştir⁶⁰.

Uğur Derman Bey, bir gün Necmettin Okyay Hoca’ya sormuş: “Hocam, Halim mi, Hamid mi? Yani, ikisinin sanatını karşılaştırmasını istemiş. Hoca hiç cevap vermeden sekiz on dakika durmuş. Sonra, “Evlâdım, Hamid Bey titiz ve büyük bir sanatkârdı ama “Karaoğlan’ın tadı başka” demiş.

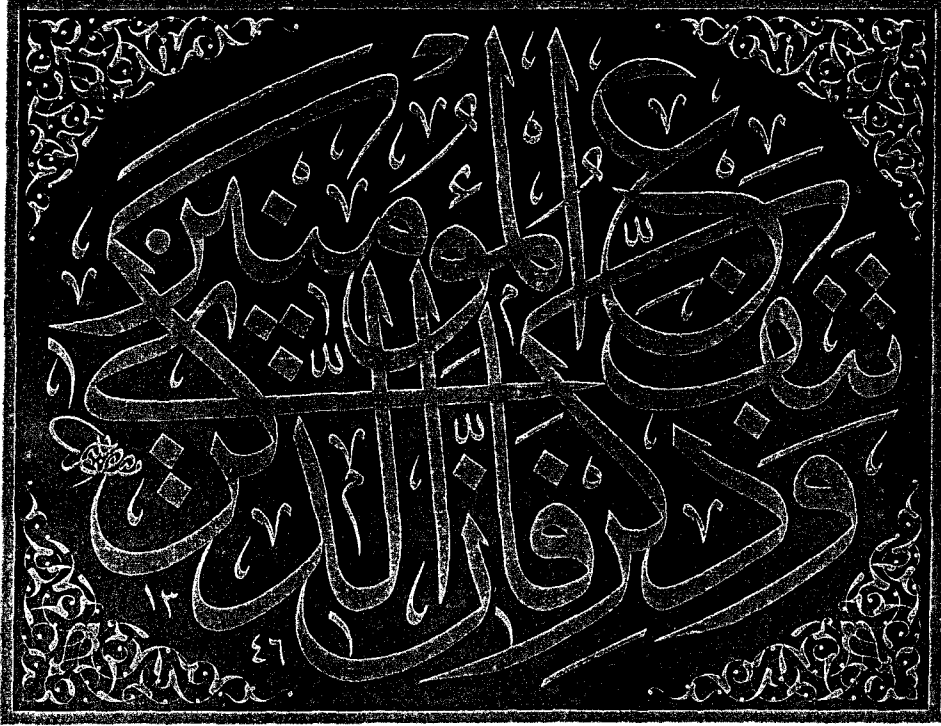
⁵⁹ Orhan Okay, *Silik Fotoğraflar*, İstanbul 2001, s. 102.

⁶⁰ Alparslan, 07.07.2001 tarihli şifâhî görüşmemiz.

II. BÖLÜM

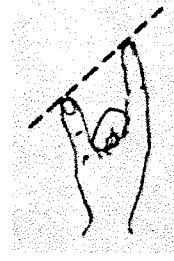
HALİM EFENDİ’NİN SAN’ATI

Yüksek bir kabiliyete sahip olan Halim Hoca, zamanın en büyük üstadlarından ders almış ve bu dersleri büyük bir gayretle çalışarak pekiştirmiştir. Genç yaşta büyük bir sanatkâr olacağının emareleri, kendini eserlerinde göstermiştir. Mesela, 28 yaşlarında yazdığı (Resim 9)’daki 1346/1926 tarihli celî sülüs istifte çizgiler son derece net, kararlı ve hurufat tam bir uyum içindedir. Dik ve eğik hareketleri dengeleyen “fe” harfi ve *ya-yı mākuse* keşidesi istife genel bir denge unsuru olmuştur. Kalem hâkimiyeti ve istifteki mahareti ile şöhret bulan Halim Efendi, “*kalemi yenmiş adam*” olarak vasıflandırılır. Ayrıca, Halim’i diğer hattatlardan ayıran en büyük vasfı *seriü’l-kalem* oluşudur. Yazacağı yazıyı zihninde şekillendirdikten sonra büyük bir maharetle kağıda aktarma gibi yüksek bir melekeye sahip olup, başkaları kareleme usulü ile yazarken Halim Efendi, çatır çatır celî yazmıştır. (Resim 9)

Resim 9. 1346 / 1926 tarihli celî sülüs yazı

Uğur Derman'ın ifadelerine göre, "Hüsn-i hattın her nev'ini sür'atle ve suhûletle yazardı. Kamış kalem denilen o nârin güzel, merhumun marifet dolu parmaklarına râm olmuştu. Hele celî yazıda böyle sür'ate mâlik bir hattat, celînin alemdârı Mustafa Râkım da (1757-1825) dahil, görülmemiştir dersek, mübalağa sayılmaz. Kubbe yazılarında, kendi boyundan uzun *elifleri*, *lâmları* rahatlıkla çekerken, onu seyretmek bir

zevkti. Kubbe ve kuşak yazısı olarak en çok eser vermiş olan hattatımız Halim Hoca'dır⁷⁰. (Resim 10)

Halim Hoca, kalemin yontulmasına, kattına ve meyline büyük bir ihtimam göstermiştir. Açtığı kalemlerde, talebelerinin ellerinin fizyolojik yapısına ve kalem tutuşlarına göre kattın meylini ayarlardı. Bu özelliğini talebelerinden Orhan Okay, ilk ders alışını anlatırken şöyle izah ediyor: "Evvelâ elime bir kalem tutuşturarak onu nasıl tuttuğuma dikkat etti ve tutuşumdan dikkatini ayırmadan, maktâna yerleştirdiği kalemi alışı

Resim 10. Kadirga Şehid Mehmet Paşa Camii Kubbesi

*el maharetiyle açtı*⁷¹". Halim Efendi'nin burada dikkat ettiği nokta kişinin kalem tutuşuna ve parmaklarının fizyolojik yapısına göre, kaleminin ağzının açılmasıdır. Hocası Hasan Rıza Efendi'den naklen şöyle demiştir: "Taklit edeceğin yazının kalemine göre kendi kalemini kat' edeceksin. Kalemin kat'ını bilmezsen yazı benzemez. Kalem laaletta'yın yontulmaz. Baş ve

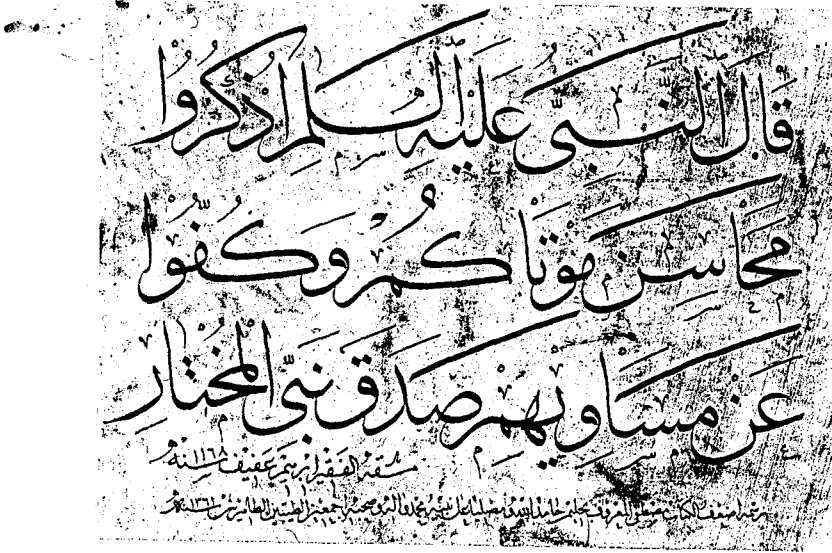
⁷⁰ Derman, İDM, s. 404.

⁷¹ Okay, a.g.e. s. 100.

şehadet parmağı ölçüsüne ve meyle dikkat lâzım"⁷². Yani kişinin baş parmağı ile şehadet parmağının meyli ne kadar fazla ise kalem ağzının meyli de o kadar olmalıdır. Bu düstur hattatlar için mühim bir kaide olmalıdır. Çünkü, el ile kalem ne kadar ünsiyet kurarsa o nispette yazıda muvaffakiyet sağlanır.

Halim Efendi, taklid yazılarda büyük maharet göstermiştir. Süleymaniye Câmii'nde Ahmed Karahisârî'nin talebesi Hasan Çelebi'nin aslan göğüslerine yazdığı yazılar zamanla bozulmuş ve Halim Efendi, tamir esnasında kurulan iskelede bizzat çıkarak, bu yazıların üstünden kalem yürütmüş ve o kıymetli yazıları, latîf bir şekilde tekrar ortaya çıkarmıştır.

Hattatlar arasında mühim bir yeri olan taklid yazılarda esas, taklid edilecek yazıyı hattatın üslûbu ile yazmaktır. Resim 'de İbrahim Afif Efendi'ye⁷³ ait olan yazıyı Halim Efendi, imzası ile birlikte taklid ettikten sonra, alt tarafa da kendi imzasını atmıştır ki, burada önemli olan; harf yapılarını, istif özelliklerini, satır sistemini, hareke ve tezyîni unsurlarını tam olarak kavrayıp, olduğu gibi aktarmaktır. İşte bu hususiyet Halim Efendi de mükemmel bir şekilde müşahade edilmektedir (Resim 11).

Resim 11. Halim'in İbrahim Afif Efendi'yi takliden yazdığı sülüs bir yazısı

Bir sûreyi, verilen ölçüye göre, sıkışıklık yapmadan istif etmek ve istediği yerde bitirmek ona mahsus bir İlâhi mevhîbedir. Müsveddesi yoktu, zihninde tefekkür istifi yapar, onu kömür kalemi ile kâğıda şöyle bir tespit eder ve celî kalemini ele alıp hemen yazmaya başlardı⁷⁴.

⁷² Ünver, a.g.d.; Derman, *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli*, Ankara 1989, c. III, s. 311.

⁷³ Geniş bilgi için bkz. Müstakimzâde Süleyman Sa'düddin, *Tuhfe-i Hattatîn*, İstanbul 1928, s. 50; Rado, a.g.e., s. 168.

⁷⁴ Derman, İDM, s. 404.

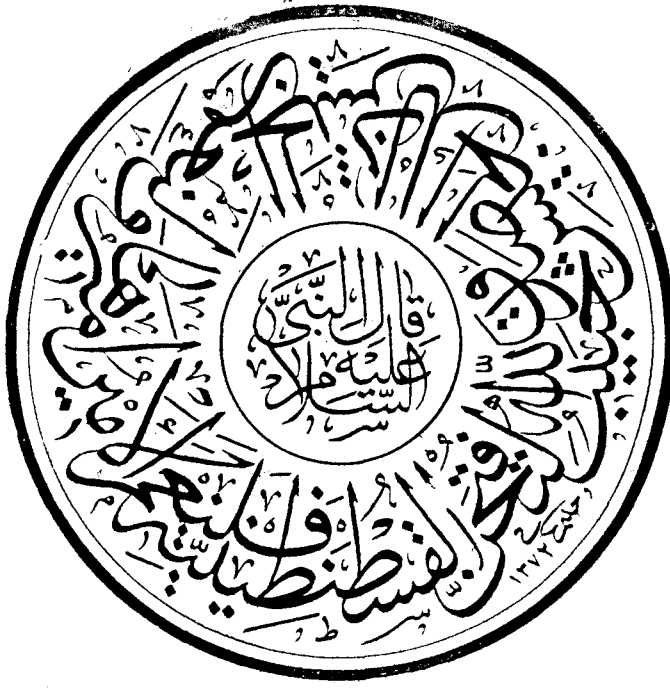
Halim Efendi'nin bu özelliğini Süheyl Ünver Bey şöyle anlatmaktadır: “Bir sanatkâr eserini evvelâ zihninde şekillendirmeli, oradan ellerine inmeli. İş kafada oldu mu doğuştan geliyor demektir. Muvaffakiyet de buna bağlı. Bir şey kafada olgunlaşmadı mı sahibini ileri götürmez. İşte Halim, yazacağı metni önce kafasında istifine sokar, sonra kağıda naklederdi. Âyân-ı sâbitesi bu kadar kuvvetli idi. Halim bundan dolayı büyük san'atkârdı. Öyle ki, onu geçmek kabil değildi. Zihnindeki istifi hemen yazıveriyordu. Müsveddesi yoktu. Nefes alır gibi şaheserler yazıyordu. Sonra bunları akılların kabul edemeyeceği bir sür'atle yazardı. O'nu yazarken görmek, çok zevkli olurdu”⁷⁵.

Halim Efendi'nin tasavvur gücünün yüksekliğini gösteren güzel bir örnek olması cihetiyle şu hatırayı buraya kaydediyoruz. Orhan Okay'ın arkadaşlarından birisi İstanbul'un fethini müjdeleyen hadis-i şerifi bir hattata yazdırmasını ister o da hemen hocası Halim Efendi'ye gider. Bu hadiseyi Silik Fotoğraflar isimli kitabında Okay şöyle anlatıyor: “Bir Pazar günü yine Çırpıcı'daki bağ evine gittim. Arzumuzu söyledim. Hoca hiç yüksünmeden “*Olur, başımın üstüne!*” diyerek önce şöyle bir düşündü. Kısa bir süre sessiz geçti. Zannederim yazıya kafasında bir istif tasavvur ediyordu. Sonra bir kağıt üzerine pergelle bir daire çizdi. Ortasına daha küçük bir daire. Her zamanki gibi kağıdı dizinin üzerine koydu. O iki daire arasındaki boşluğa, hadisın başlangıç ve bitiş noktalarını görebilmek için, metni kurşun kalemle ve kabaca yerleştirdi. Daha sonra kâş kalem ve mürekkeple yazıya geçti. Dairenin alt sağ tarafından başlayarak, bir yandan kağıdı sol eliyle döndürüyor, bir yandan da sağ eliyle inanılmaz bir harikulâdelikle kalemi kaydırıp sürüklüyordu. Ve sülûs yazıyla hadis metni, daireyi tamamlayarak başladığı yerde sona erdi. Bütün bunlar on beş dakika sürmüş müydü? Eğer bunda yanılıyorsam yarım saatten fazla olmadığına eminim. Bir yandan da bana yazıdaki *elif'lerin, lâm'ların, kâf'lerin* uzantılarının hep dairenin merkezinden geçtiğini izah ediyordu. Bu bittikten sonra ortadaki küçük daireye, dik olarak “*قال النبي عليه السلام*” ibaresini, bu defa daha ince bir kalemle ve yine sülûs olarak yerleştirdi”⁷⁶.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta şurasıdır ki, hemen hemen bütün hattatlar yazacakları yazıların genellikle eskizini hazırlar ve o eskiz üzerinde uzun bir müddet çalıştıktan sonra, iyi olduğuna kanaat getirirlerse yazarlar. Halbuki, Halim şöyle bir zihninde oluşturduktan sonra kalemi alıp yazmıştır ve harika eser ortaya çıkmıştır (Resim 12).

⁷⁵ Ünver, , a.g.d. ; Serin, Halim Efendi'nin Nesih, Dîvânî, Celî Dîvânî, Rik'a Meşk Murakkai,

⁷⁶ Okay, a.g.e., s. 98.

Resim 12. İstanbul'un fethini müjdeleyen hadisin celi sülüs istifi

Yine Halim Efendi, bir camide mevlid dinlerken, yanında kendinden bir müddet ders almış olan Şevket Özdem'e: "Bak bu beytin bir mısraını oradan, bir mısraını da buradan şöyle yazacaksın" diyerek elleriyle hilâl şeklinde bir istif tasavvur ettiğini ifade etmiştir⁷⁷. Bu misal Halim Efendi'nin muhayyilesinin genişliğini, ibda' gücünü ve mesleğinde fena olmuş bir sanatkârın sanat dehasını ne kadar güzel göstermektedir.

Görülmemiş derecede kolay ve çabuk yazardı. Yazıya özenmez değildi, fakat yazının üzerine saatlerce abanıp lüzûmundan fazla oynamaya, silip boğmaya ihtiyaç görmezdi. O, bunda hakikaten bir hasisa, bir hasisa-i fevkalâde idi. Bu hususta şaşılacak, imrenilecek bir mümârese sahibi olmuştu. Bir yandan yazar bir yandan konuşur, şakalaşır, nükte yapar, güldürür. Bir yandan da elinde kalem, bir nefeste, bir çırpıda yazı çıkarır; "Her işe, Besmele ile başlar..." diyerek Tuğra-yi garra çeker gibi oklu Besmele çeker idi⁷⁸. (Resim 13)

Resim 13. Halim Hoca'nın yazdığı bir oklu besmele

⁷⁷ Şevket Özdem, 05.06.2001 tarihli şifâhî görüşmemiz.

⁷⁸ Revnakoğlu, a.g.m., s. 337.

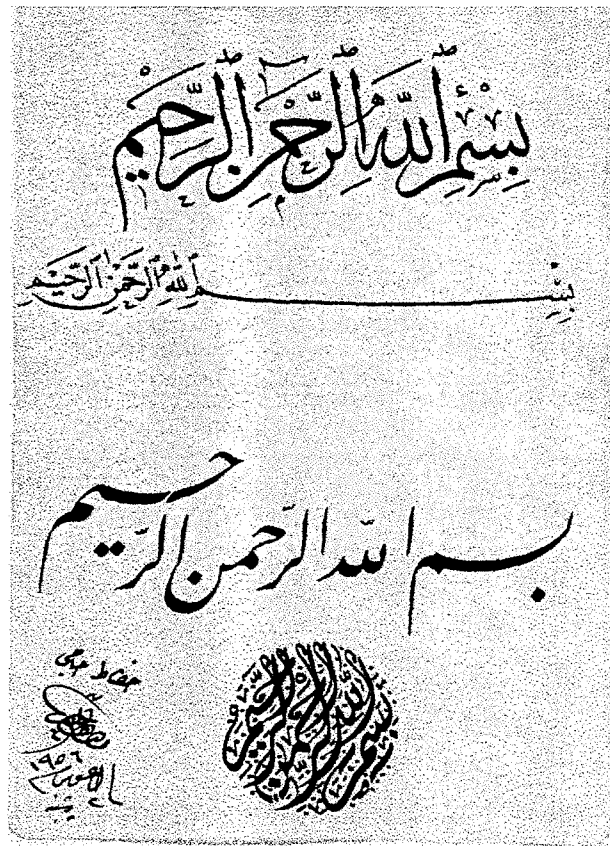
إِلَّا الْإِحْسَانَ ﴿فِي آيِ الْآءِ رَبِّكُمْ تَكْذِبَانِ ﴿١﴾
 وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿فِي آيِ الْآءِ رَبِّكُمْ تَكْذِبَانِ ﴿٢﴾
 مَدْهَاتَانِ ﴿فِي آيِ الْآءِ رَبِّكُمْ تَكْذِبَانِ ﴿٣﴾
 فِيهِمَا عِشَانِ نَضَّاخَاتٍ ﴿فِي آيِ الْآءِ رَبِّكُمْ تَكْذِبَانِ ﴿٤﴾
 تَكْذِبَانِ ﴿فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمانٌ ﴿فِي آيِ
 الْآءِ رَبِّكُمْ تَكْذِبَانِ ﴿فِيهِ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٥﴾
 فِي آيِ الْآءِ رَبِّكُمْ تَكْذِبَانِ ﴿حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْبُيُوتِ
 ﴿فِي آيِ الْآءِ رَبِّكُمْ تَكْذِبَانِ ﴿لَمْ يَطْمِثْهُنَّ
 إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌ ﴿فِي آيِ الْآءِ رَبِّكُمْ تَكْذِبَانِ ﴿٦﴾
 مُتَكِينٌ عَلَى رُفُوفٍ خُضِرَ وَعَبَقَرِي حِسَانٌ ﴿فِي آيِ الْآءِ
 رَبِّكُمْ تَكْذِبَانِ ﴿تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

سورة النور

Resim 15. Halim Efendi'nin tashih ettiği Hafız Osman hattı Kur'an-ı Kerim'den bir sayfa

hat sanatında çok önemli bir yeri olan ince tashih işinde de Halim Bey çok usta idi. Yazılan yazı rötuş edilirken, kalem akışını aynı kıvraklık ve tavırda devam ettirebilmek büyük bilgi ve kudret ister. Hattatlar arasında tashihsiz yazı yazmak veya bu işi belli etmeden yapmak, büyük kudret sayılır. Halim Bey, yazılarında pek az tashih yapar ve yaptığı zaman da, bu hiç belli olmazdı.

Celî yazıları yazarken, gazete kağıdı gibi kalitesiz kağıtları serer, sonra Garibaldi markalı kırmızı sulu boya ile yazar, beğenmediği yerleri siyah boya ile düzeltirdi. Taşa hakk edilecek yazıları çoğu defa kendisi altına karbon kağıt koyup, ucu köreltilmiş bir tıgla taşa çizirdi. Elifleri cetvelle çizer, yuvarlak yerlerini ise cetveli kaydırarak tamamlardı.

Resim 16. Halim'in Reçete kağıdına kalemi alıp hemen yazıverdiği Besmeleler

Eli her zaman sanki yazı yazıyormuş gibi bir vaziyette duran Halim Efendi, âharlı, âharsız kağıt, gazete, zarf, reçete kağıdı vs. fark etmez, ne bulmuşsa yazmıştır. Uğur Derman Bey'i Gümüşsuyu'ndaki eczahânesinde mutad ziyaretlerinin birinde, hemen oracıkta eline aldığı bir reçete kağıdının arkasına dört çeşit hatla çok nefis dört Besmele nakşetmiş, hem de celî divânî ile yazdığı dairevî Besmeleyi pergel kullanmadan yazmıştır.⁸⁰ (Resim 16)

Ömer Faruk Atabek, hocasının vefatı üzerine, bir köşe yazarına yayımlanması için gönderdiği yazısında şu güzel hatırayı aktarıyor:

“Bir gün kendisini ziyarete giden Hattat Hacı Kâmil Efendi'nin oğlu Ressam Şeref Akdik Bey, Halim Hoca'yı ufak bir

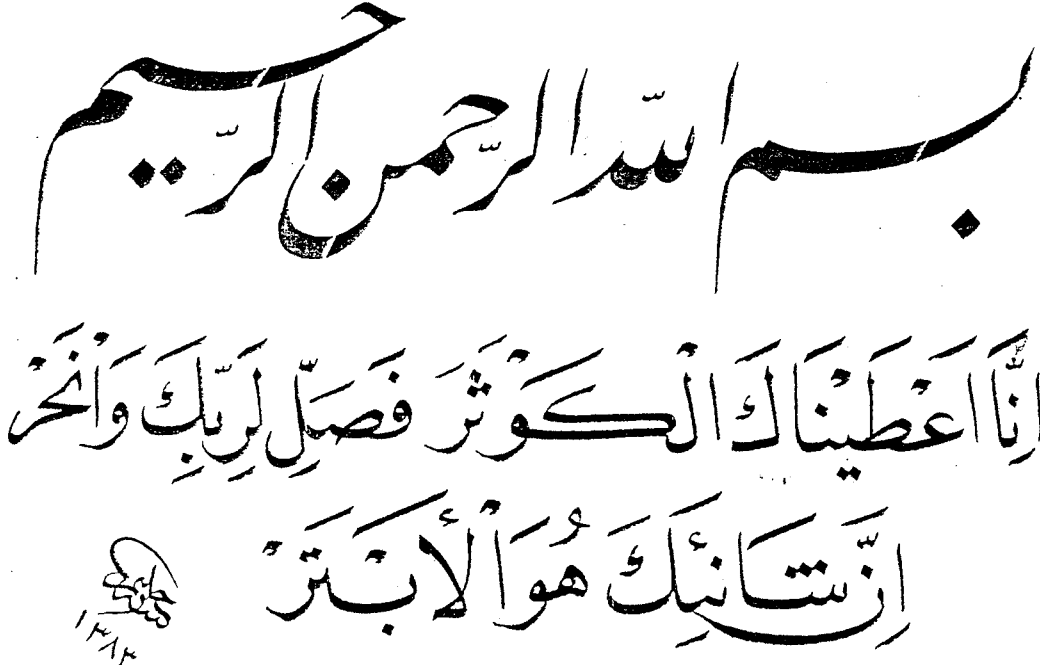
odanın köşesinde otuz metre uzunluğunda bir kubbe yazısını çatır çatır yazarken görüyor ve yanına yaklaşıyor. Bakıyor ki, hemen kubbeye yazılabilecek durumda, ne bir düzeltme ne de bir istif hatası var. Yazıya esas teşkil eden sûre otuzuncu metrede bitiveriyor. O zaman yanındakilere: “Babam hattattı. Bu san'ata karşı biraz vukûfum var. Fakat bir çırpıda bunu yazabileni duymadığım gibi dayana da tesadüf etmedim” demiş⁸¹.

⁸⁰ Derman, 24.04.2000 tarihli görüşmemiz.

⁸¹ Ulunay, a.g.m.

Talebesi Ali Alparslan da bu hususta şunları söyledi: “Yazacağı yazıyı, *füzenle*⁸² kağıda kabaca şöyle bir tespit eder, iyi olduğuna kanaat getirdiyse, hemen eline kamış kalemi alıp yazardı. Bir gün Mustafa Bekir Pekten’in evine yemeğe gitmiştik. Yemekten sonra sohbet ederken bir ara “*bir yazı yazayım*” dedi ve oradan bir kağıt aldı. Biraz düşündükten sonra, şu anda hatırlayamadığım “*Ya Hazreti*” ile başlayan bir ibareyi rahat bir şekilde yazmaya başladı. Hepimiz hayretle seyretmiştik. Halim bu! zihninde tasarladığını hemen yazıverirdi”⁸³.

Hat nevileri içinde genelde muhakkak, reyhânî, sülüs ve nesih gibi yazılar birbiri ile anatomik yapıları itibariyle uyumlu bir yapı oluşturarak çok güzel örnekler verilmiştir. Ancak, nadir örnekleri olsa da sülüs-rik’a, muhakkak-ta’lik gibi yazılar uyumlu bir yapı oluşturmadıklarından birlikte kullanılmamışlardır. Fakat Halim Efendi, bu zor olan işi de, sanat dehasıyla, yazı çeşidine göre kalem genişliklerini dengeleyerek, göze hoş gelecek bir estetik görüntü sağlamıştır. Talebelerinden Hüseyin Tulpar’ın davetiyle Antalya’ya gittiğinde yazmış olduğu (Resim 17)’deki yazı bunu desteklemektedir. Ta’lik Besmele ile alttaki nesih Kevser Sûresi kalem kalınlıkları dengelendiğinden, gözü çok rahatsız etmediği, farklı bir neşe kattığı görülmektedir. Ta’likteki sadelik ve rahatlık, nesihte de kendine has bir üslûpla verilmiş ve böylece farklı iki yazı dengelenerek letâfet kazandırılmıştır.

Resim 17. Celî ta’lik Besmele ve nesih Kevser Sûresi

Taşa hakkedilecek yazıları kendisi iğnelemeden, yazdığı kartonun altına karbon kağıt koyar ve ucu körelmiş tıgla çizirdi. Daha sonra yazıların altınlarını yine kendisi çekirdi.

Halim’in sülüs ve celî sülüs yazılarında, teşrifata dikkat edilmekle beraber, harfler tam ölçülerinde ve birbirleriyle olan uyumları fevkalâdedir. Leke (açık-koyu) dağılımı yönünden

⁸² Füzen : Resim çizerken kullanılan, taflan çubuklarından yapılan kalem, kömür kalem.

⁸³ Alparslan, 07.07.2001 tarihli şifahi görüşmemiz.

tam bir bütünlük mevcuttur. Kalem akışı tabîî cereyanında seyrederken, kaleme hâkimiyeti hayrete sevk eder derecededir. Kalem hareketleri son derece düzgün, kararlı olmakla beraber, yatay ve dikey hareketler; denge, hareketlilik ve ritim bakımından da tam kıvamındadır. Orhan Okay: “Bu kalın, küt, kısa parmaklı, iri tırnaklı ve âdeta nasırlaşmış elin, divit olarak kullandığı küçük bir cam kutuya kamış kalemi batırıp sonra elindeki defter üzerinde harikulâde bir yumuşaklıkla, hiçbir tereddüde niyeti olmaksızın kararlı çizgileri çektiğini, hayır, kaydırıldığını görünce hayretim daha da arttı”⁸⁴ diyor. (Resim 18)’deki yazı incelendiğinde çizgilerin son derece düzgün olduğu, açık-koyu dağılımının âhenkli olduğu ve hareketlerle harf bünyeleri arasında tam bir bütünlüğün olduğu açık bir şekilde fark edilecektir.

Resim 18. 1347/1947 tarihli celi sülüs istif (Celalettin Karadağ koleksiyonu)

İstif anlayışı, Hakkı Bey yolundadır. Bir istifte olması gereken teşrifat, tenâsüp ve terkib unsurları Halim Efendi’de rahatlıkla müşâhede edilmektedir. Ayrıca; küpler, çanaklar, düz ve

⁸⁴ Okay, a.g.e., 98.

ma'kus keşideler, hareke ve tezyîni işaretler, istiflerinin bütünlüğü içerisinde âhenkli bir görünüm sergilemektedir (Resim 19).

Resim 19. Halim Efendi'nin 1347/1928 tarihli celi sülüs bir âyet istifi

Bilhassa, istifli yazılarda tasarım gücünün yüksek olduğu, eserlerinde bâriz bir şekilde fark edilmektedir. Güzel istif yapılamaz gibi zannedilen yazıları dahi, manidar kompozisyonlarla istif etmiştir. Halim Efendi'nin tasarım kabiliyetini göstermesi açısından güzel bir numûne: Uğur Derman Bey'in eczahanesinin açılışında (28 Kasım 1963) bulunduktan sonra, başka bir defa yine uğrar ve sohbet arasında "*Sana mübareke olarak bir "El Kâsibü Habibullah" yazayım*" demiş. Uğur Bey de hayır ben onu ne yapayım, onu herkes yazmış. "*Peki ne yazayım*" demiş Halim Hoca. "*Men dakka dukka*" yaz demiş Uğur Bey. Halim Efendi, kelimeleri zihninde şöyle bir tasarlamış ve "*Mim, nun, dal, kaf*" bu yazılmaz ki" demiş. Uğur Bey, "benim bildiğim Halim Hoca ise, bunu yazar". Üstad da "*peki*" demiş ve gitmiş.

Uğur Bey'in bu takdîrkâr sözlerinden hoşlanan Halim Efendi, 1-2 ay sonra yazmış ve getirmiş. Kalıp yapmadan yazmakta mahir olan Halim Efendi, bu yazıyı kalıp yaparak ustaca yazmış ve mânâyla son derece muvafık bir istif harikası ortaya çıkmıştır.

Daha sonra Uğur Bey, bu yazıyı Necmeddin Hoca'ya (Okyay) götürmüş, Hoca uzun bir süre yazıya bakıp durmuş ve hayretle karışık takdirlerini şöyle ifade etmiştir: “*Vay köpe oğlu vay, bunu nasıl yazmış*”. Uğur Bey’e dönerek, “*Evlâdım, eğer hemen tezhip yaptırmayacaksan, birkaç gün bende kalsın*” demiş. Ancak Halim gibi bir sanatkârın karîhasından çıkabilecek bu “*müsemnâ*” istifi seyredenler, adetâ kapının çalındığını duyarlar:

Resim 20 “men dakika dukka” Çalma Kapıyı, çalarlar kapını

Yazı ses verir hâle gelmiştir.⁸⁵ (Resim 20)

Prof. Dr. Ali Alparslan Bey, hocası Halim Efendi’nin san’atını değerlendirirken şunları söyledi: “İstiflerde, dikey ve yatay harfler arasındaki yakınlığı, ıttıradı (ritim), müsavatı (eşitlik, aynı olma), dengeyi koruyan iki kişi gördüm. Birisi Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer, diğeri ise Halim Efendi’dir. Bu ikisinin yazılarını imzasız görsem hemen tanırım. Yazılarında rahatlık var, sıkılmıyor. Bu da şöyle olsa diyemiyorsunuz. Halim’in yazılarında, hareke ve tezyîni işaretlerin dengesi, tam

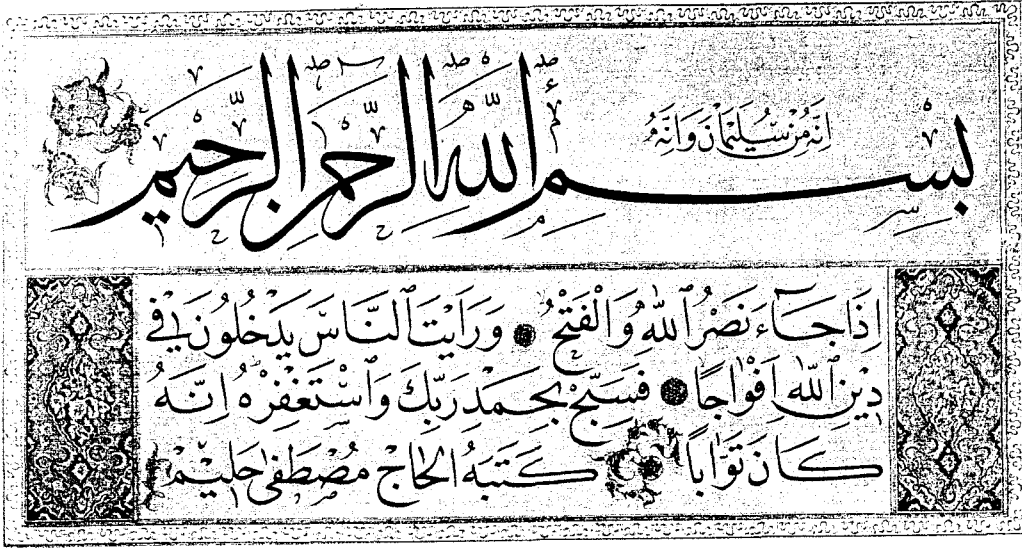
yerindedir. Hiç bir zaman gözü rahatsız etmez. Nasıl gerekiyorsa öyle yazmıştır. Bu işaret biraz kalın olsa, biraz ince olsa diyemezsiniz. Yazı, hareke ve işaretler bir bütünlük arz ederler”⁸⁶.

Halim Efendi’nin, sülüs-nesih yazılarını Kâmil Efendi yolunda yazmıştır. Hafız Osman’ı takip etmiştir. Nesih yazıları tedkik edildiğinde, Hafız Osman yolu aşıkâr olarak görülmektedir. Hatta Necmeddin Hoca, Şevkî Efendi’nin Bakkal Arif Efendi’ye yazdığı meşk murakkamından çalışarak nesihî Şevkî yolunda yazmasını söylemesine rağmen Halim Efendi, o

⁸⁵ Derman, 24.04.2000 tarihli şifâhî görüşmemiz.

⁸⁶ Alparslan, 07.07.2001 tarihli şifâhî görüşmemiz.

yola girmemiş Hafız Osman yolunda devam etmiştir⁷⁸. Genellikle hattatların, ağzı 1mm. genişliğinde kamış kalemle yazmayı âdet edindiği nesih yazısını, o, (Resim 21)’de görülen levhanın aslında, neredeyse 2.5 mm. ağızlı sülüs kalemiyle yazarak harfleri, kelime aralarının mesafesini, harekelerin nisbetini, keşidelerin uzunluklarını vs. unsurları tam bir vahdet içerisinde muvaffakiyetle sağlamıştır.

Resim 21. Orjinalinde nesih kalem kalınlığı 2.5 mm. civarında olan sülüs nesih kıt'a

Celî anlayışı, Sami Efendi tarzındadır. Bütün hattatlarda olduğu gibi, Halim Efendi de celî sülüsü, Necmeddin Okyay'ın verdiği Sami Efendi'nin Yeni Camii Sebili'nin çeşme kalıplarından çalışmıştır. Halim Efendi, Necmeddin Hoca'nın verdiği çeşme kalıplarını beyaz kağıtlara, kıl gibi dümdüz bir şekilde silkelemiştir. Bağ evinde bu kalıpları gördüğünü anlatan Uğur Bey, “Halim, Râkım ve Sami peşinde koşmuş bir adamdır” diyerek onun celîdeki çizgisini belirtiyordu⁷⁹.

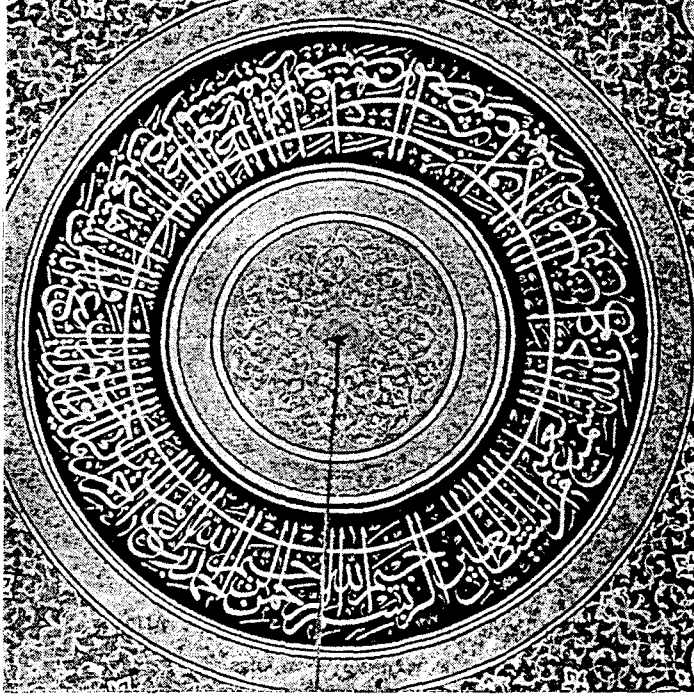
Halim'in yazdığı ilk kubbe yazısı İstanbul Yavuz Sultan Selim Camii kubbe yazısıdır. 15 metre çapında olan kubbe yazısında eliflerin boyu 1,5 metredir. Tevhid ve dağılım yönünden bütünlük arzetmekle beraber, harf bünyeleri nefis bir güzelliktedir.

Kubbe ve kuşak yazılarında harikulâde bir meleke sahibi olan Halim'in son kubbe ve kuşak yazısı ise, 1957 yılında yazmış olduğu Ankara Maltepe Camii yazılarıdır. Fatiha Sûresinin yazıldığı bu kubbe yazısı dikkatle incelendiğinde büyük bir aşk ve şevkle harflerin ve kelimelerin oturtulduğu, âdeta insanın ruhunu ısıtan bir sıcaklığın olduğu hemen kendini

⁷⁸ Derman, 05.07. 2001 tarihli şifâhî görüşmemiz.

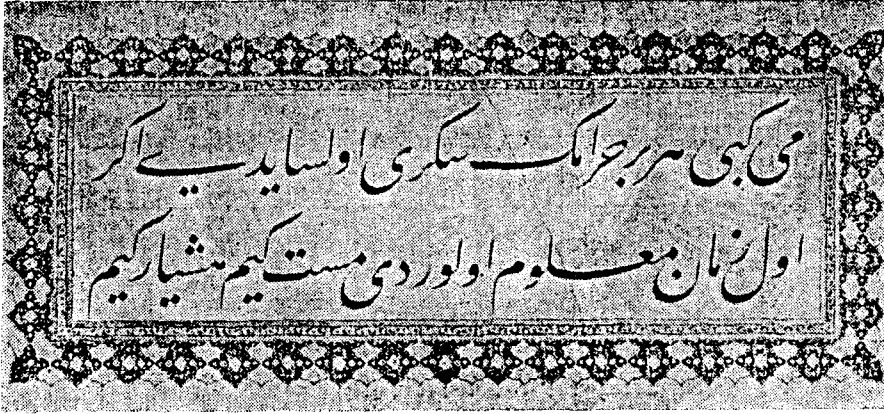
⁷⁹ Derman, 24.04.2000 tarihli şifâhî görüşmemiz.

belli eder. Hele *el-mağdûbi* kelimesinin sonundaki *be* harfini bütün yazının üzerinden dolaştırıp getirmesi, tam rahatlık ifadesi ile beraber yazıya derinlik vermiştir. (Resim 22)

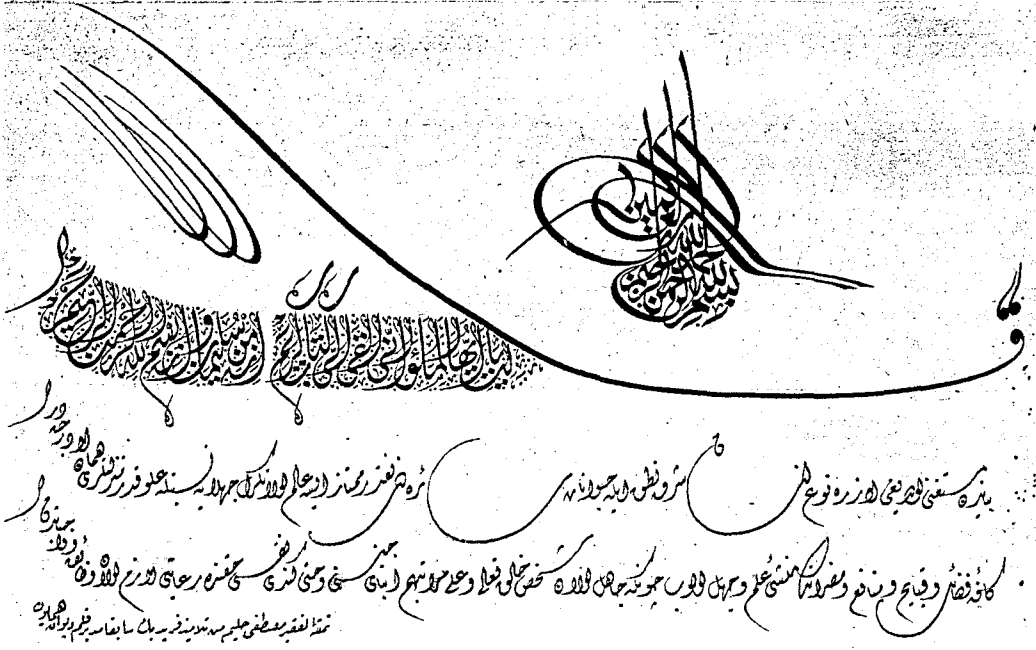
Resim 22. Halim'in 1377/1957 tarihinde yazdığı Ankara Maltepe Camii kubbe yazısı

Ta'likte, Hulusi Efendi tarzında en iyi yazan Halim Hoca'dır. Halim Efendi Hulûsi Efendi'nin evâsıt döneminde meşketmiştir. Yalnız ta'liklerinde bazen incelik ve kalınlık nispetlerinde problem görülmektedir. Fakat istediği zaman çok güzellerini de yazmıştır. Bu konuda Uğur Derman Bey şöyle diyor: "*Mısır'a hoca olarak gitmek isterken bir nevi imtihan için yazdığı ta'lik numunelerini görmüştüm. Hakikaten güzel yazılardı*". (Resim 23)

Resim 23. Halim Efendi'nin ta'lik bir yazısı

Dîvânî'yi, Ferid Bey gibi çok iyi bir üstâddan aldığından ve ciddi bir şekilde meşkettiğinden, tam klâsik Dîvân-ı Hümâyûn tarzında yazmıştır. Dîvân-ı Hümâyûn'da memur olarak çalıştığından akıcı bir yazısı vardır. Hamid Bey de dîvânî yazmıştır, fakat Hamid Bey tamamen elinin ve gözünün sağlamlığı ile yazmıştır. Halim'in memuriyet sırasında yazdığı resmi yazılar dolayısıyla eli işleklik kazanmıştır (Resim 24).

Resim 24. Tuğra Besmele, celî dîvânî ve dîvânî bir yazı

Rik'a yazıda, Babîâlî rik'asından etkilenmekle beraber, kendi yolunda yazmıştır. Rik'ada İzzet Efendi rik'ası ile Babîâlî rik'ası arasında sentez yapmıştır. Gerektiğinde her ikisini de ustalıkla yazmıştır. Zaten hızlı yazmaya müsait olan rik'a yazı Halim'in elinde daha bir akıcılık ve letâfet kazanmıştır. Memuriyette kazandığı mümarese ile sanat mahareti birleşince, (Resim 25)'de görülen Askerî Matbaa'da memur olduğu dönemlerde yazdığı 1339/1923 tarihli resmî yazı numunesi, Halim'in inci gibi dizdiği bir rik'adır. Resim 26'daki yazı ise daha itinalı, rahat İzzet Efendi yolunda bir rik'a numunesidir. Halim bu yazıda da sanatını âdeta konuşturmuştur.

Yine içinde 11 adet “*kâf*” harfî geçen (Resim 27)'daki levhada Halim Özyazıcı, hat dehasını ortaya koymuştur, denilse yeridir. Arkadaşı desinatör Feyzullah Dayıgil (1328/1910-1369/1949)'in tahrikiyle, hemen kalemi alıp harfleri satırdan hiç düşürmeden ve kelimeleri birbirinden koparmadan bu tekerlemeyi yazmak, hele sondaki “*ye*” harfini de, âdetâ mıstar gibi, levha boyunca cetvel kullanmadan kamış kalemle devam ettirmek, doğrusu her hattatın kârı değildir. Bu, âdetâ mücerred (soyut) resim gibi görüldüğü için, Halim Efendi muhtemeldir ki, imzâsını (*کته*) yerine (*رسمه*) fiiliyle yazmıştır⁸⁰.

⁸⁰ Derman, İKMHS, lv. 182.

اسما بزرگ قوم و اناسی
مخاشب مستوفی الکی
عدد

[illegible]

بِكِ مُحَمَّدٍ كَاطْمٍ طَائِفَةٍ بِكَ الْفَتْحُ حَضْرَتُهُ

۱۱۴۳

جہاں لیدہ مشرقی اولیٰ بغیر قریب یا پیرامندی تبریک و محترم عالمہ و خاندانہ اگر علیہ صحت و عافیت
 دائمی و طبری دعائی اخص سال و روز با بعد .

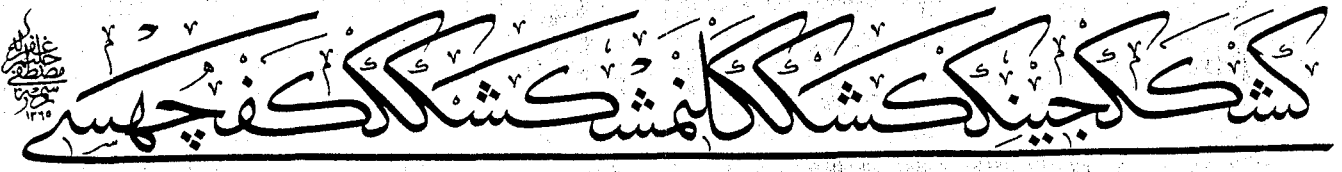
۱
احسانه بیرون برکتی به کور و شک و عیبیدکننده اغراضاً بزرگه بر خصوص حقیقه و
حیات بر مسئله مرده مناسبتی ندارد افکار و بولتن و تصحیح علیه متغول اوله جعفر فرائد که هم حقیقه و
بر در به کتیفات و بوسیله ایله ده مرتب و عرصه الحیات اوزره افندیده و بولبر قاج
رفیق جبر اوله ده خصوص علیه بیزه قبول و معاضه؛ برانده و احسان بیرون سازای خاصه نیاز
والد بیزه و دیگر است تمام انجیده اوله بیزه بکنش و لطفاً و غایه فار و سه مطبوعه شده اده
مدرسی سند ادبیه بر استعاره بولندی تمثیل و صورتی مرتب و قبیح است تمام ایلم افندیم حقیقه و

دوغا قاردهس مضمینه

1972
5-26-72

۱۰۰

Resim 27. 1964 tarihinde Kâzım Taşkent'e yazdığı rik'a bir yazı

Resim 28. “Keşkekcinin keşkeklenmiş keşkek keşkesi”

Burada boru kâflarla (, serenli kâflar () hep birbirini dengeleyerek gitmiş, sanki lokomotifte takılmış vagonları andırarak hareketlilik ve canlılık kazanmıştır. Harf nisbetleri tam bir muvaffakiyetle sağlanmıştır.

Halim Efendi, yazı alet ve malzemelerini de en iyi şekilde kullanmıştır. Müzehhip Baha Bey'den öğrendiği yazı yapıştırma usûlünü şöyle anlatmıştır: “Yazı murakkaa yapıştırılmadan önce arkası tebeşirlenmeli, sonra muhallebi sürülmelidir. Bu şekilde yapıldığında yazı kusmaz”⁸¹.

Halim Efendi'nin yazılarının tedkiki neticesinde hasıl olan kanaatimiz şudur ki, seriü'l-kalem olması diğer hattatlara nisbetle bir üstünlüktür. Ayrıca, çok itina ile yazdığı yazılar fevkalâde güzelliكتedir ve içinde, mana-istif uyumu, mücerred resim olma gibi bir çok nükteyi de barındırmaktadır. Bağda bahçede ağır işlerde çalışarak harikulâde eserler veren bir kişinin, bütün mesaisini hat sanatıyla uğraşarak geçirme imkânı olsa idi, erişilmez bir hat üstadı olacağı muhakkaktı. Bugün itibar gören, arzu edilen bu san'atımızın yaşadığı yıllar içinde unutulmaması için kahrır çeken ve çileli birer ömrün sahibi olan Halim Efendi ve Hamid Bey'ler, öyle inanıyoruz ki, bekâ âleminde hat san'atı adına, bugünkü güzellikleri ile mes'ûd ve bahtiyar olan hattatlarımızdır⁸².

⁸¹ Ünver, a.g.d.

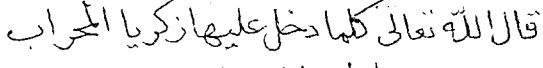
⁸² Günüç, a.g.m., s. 169.

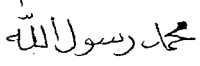
III. BÖLÜM

HALİM EFENDİ'NİN ESERLERİ

1. Camiler

• **Yavuz Sultan Selim Camii** : Kubbe yazısı, Fatır suresinin sonu, çapı 15 metre, eliflerin boyu 1,5 metre. Kendisi yerinde silkelemiştir. Halim'in ilk kubbe yazısıdır.

• **Bayezıt Camii** : Kapı perdesi, Besmele ile beraber, Zümer Sûresi 73. âyet ve altta istifli Kelime-i Tevhid 1373 tarihli, mihrabın en üstünde alçılı pencerelerde tezyinatıyla beraber, sağda lafza-i Celâl, altında solda, ism-i Nebi ve altında

 yazılıdır.

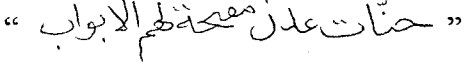
• **Davutpaşa Camii**: Mihrap üstü alçılı pencerelerde İsm-i Celâl ve İsm-i Nebi.

• **Hekimoğlu Alipaşa Camii** : Mihrap üstü alçılı pencere yazıları.

• **Sokullu Mehmed Paşa Camii** : (Küçük Ayasofya'da) Kubbe yazısı, Fatır Sûresinin sonu ve çini işlenmiş ciharyar takımları.

• **Sokullu Mehmed Paşa Camii** : (Unkapanı Azapkapısı) Cami'nin giriş kapısı üzerindeki kitabeyi, Sami Efendi'nin Yeni Camii Sebili'nde bulunan kitabeden ilhamla yazmıştır. Bu yazı ihtilaflıdır. Kâmil Efendi'nin yazısı da olabilir.

• **Ayasofya Camii** : Mihrap üstünde ayet ve hadis-i şerifler.

• **Sultan Ahmed Camii** : Camie giren cümle kapısı üstündeki küçük kubbede dairevî istifli olarak yazılmıştır. Bu yazıda rutubetten dolayı dökülmeler başlamıştır.

• **Süleymaniye Camii** : Kapı perdesine Kelime-i Tevhid yazmış, fakat sonradan tahrip olduğundan, Halim Efendi'nin talebelerinden ve Camiin eski imam-hatibi Saim Özel tarafından yeniden yazılmıştır. Avluya açılan üç ahşap kapının üzerinde istifli olarak oyulmuş ayet-i kerimeler yazılıdır. Çift kanatlı olan kapıların her birinin üzerinde bir ibâre vardır. Oyma işçiliği marangoz İzzet Efendi tarafından yapılmıştır.

Ayrıca Süleymaniye Camii'nde aslan göğüsleri üzerinde Hasan Çelebi'nin (?-1594) aslı yazıları iz halinde bulunup çıkarılmış ve Halim Hoca gibi emsâlsiz bir hattat, kurulan iskeleye çıkarak, bunları çizip, kalem yürüterek elden geçirmiştir. Şimdi hâlâ yerinde duran latif yazılar böylece ortaya çıkarılmıştır⁹².

- **Balipaşa Camii** : Kubbe yazısı, Hacc Sûresi 65. âyet. Koyu yeşil zemin üzerine altın varak, tarihsiz, çok güzel bir yazı. Biraz kirlenme olmuş.

- **Mahmut Paşa Camii** : Minber kapısı üzerinde yeşil zemin üzerine altın varakla, celi sülüs oklu besmele ve camiye girişte solda Bilâl-i Habeşi levhası. Benzer bir levha da karşısında asılı olup, Halim'in yazısına göre bozuktur.

- **Örücüler Camii (Mercan Ağa Camii)** : Camie giren kapının üstünde Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin Nallı Mescid girişindeki yazısını takliden, 1365/1945 tarihli Nisa Sûresi 103. ayet ve mihrap takında, Âli İmran Sûresi 39. âyet yazılıdır. Avluya giren ilk kapının üzerindeki Besmele ise Halim'in hocası Tuğrakeş Hakkı Bey'e aittir.

- **Zali Mahmutpaşa Camii** : Alçılı pencereler ve ciharyar takımları.
- **Beyoğlu Ağa Camii** : Kuşak yazısı, Saff Sûresi, 24 metre. Bu yazılar tamir esnasında tahrip olmuştur.

- **Şişli Camii** : Kubbede, Hacc Sûresi 65. âyet.
- **Üsküdar Çinili Camii** : Mihrap üstü pencere yazıları. Celi sülüs ile "Ya Hazreti Pir Sultan es-Seyyid eş-Şeyh Azîz Mahmud Hüdâî kuddise sirrehü'l âlî" levhası.

- **Hoca Paşa Camii** : Mihrap kenarında lacivert zemin üzerine "ayete'l kürsi" ve ortada beyaz zemin üzerine Âli İmran Sûresi 39. âyet.

- **Kadırga Şehid Mehmed Paşa Camii** : Kubbe, kuşak ve Ciharyar takımları.
- **Ankara Hacı Bayram-ı Veli Camii** : Kapı üstü yazısı.
- **Ankara Maltepe Camii** : Kubbede "Fatiha Sûresi", 41 metre mermere oyulmuş kuşak yazısı. Halim Efendi'nin en son yazdığı kuşak yazısıdır.

- **İzmir Alsancak Hocaîde Ahmet Ragıp Üzümcü Camii** : Kubbede Hacc Sûresi 65. âyet, kuşakta Cuma Sûresi 30 metre.

- **Denizli Delikliçınar Camii** : Kubbede "Fatiha Sûresi", kuşakta "Tegabun Sûresi" 34 metre, mihrap üstünde Bakara Sûresi 144. âyet, cümle kapısı üstünde, Besmele ve Kelime-i tevhid. Camiin yazıları Denizli esnafından Marangoz Ali Rüştü Efendi tarafından Halim Efendi'ye yazdırılmıştır⁹³.

⁹² Derman, "Vakıf Eserlerinde Hat Restorasyonu", VII. Vakıf Haftası, Ankara 5-7 Aralık 1989, Ayı Basım, Ankara 1990, s. 305-317.

⁹³ Yusuf Tavashı, 03.07.2001 tarihli şifâhî görüşmemiz.

• **Edirne Selimiye Camii** : Dış kapıda ve şadırvan kapıları üstünde ahşap oymalarda Fetih Sûresi'nin baş kısmı.

• **Edirne Havsa Sokullu Camii** : Kubbe ve çapı 1 metre olan Ciharyar takımları.

• **Rize Şeyh Camii** : Kubbe, kuşak ve cümle kapısı üstünde bulunan yazılar maalesef nâehil insanlar tarafından tamir adı altında kazıtılarak çok kötü yazılar yazılmıştır. Yalnızca, kapı üstünde mermere hak edilen Besmele ve Zümer Sûresi 73. âyet yazısı kalmıştır.

• **Ravza-i Mutahhara** : Besmele ve istifli Kelime-i Tevhid levhaları.

• **Adapazarı Kuzuluk Camii** : Kapı üstü yazısı.

• **Bandırma Hacı Ali Camii** : Ciharyar takımları.

• **Arnavutköy Tevfikiye Camii** : “ **الله وحده** ” ve “İstifli Kelime-i Tevhid” levhaları.

Bilecik, Menemen Camileri ile birçok cami ve mescitte çeşitli levhaları bulunmaktadır.

2. Kitaplar

• Hayat mecmuasının bastırıldığı Hafız Osman hattı Kur'an-ı Kerim'in tashihini yapmış olan Halim Efendi, maalesef hiç Kur'an-ı Kerim yazmamıştır. Gönül isterdi ki, böyle büyük sanatkar bir mushaf yazsın. Doğan Kardeş Müessesesi olarak Kâzım Taşkent Bey, Halim Efendi'ye bir Kur'an-ı Kerim yazdırmak istemiş. Hoca cüz'üne o zamanın parasıyla 1000 lira istemiş. Yani 30.000 lira edecek. En azından iki kat fiyatla da tezhip edilecek, yaklaşık 100.000 lira edecek. Yazdırmamışlar. Halbuki, Hâfız Osman'a ait Kur'an-ı Kerim'i 50.000 liraya almışlar⁹⁴.

• Türkçe'den Fransızca'ya Metod Fraz, 6000 kelimelik cep lügâtı. (Nesih)

• Son divan şairi Trabzonlu Hamamîzâde İhsan Bey'in “Divan-ı İhsan” ve “Hamsinâme”sinin kapak yazıları.

• Ali Haydar Bey'in Kur'an-ı Kerim Elifbası.

• Hakiki Kolay Elifbe (Ali Haydar Bey).

• Türk Çocuğunun Din Kitabı (İbrahim Hilmi).

• Hayat ve Tabiat (Ahmet Cevdet Bey, kıraat kitabı).

• Risâletü'l-Kudsiyye: Nesihle yazılmış olup, yer yer rik'a ve icâze hatlarıyla yazılmış ibâreler de mevcuttur (Resim 26).

• Güzel Kıraat (Ahmet Cevdet Bey).

⁹⁴ Derman, 05.07.2001. tarihli şifâhî görüşmemiz.

۹۸

چُونِ عَبْدِ اللَّهِ الدَّهْلَوِيِّ خَالِدِ تَقِيٍّ رُوِّ كَلْبِدَرِ عَوْنِ عَبْدِ اللَّهِ مَكِّيٍّ أَوَّلِ نُورٍ
 أَوْ قَلْبِي عِصْمَتَهُ بُوْسَرِيٍّ مَنُشُوْرٍ كِهْ هَرَكِيْمِ تَابِعِ أُوْلَسَهْ أَوَّلَهْ مَنُصُوْرٍ
 كُوْكَلْ طُوْتُ عِصْمَتَهْ حَقَّهْ كِيْدَهْ لَمْ جَهَالِ — بِاَكْمَالَهْ سِيَرَايِدَهْ لِهْ
 نَاظِمِ قَدَسِ سِرَهْ حَضَرَتِ رَبِّنِكَ سِلْسِلَهْ شَرِيْفَهْ
 نَعْدَارِ وَيَا نِي كَنْدَهْ قَالِفِدَهْ كَنْدَهْ صُوْرَهْ
 كَلِمَهْ اَوَّلَا سِلْسِلَهْ قَدْسِيَهْ رُحْمِي تَوْبِيَهْ دِرْعِ وَ

ضم اول نور

صُوْرَهْ نُوْرُ اللَّهِ قُوْنْدِي اِسْبُوْنُوْرٍ كَلْدِي بَرَاَزْ أَوْلَدِي نُوْرٍ عَلِي نُوْرٍ
 أَوْ قَلْبِي حَيْدَرِي بُوْ نُوْرِلَهْ رُوْنُوْرٍ كِهْ هَرَسَلِيْمِ اَوْلَنْ بُوْلَسُوْنِ عِيَزْ نُوْرٍ
 بُوْ نُوْرِدَهْ نُوْرُ اَوْلُوْبِ حَقَّهْ كِيْدَهْ لَمْ جَهَالِ — بِاَكْمَالَهْ سِيَرَايِدَهْ لِهْ

أَيُّ كَرِيْمٍ أَيْ رَحِيْمٍ اِحْسَانِي بُوْلُ بَرِي دُوَسْتَلَهْ دُوَسْتَلِغْنَهْ قِيْلْ قَبُوْلْ
 شُوْدْ دُوَسْتَلِرْلَهْ بَرِي جَمْعِ اِيْتِ اِلَّهْ چُوْنِكِهْ بُوْدْ دُوَسْتَلِرِيْزَهْ اَوْلَدِي پِنَاهْ
 حَيْدَرِ رُوِي سِيَاهِكْ سَرِكُوْرُ اِلَّهْ نِيَا بَارِي دُوَسْتَكْ عِصْمَتِ غَارِيْنِكْ قَطْمِي
 يَان

خاتمه سید

- Güzel Elifba (Ahmet Cevdet Bey).
- Altın Elifba (Ahmet Cevdet Bey).
- Kız ve Erkek Çocuklara Kıraat Kitabı. (Pakize ve Nazım).
- Resimli Ay, Resimli Kitap, Yeni Kitap Mecmuaları.
- Müneccimbaşı Hüseyin Hilmi Efendi'nin ve onun talebelerinden Ahmet Ziya Bey'in Cep Takvimleri (Gubari hat ile). Bu takvimleri Halim Efendi'den önce Yakup Ağa Camii imamı Mehmed Şevki Efendi yazmıştır.

- Tecrid-i Buhari sayfaları (Kâmil Miras). Önceki baskının yazılarını Abdülkadir Saynaç Efendi yazmıştır.

- Darül Elhan Mecmualarının kapak yazıları. (Celî dîvânî ile.)
- Darül Elhan Nota Mecmuaları (Kabartma yazı).
- Muallim Zati Bey'in nota mecmuaları. (Nesih ile)
- Üdî Şamlı Selim'in yıllardır yayınladığı şarkı, türkü ve marşların nota yazıları ve başlıkları.

- Üsküdarî Yusuf Ziyaüddin Efendi'nin (Delailü'l-Hayrat ve Şevârîku'l-Envar'ı, nesih yazıyla olup, Matbaa-i Askeriyede hattat olarak çalıştığı zaman yazmıştır. 1337/1921 tarihlidir.)

- Doktor Ali Muhlis ve İsmail Ferid'in birlikte çıkardıkları aylık "Hekim" mecmuasının başlığı.

- "Fanteziler" romanı. Ta'lik yazı ile.
- Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun idaresi altında çıkan "Muallimler Birliği" ve "Anadolu" mecmualarının başlıkları. (nesih ve ta'lik yazı ile)

- Dr. Hafız Cemal Bey'in yayınladığı "Lokman Hekim" mecmuasında geçen ayet ve hadisler.

- Cevat Rıf'at Atılhan'ın bir kısım eserlerinde geçen ayet ve hadisler.
- Sönmez Takvimlerinde Şefik Bey tavrında ism-i Celal ve ism-i Nebi, Sami Efendi uslubunda uzunca veya Hacı Kâmil Efendi tavrında lale şeklinde istifli Kelime-i Tevhid.

Son devrin büyük Mevlevî arif ve alimlerinden Üsküdar Mevlevîhânesi son post nişini, Kayserili Ahmed Remzi Dede Efendi ile, yine Mevlevî şair ve ediplerinden Edebiyet muallimi İhsan Mahviyyül Mevlevî'nin, Mevlevî sikkesi şeklinde tertiplenmiş isimleri. Pek hünerli bir sanat eseri de hakikaten. Ahmet Remzi Dede Efendi merhum, çok beğendiği bu yazı için şöyle demişti:

Bu şekl-i dil pesendi

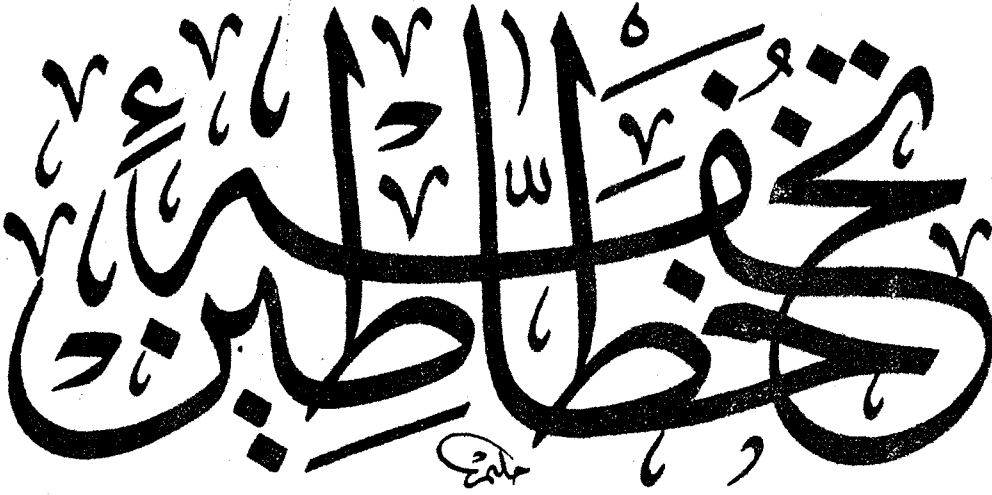
Dervişler beğendi Yahud : Görenler beğendi.

Taze yazdı bu kartı

Hattat Halim Efendi⁹⁵. 1340

• 1959'da yayınlanan 50 formalık "Büyük Sözler" kitabındaki ayet, hadis ve çeşitli ibâreler.

• Tuhfe-i Hattatin'in yuvarlak ve düz satır istifli kapak yazıları (Resim 30).

Resim 30. Tuhfe-i Hattatin'in kapak yazısı

Halim Efendi, sayısız kartvizit yazmıştır. Maalesef hiç *hilye-i şerif* levhası yazmamıştır. Yalnızca gençlik yıllarında Osmanlıca olarak sülüs-nesih bir hilye yazmıştır⁹⁶.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi : İsmail Akgün Bey, tarafından hattat Halim Efendi'ye yazdırılan sülüs nesih kıtalar daha sonra Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır.

Türk Petrol Vakfı Müzesi : Celî ta'lik besmele ve nesihle 1931 tarihli tasavvufî bir eser.

Emin Barın Koleksiyonu : Celî sülüs levha, ta'lik Besmele.

IRCICA : Celî sülüs Besmele.

Şevket Rado, Uğur Derman, Orhan Okay gibi, yüzlerce kişinin özel koleksiyonlarında Halim Hoca'ya ait yazılar bulunmaktadır. Oğlu Dr. Şahabettin tarafından ölümünden bu yana mahpus tutulan tereke, 2001 yılı başlarında anlatılanlara göre varisleri tarafından bir eskiciye satılmış, eskici de bir kitapçıya satmıştır. Daha sonra bu eserler, müzayedelerde ve piyasada

⁹⁵ Revnakoğlu, "Nalancı Zade Mustafa Halim", *Tarih Dünyası*, sy. 4, (Mart 1965), s. 404.

⁹⁶ Derman, 24.04.2000. tarihli şifâhî görüşmemiz.

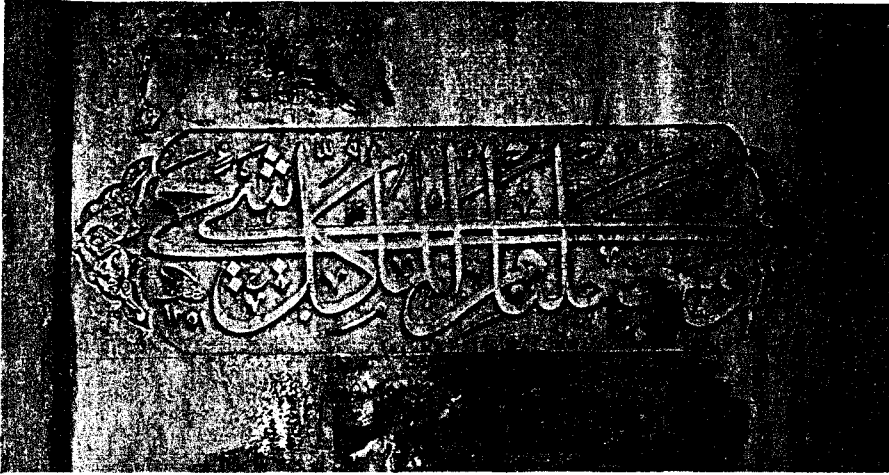
satılmaya başlandı. Çok nefis levhalar, Şevki Efendi'nin sülüs-nesih meşk murakkat, karalamalar, mektuplar, kalıplar v.s. tereke arasında bulunmaktadır.

3. Mezar taşları

- Beşiktaş'ta Yahya Efendi Hazîresi'nde, büyük cümle kapısından girerken, sağ baştaki set üzerinde ve biraz arkalarda Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın dört tarafı yazılı kitabesi.
- Merkezefendi avlusunda, türbe arkasında, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin soyundan, Mevlevî edip ve şairi hattat Süudu'l Mevlevî (Yavsı)'nın istifli sülüs kitabesi.
- İstanbul Kadirîhanesi Hazîresinde Halim Baki'nin annesinin mezar taşı.
- Cumhuriyet gazetesinin sahibi Yunus Nadi Bey'in mezar taşı⁹⁷.
- Eyüp'te Tevfik Fikret'in kapaklı mermer lahdinin üstündeki ilk yazı.
- Son Halife Abdulmecid Efendi'nin hanımı Fatma Mehisti Hanım'ın mezar taşı. Celî sülüs ve celî ta'likle yazmıştır. Londra'ya gönderilmek üzere yazılmıştır. Hattat Halim Efendi'nin yazmış olduğu en son eser, bu mezar taşı kitabesidir. Üç gün sonra da trafik kazası getirmiştir⁹⁸.

4. Çeşmeler

- Süleymaniye'de Askerî Matbaa'nın karşısındaki çeşmede Râkım'ı takliden “وجعلنا من الماء كل شيء حي” âyet-i kerimesi, altında yeniden ihyası tarihi, saferü'l-hayr sene 1351 yazılıdır (Resim 31).
- Alman Çeşmesi

Resim 31. Halim'in Râkım'ı takliden yazdığı çeşme kitabesi

⁹⁷ Metin Ergin, “Hat Sanatının Son Temsilcisi”, *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1953.

⁹⁸ Ünver, a.g.d.

IV. BÖLÜM

HALİM EFENDİ'NİN ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

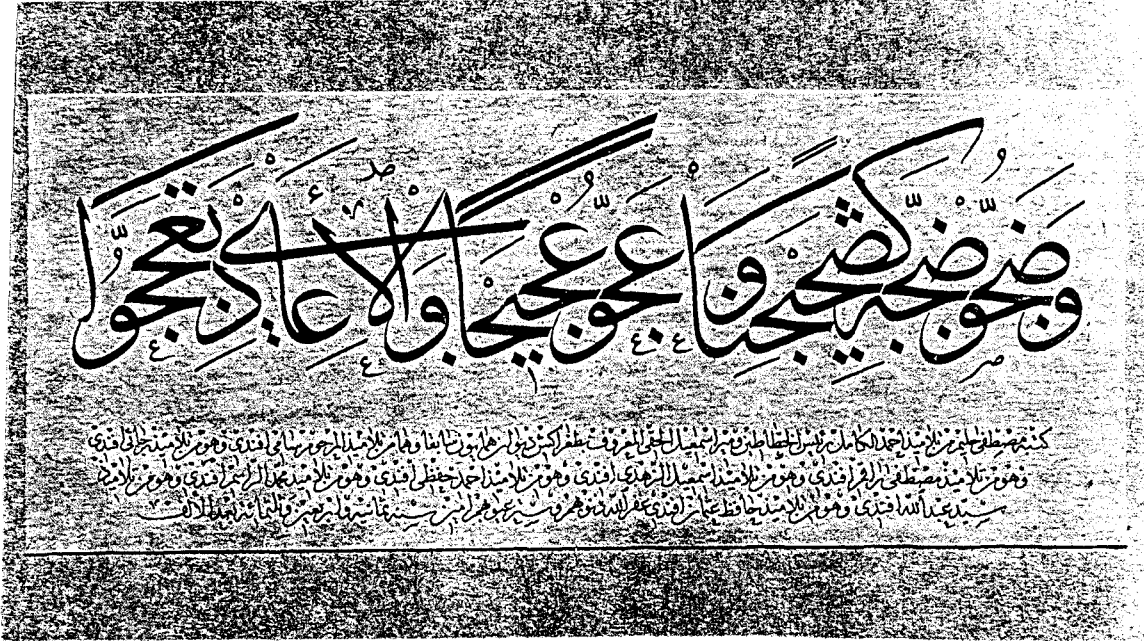
Resim 32. 1332 / 1912 tarihinde muhtemelen takliden yazdığı celî sülüs bir istif

Resim 33. Düz satır halinde celî sülüs

Resim 34. 1335/1915 tarihli celi sülüs istif

Resim 35. 1348 / 1928 tarihinde Rakım'ı takliden yazdığı celi sülüs ve altında hattı icaze ile hocalarına ait silsile

Resim 36. 1349 / 1929 tarihli celi sülüs istif

Resim 37. 1356 / 1936 tarihli düz satır celî sülüs

Resim 38. 1361 / 1941 tarihli Halim'in birçok defalar yazdığı celi sülüs istif

Resim 39. 1371 / 1951 tarihli celi sülüs nefis bir yazı

Resim 40. Süls nesih nefis bir levha: ayetlerin başındaki vav'lar celi süls devamı nesihle yazılmıştır. İlk iki ayet ise rozet gibi Besmele'nin iki kenarına konulmuştur.

Resim 41. Fatih Türbesi girişinde mermere mahkûk besmele

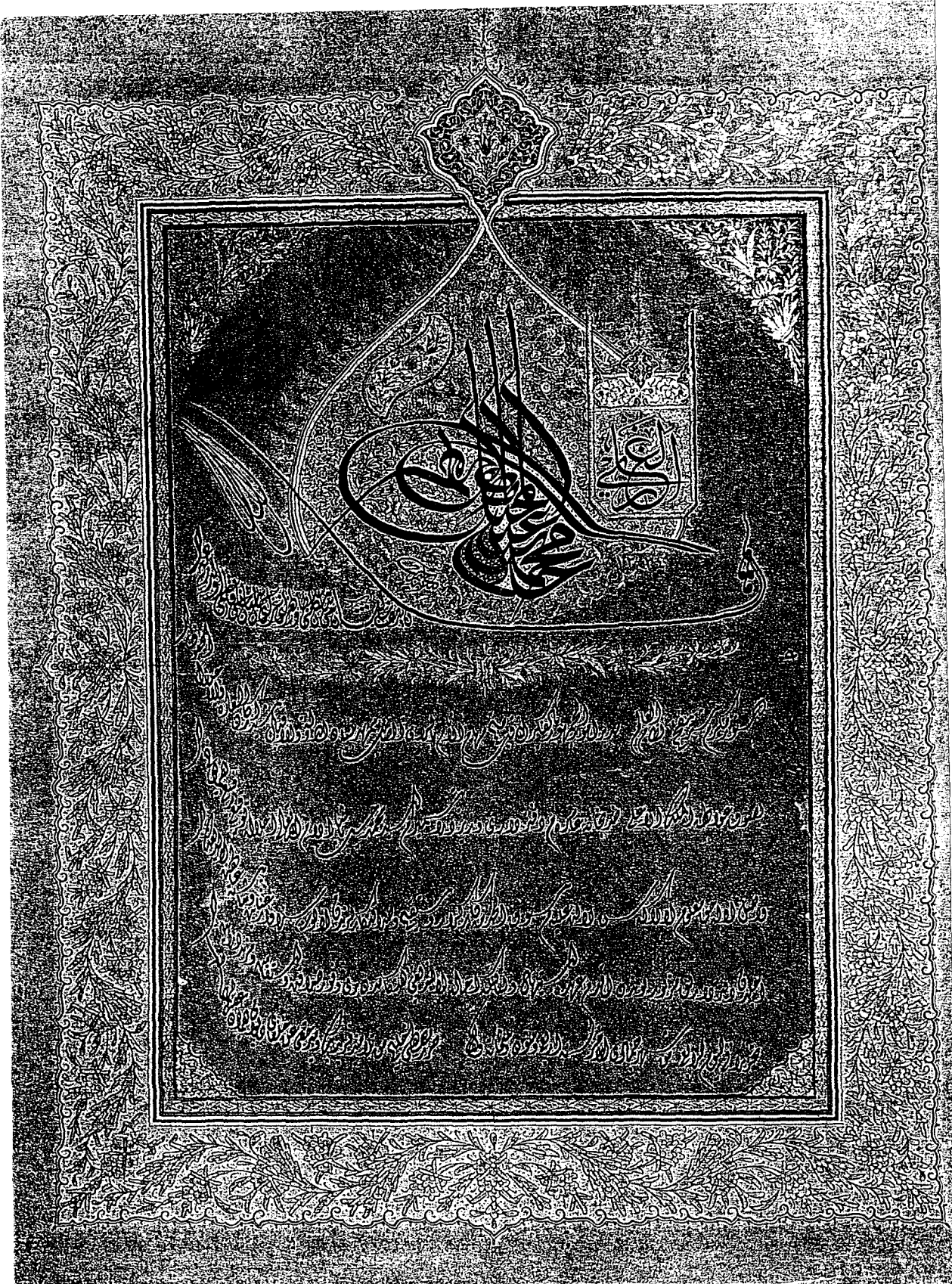
Resim 42. 1350 / 1930 tarihli celi sülüs “sabreden muzaffer olur” meâlindeki hadis

Resim 43. Celif Sülûs besmele ve nesih Fatiha Sûresi

Resim 44. Tophane Kâdiri Dergâhunda Halim Efendi'ye ait celi sülüs mezar kitabesi

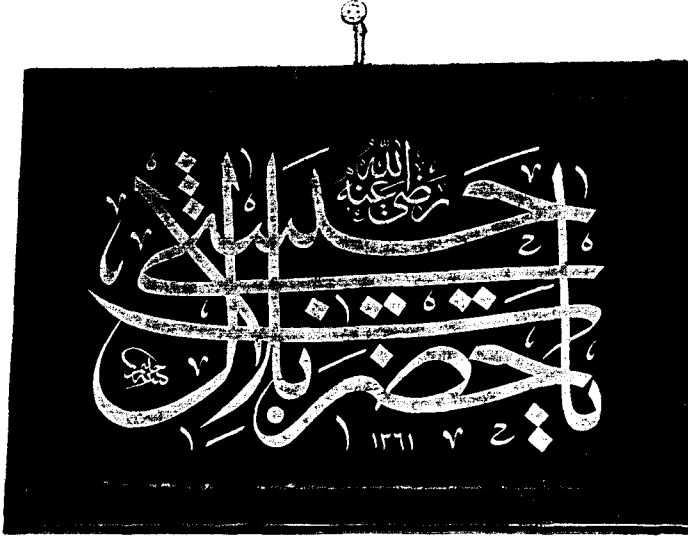
Resim 45. 1334 / 1914 tarihinde 16 yaşındayken deneme olarak yazdığı bir ferman.

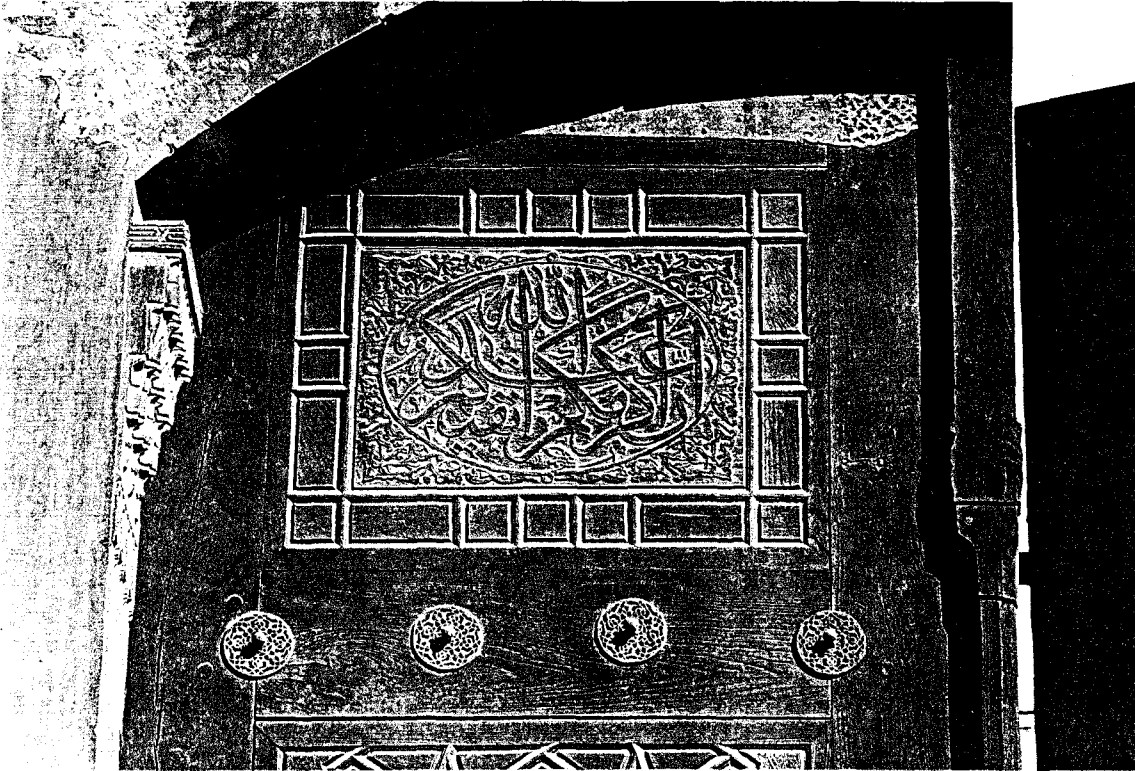
Resim 46. 1369 tarihli güzel bir celi ta'lik yazı

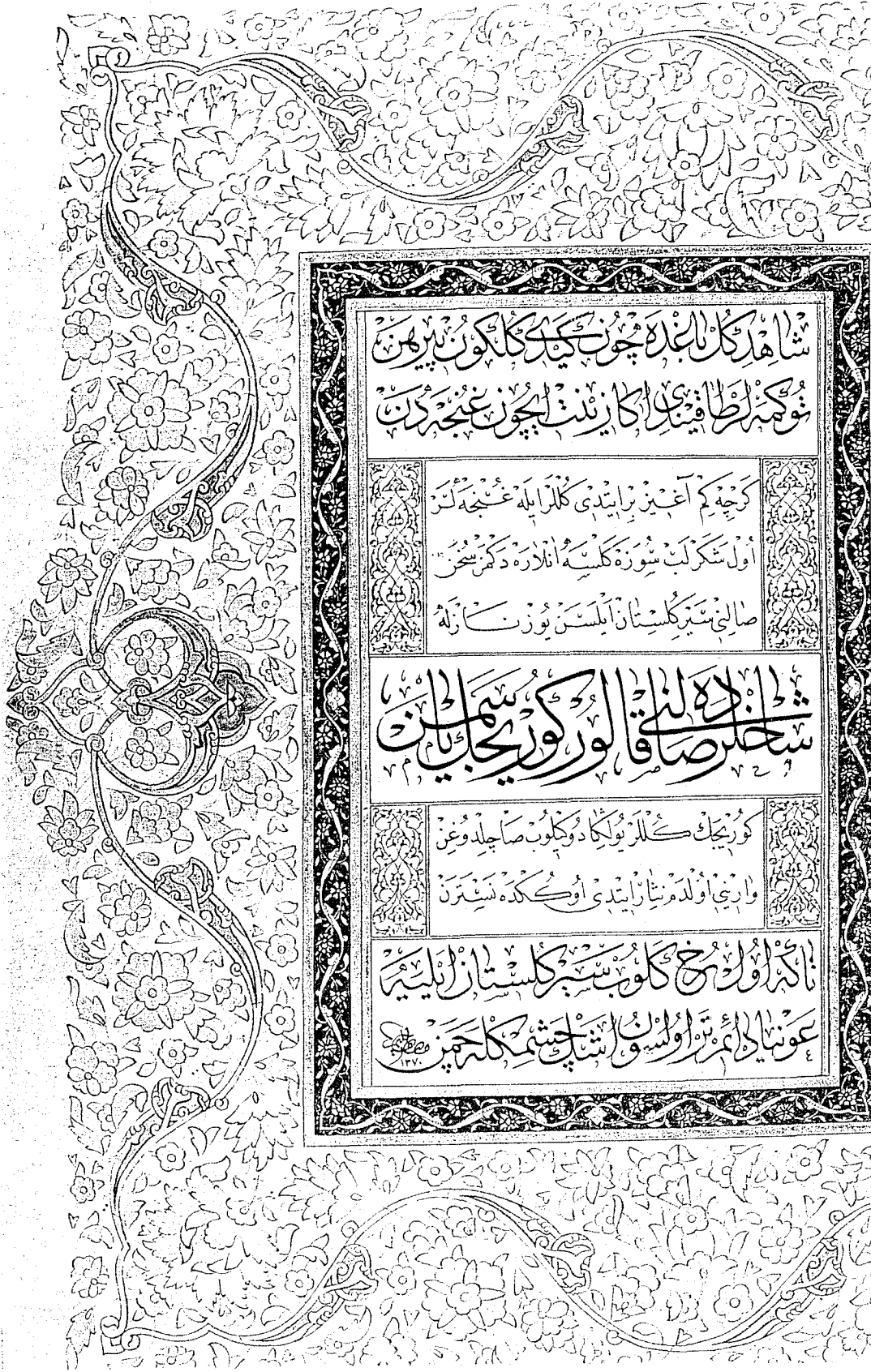
Resim 47. 1382 / 1962 tarihinde yazdığı celi sülüs istif

Resim 48. İstanbul Mahmud Paşa Camii'ndeki celi sülüs "Bilâl-i Habeşî" levhası.

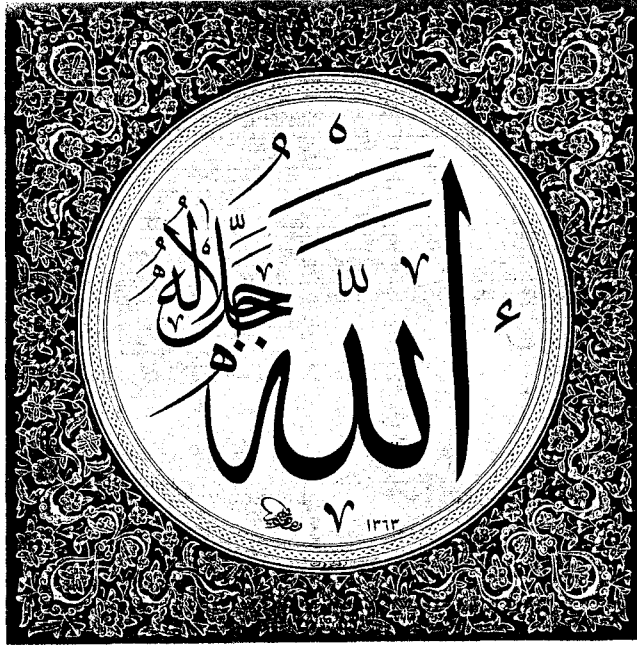

Resim 49. Süleymaniye Camii avlu kapıları üzerinde bulunan yazılardan bir numune

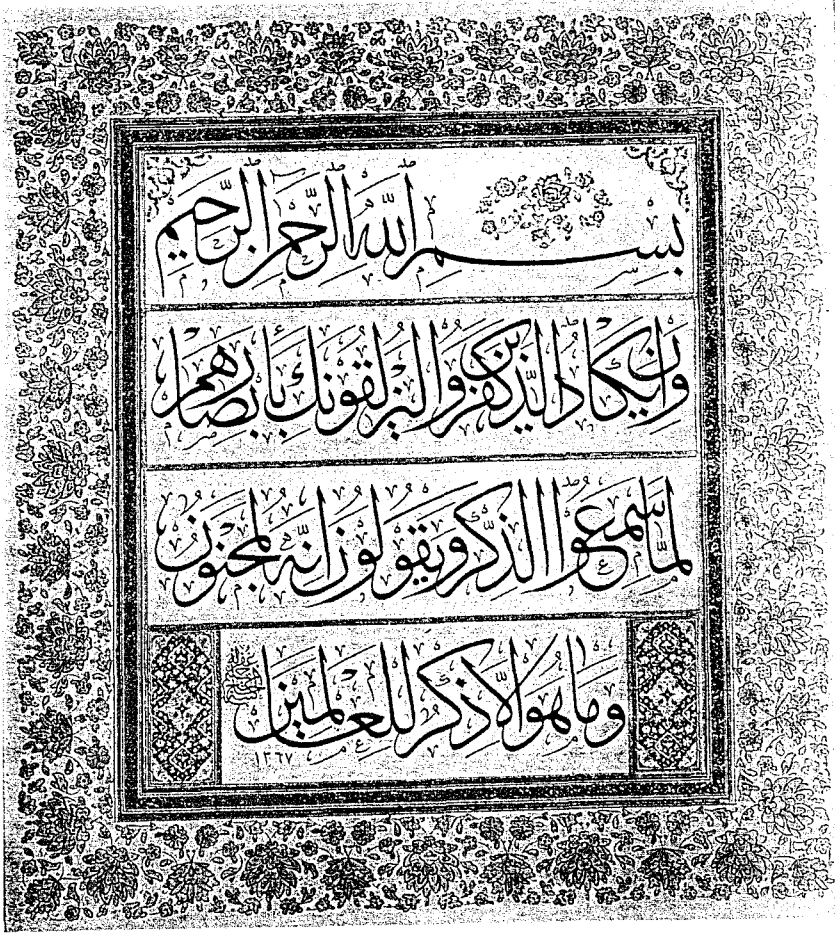

Resim 50. Halim Efendi'nin sülüs, nesih, rika' levhası, Fatih Divanı'ndan (Şevket Rado koleksiyonu)

Resim 51. 1375 / 1955 tarihinde yazdığı ve Neameddin Okyay'a hediye ettiği nefis bir celi süllüs istif

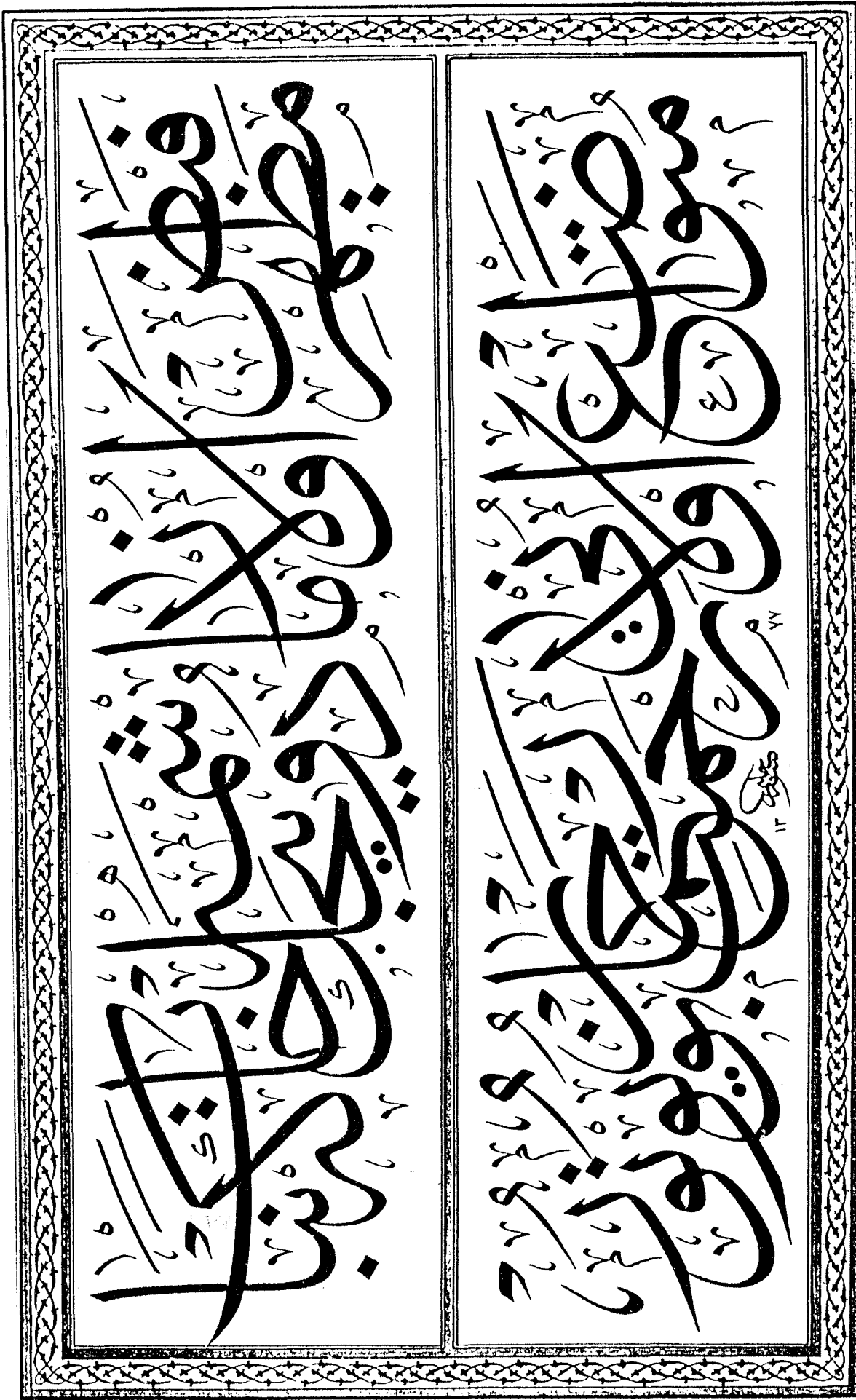
Resim 52. 1363 / 1953 tarihli celi sülüs lafzatullah (M. Serin Koleksiyonu)

Resim 53. Celi sülüs nazar âyeti

بیا به سنوی کافی اولیدی خلقت عالم عاقل واطل اولوردی . علمک عمل ابد و عملک علم ابد بر ابر
بولندیقی زیرا انسانیت اگر بالکزه علمده عبارت فرصه اولسه عالمده هیچ بر شیک وجود خا صیبی و
صورت خه هره سی و طاس لازم طیر . او حالده نوعک سعادت دنیوی و اخروی بنی قافل اولاه
تعبدانله او تعبدا ت بولنده هواص اشیان استفاده بئانه نشئات و سعی به معنا اولوردی .
فوق العاده ثابا تذکیر و اخطار بر کیفیت بود که مادی بونه عقل کامل ایچون قابل انظار اولیار و حاجتی
کلیا انظار ایلدک طرنده دنیا و عقبارده بون بر خط اختیار کند ییری ابدی صورنده عذاب کرفا ایلر
اما عرفانده بهره اولدق قری حله روحا یون ناصله کند ییری تزیینه مائل اولد بعضه ناسل واردر
امور دنیویه ایچونه بیه مادیات اصدا اهیت و یرمک اینه مرلرده سهو و خطیه ده بولنور لر . صور و دایره
اعتبار نزلعی ماده تأثیر سنز اولد یقینه دخل بلکه اهلک اخروییه بنسبه فانی بولنق طرنده در . ان کول
سلاک وسط و شروع اولد طریقده که هم روحانیاتی ، هم مادیات قبول و صحابی آیینک ده لذت
معتقدانه سبله کب صفا و عبرت ایلر .

نعمه النقیه الحاج مصطفى هالیم معلم الحسن الخط فی ضایع
نقیه الاقاربه عفره نوبه
۱۳۷۸

Resim 55. Halim Efendi'nin 1377 / 1957 tarihinde yazdığı celi sülüs istifi bir yazısı

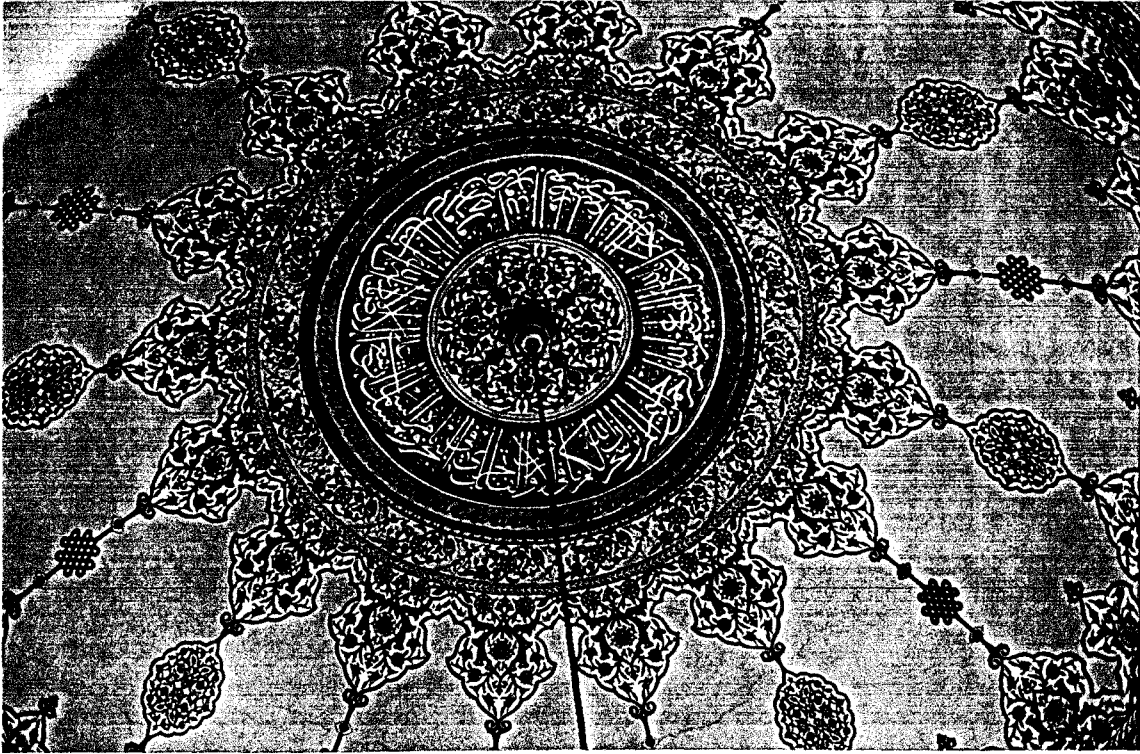
Resim 56. 1352 / 1932 tarihli celi sülüs müsennâ besmele

Resim 57. Tuğra besmele

Resim 58. İzmir Alsancak Hocaşâde Ahmed Ragıp Üzümcü Camii Giriş Kapısı üstü

Resim 58. Aynı Caminin kubbe yazısı

Resim 60. Üzümcü Camii kuşak yazısı

Resim 61. Kuşak yazısından imza detayı

SONUÇ

“Hattat Mustafa Halim Özyazıcı Hayatı, Sanatı ve Eserleri” konulu çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

Kur’an-ı Kerim’i en güzel yazmak arzusuyla başlayıp tedricen gelişen hat sanatı, Osmanlı hattatları elinde altın çağını yaşamıştır. XX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren sanat âlemine katılan Hattat Halim Efendi, hat sanatının geçerli meta’ olduğu dönemlerde iyi bir hat eğitim alarak yetişmiş, devrin büyük hattatlarından daima istifade ederek, genç yaşta sanatta kemâlâta doğru hızla ilerlemiş ve sanatın inceliklerini hazmetmiş bir hat üstadıdır. En verimli yılları denilebilecek dönemlerde hat sanatından uzak kalmasına rağmen, velûd bir sanat hayatı yaşamıştır.

Yazdığı yazı çeşidinde zamanının en iyileri olan Halim Efendi’nin hocaları talebelerinden yaşayanlarla görüşülerek, vefat edenler ise araştırılarak biyografileri ve sanatları sunulmuştur.

Halim Efendi’nin, büyük bir hat hocalığı vasfı bulunduğu, hat sanatının tekrar yeşermesinde büyük gayret gösterdiği ve bunların zamanla meyvelerini verdiği tesbit edildi.

Bütün hat çeşitlerini ustalıkla yazdığı, ancak, sülûs-nesih yazılarının âşikâr bir şekilde diğer yazılarından daha güzel olduğu, hele celî sülûs ve istifli yazılarda yüksek bir kompozisyon gücüne mâlik olduğu müşahede edilmiştir. Ta’lik yazıyla fazlaca meşgul olmamakla beraber, istediği zaman rahatlıkla bedîî kıymette eserler verdiği görülmüştür. Dîvânî yazıyı Dîvân-ı Hümayûn’da memur olarak çalıştığından akıcı bir üslûpla yazdığı ve şu anda memleketimizde bu yazıyı yazanların hemen hemen tamamı Halim Efendi yoluyla öğrendikleri anlaşılmıştır.

Halim Efendi’yi diğer hattatlardan ayıran en belirgin vasfının, “*seriü’l-kalem*” olması, kubbe ve kuşak yazılarında, yazının letâfetini bozmadan ve hiçbir sıkışıklığa meydan vermeden hârika eserler ortaya koyduğu incelediğimiz eserlerinde bizzat müşahede edilmiştir. Ayrıca, taklid yazılarda da üstün bir meleke sahibi olduğu tesbit olunmuştur.

XX. yüzyılı tek başına temsil edebilecek sanat kudretine sahip olan Halim Efendi, bu yüzyılın en mümtaz bir sanatkâridir.

KAYNAKLAR

- Acar, M. Şinasi. **Türk Hat Sanatı Araç Gereç ve Formlar**, İstanbul, 1999.
- Âlî, Gelibolulu Mustafa. **Menâkıb-ı Hünerverân**, İstanbul, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı, 1333.
- Aktan, Ali. **Arap Yazısının Doğuşu, Gelişmesi ve İslâm Yazısı Haline Gelmesi**, İslâmî Araştırmalar, II. sy. 6, 1998.
- Alparslan, Ali. **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, İstanbul, 1999.
- “Yazı-Resim”, **Boğaziçi Ün. (Beşeri Bilimler) Dergisi**, İstanbul, 1973, I., 1-27.
- “Mimari Yapıların Yazı Sanatı Bakımından Önemi” **Boğaziçi Ün. (Beşeri Bilimler) Dergisi**, İstanbul, 1976-1977, IV.V, 1-14.
- Ünlü Türk Hattatları**, Kültür Bak. Yayınları, Ankara, 1992.
- “İslâm Yazı Sanatı”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, XIV, Çağ Yayınları, İstanbul, 1993.
- “Cell” **DİA**, VII. İstanbul, 1993, s. 265-267.
- Alus, Sermet Muhtar. “Eski Yazılar, Hattatlar”, **Akşam Gazetesi**, 4 Ağustos 1950.
- Arseven, Celâl Esad. **Sanat Ansiklopedisi (I-V)**, MEB, İstanbul, 1966.
- Türk Sanatı**, İstanbul, 1973.
- Aslanapa, Oktay. **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997.
- Asya, Arif Nihat. **Dualar ve Aminler**, İstanbul, 1999.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. **Fatih Devri Mimarisi**, İstanbul, 1953.
- Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı**, İstanbul, 1953.
- Ayverdi, Sâmîha. **Boğaziçinde Tarih**, İstanbul, 1968.
- Baltacı, Cahit. **İslâm Paleografyası (Diplomatik-Arşivcilik)**, İstanbul, 1989.
- Baltacıoğlu, İ. Hakkı. “İslâm Yazılarının Tarihçesi III Sülüs Nev’i”, **Tedrisat-ı İbtidâiye Mecmuası**, II-III, no: 1327-1328.
- Türk Plâstik Sanatları**, Ankara, 1971.
- Türklerde Yazı Sanatı**, Ankara, 1993.
- Barın, Emin. “Hattat Halim Özyazıcı” **Akademi**, sy.: 3-4, 1965.
- “Türk Hat Sanatının Son Büyük Ustası. Mustafa Halim”, **Hayat Mecmuası**, sy.: 2, 1965.
- Bayat, Ali Haydar. **Hüsn-i Hat Bibliyografyası**, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1990.
- Bayrak, M. Orhan. **İstanbul’da Gömülü Meşhur Adamlar**, İstanbul, 1979.

Berk, Nurullah. "İslam Yazısında Plastik ve İfade" AÜİFD, sy. I – II, 1995.

Binark, İsmet. **Eski Kitapçılık Sanatımız**, Ankara, 1975.

Boydaş, Nihat. **Ta'lik Yazıya Plastik Değer Açısından Bir Yaklaşım**, İstanbul, MEB, 1994, 159 s.

Cum'a, İbrahim. **Dirâse fi Tatavvuri'l- Kitâbatî'l- Kûfiyye, Dâru'l-Fikri'l-Arabî**, ts.

Çağman, Filiz.- Aksoy, Şule. **Osmanlı Sanatında Hat**, İstanbul, 1998.

Çetin, Nihad Mazlum. "İslâm'da Paleografyanın Doğuşu ve Gelişmesi", (**Tarih Boyunca Paleofrafya ve Diplomatik Semineri, 30 Nisan/ 2 Mayıs 1986 Bildirileri**) İ.Ü. Ed. Fak. Basımevi, İstanbul, 1988.

"İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi", (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar) **İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı**, IRCICA, İstanbul, 1992, s. 14-32.

"Yâkût Musta'sımî" **İA**, XIII, İstanbul, 1986.

Çığ, Kemal. **Hattat Hafız Osman Efendi**, İstanbul, 1948.

Çulpan, Cevdet. **İstanbul Süleymaniye Camii Kitabesi**, İstanbul, 1966.

Demiriz, Yıldız. **Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I (Erken Devir 1300-1453)**, İstanbul, 1970.

Derman, M. Uğur. **Türk Hat Sanatının Şaheserleri**, KB., 1982.

Hattat Mustafa Halim Özyazıcı (1898-1964) Hayatı ve Eserleri, 50 Sanat Sever Serisi No: 20, İstanbul, 1965.

"Hattat Halim Efendi", **İslâm Düşüncesi**, sy.: 6, İstanbul, 1968, s. 399-406.

"Hat", **Türk Ansiklopedisi**, XIX. MEB, 1971, s. 49-60.

"Hat Sanatımızda Resim –Yazılar", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, sy.: 3, İstanbul, 1972.

"Yazı Tarihimizde Hattat İmza ve Şecerele", **VII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 25-29 Eylül, 1970, Kongreye Sunulan Bildiriler**, Ankara, TTK 1973, s. 728-733.

"Türk Yazı Sanatında İcâzetnâmeler ve Taklîd Yazılar", **VII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 25-29 Eylül, 1970, Kongreye Sunulan Bildiriler**, Ankara, TTK 1973, s. 716-728.

"Mezar Kitabelerinde Yazı Sanatımız", **TTOK Belleten**, sy.: 49, 1975, s. 36-47.

"Türk Hat Sanatını Yaşatmalıyız", **Kök**, Aralık, 1982

Ölümünün 20. Yılında M. Halim Özyazıcı (1898-1964), İstanbul, 1984.

"Yenicâmi Sebili'nin Kitâbesi", **Lâle**, sy.: 4, İstanbul, Aralık 1986, s.14-15.

“Vakıf Eserlerinde Hat Restorasyonu”, **VII. Vakıf Haftası**, Ankara, 5-7 Aralık 1989, Ayır Basım, Ankara, 1990, s. 305-317.

"Hat San'atında Osmanlı Devri" **İslam Kültür Mirâsında Hat Sanatı**, IRCICA, İstanbul, 1992, s. 33-43.

Devellioğlu, Ferit. **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, 1999, 16.Baskı.

Efe, Ahmet. **Güzeli Bulmak**, Konya, 1994.

Hüsn-i Hatlarla 40 Hadis Albümü, Konya, 1998.

Besmele Gülşeni, Konya, 1998.

el-Fârûkî, İsmail Râci. - el- Fârûkî, Luis Lâmia. **İslâm Kültür Atlası**, Çev.: M. Okan Kibaroglu, Z. Kibaroglu, İstanbul, 1999.

el-Belazûri. Fütuhu'l – Bülân, Çev.: Mustafa FAYDA, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, s. 814

el-Habib, Mustafa. “Yazı ile Mimarinin Kaynaşması”, **Görüş**, (12 Aralık 1977), s. 38 – 52.

el-Kalkaşendi, Ahmed b. Ali. **Subhu'l – a'sa. C. III. Daru'l – Kütübi'l- İlmiyye**, Beyrut, 1407/1987, s. 1 – 220.

Eminoğlu, Mehmet. **Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş**, Ankara, 1996.

Eminönü Camileri. TDV. Eminönü Şubesi, İstanbul, 1987.

Ergin, Metin. “Hat Sanatının Son Temsilcisi”, **Cumhuriyet**, 4 Ocak 1953.

ez-Zebîdî, Muhammed Murtaza, **Hikmatü'l-İşrak ilâ Küttâbi'l-Âfâk**, Kahire 1990.

Fâtih Câmileri ve Diğer Târihî Eserler. TDV. Fatih Şubesi, İstanbul, 1991.

Gökbilgin, Tayyib. **Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmi**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992.

Gündüz, Hüseyin – Taşkale, Faruk. **Rakseden Harfler**, İstanbul, 2000.

Günüç, Fevzi. “Osmanlı Sanatında Hat”, **Marife**, sy.: 1, Bahar 2001, Konya, 2001.

Habib. **Hat ve Hattatan**, İstanbul, s. 285, 1305.

Hasol, Doğan. **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, Yem Yayınları, İstanbul, s. 500.

İbn Haldun. **Mukaddime**, II. (Çev.: Zakir Kadiri UGAN), MEB, İstanbul, 1986.

İbn Nedim. **El – Fihrist**, Beyrut, ts. 360 s.

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. **Son Hattatlar**, İstanbul, 1955, s. 837.

İmla Kılavuzu. Ankara, TDK, 1988, s. 285.

İslâm Ansiklopedisi. I-XIII, İstanbul, 1986-1993.

Karamanlıoğlu, Ali Fehmi. Hattat Halim Hoca (Mustafa Halim Özyazıcı 1898 – 1964), **Türk Kültürü**, 1966, V, 196 – 197.

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

Kuşoğlu, Mehmet Zeki. **Düñkü Sanatımız – Kültürümüz**, İstanbul, Ötüken, s. 188. 1994.

Osmanlı Kartvizitleri, İstanbul, 1996.

Kütükoğlu, Mübahat S. **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, s. 605, 1994.

Melek Celâl, **Şeyh Hamdullah**, İstanbul, 1948, s. 16, 26 Resim.

Meriç, Rıfkı Melül. “İslam Yazısının Menşei ve İntişarı”. (Derleyen: Cüneyd Emiroğlu, **İslam Yazısına Dair**), İstanbul, Sebil Yayınevi, 1977, s. 101 – 126.

Meydan Larousse Ansiklopedisi, “Mustafa Halim Efendi”, İstanbul, Meydan Yayıncılık, 1969 – 1973, IX, 93 – 94.

Mustakimzâde, Süleyman Sa'deddin, **Tuhfe-i Hattatin**, İstanbul, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı, 1928.

Nefeszâde, İbrahim. **Gülzâr-ı Sevak**, Tertip ve Tashih: Kilisli Muallim Rifat, İstanbul, 1928.

Okay, Orhan. **Silik Fotoğraflar**, İstanbul, 2001.

“Bir Halim Hoca Vardı”, **Zaman**, 8 Eylül 1996.

Osmanlı – Türk Hat Sanatı Koleksiyonu, Yurtbank, 1998, 107 Resim.

Özel, Saim. **Hat Örnekleri**, İstanbul, 1969.

Özen, Mine Esiner. **Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü**, İstanbul, s. 91.

Özönder, Hasan. “Hattat Halim Özyazıcı ve Yazı Üslubu”. **Türk Kültürü**, sy. 96, 1970, VIII, 33 – 41.

Pakalın, M. Zeki. **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (I – III)**, İstanbul, MEB, 1946.

Rado, Şevket. **Türk Hattatları**, İstanbul, Yayın Matbaacılık, ts. (1984), s. 303.

Revnakoğlu, Cemaleddin Server. “Sanat Hayatımızın Büyük Kaybı: Nalincızade Hacı Mustafa Halim”. **Tarih Dünyası**, sy.: 2, 1965, s. 226 – 228

“Nalincızâde Mustafa Halim”, **Tarih Dünyası**, sy.: 4, 1965, s. 401-405.

Saltuk, Süreyya, “İslâmi Yazılarda Âhenk”, **İTA**, I, 1941, s. 154.

Serin, Muhittin. **Hat Sanatımız**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 1982, s. 136.

Hattat Aziz Efendi, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 1988, s. 119.

“Âhenk”, **DİA**, I, 1988, s. 521 – 523.

Hattat Şeyh Hamdullah, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 1992, s. 203.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San’at Vakfı Ekrem Hakkı Ayverdi Hat Koleksiyonu Envanteri”, **Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı**, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1995, s. 25 – 54.

Şevki Efendi’nin Sülüs Nesih Meşk Murakkı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 1996.

Kazasker Mustafa İzzet Efendi’nin Sülüs ve Nesih Meşk Murakkı. İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 1996.

Hulusi Efendi’nin Ta’lik Meşk Murakkı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 1996.

Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, İstanbul, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San’at Vakfı, 1999.

Sertoğlu, Midhat. **Osmanlı Tarih Lûgatı**, İstanbul, 1986.

Subaşı, M. Hüsrev. **Geleneksel Türk El Sanatlarından Yazıya Giriş**, İstanbul, 1997.

Hamit Aytaç, **DİA**, İstanbul, 1991, IV, 287-289.

Suyolcuzâde, Mehmed Necib. **Devhâtü’l-Küttâb**, İstanbul, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, s. 160, 1942.

Şahiner, Necmeddin. “Şaheserlerin Ustası : Halim Hoca”, **Zemzem**, Yeni Nesil’in parasız eki, 7 Aralık 1984, sy.: 320.

Şemseddin Sami. **Kâmus-i Türkî**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1995, s. 1574.

Şevki Efendi. **Mecmuât-ı Şevkî**, İstanbul, ts.

Tarihî İstanbul, Yeni İstanbul Gazetesi’nin İlâvesi, İstanbul, ts.

The Garden Of Besmeleh, Besmele Bahçesi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.

Tulpar, Hüseyin. "Hattat Mustafa Halim Hoca'nın Vefatı Üzerine" *İslâm*, sy. 5, 1965, VIII, 159 – 160.

Türk Ansiklopedisi. MEB, Ankara, 1971.

Türkçe Sözlük (I – II), Ankara, Türk Dil Kurumu, 1998.

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, ÖZYAZICI, Halim, İstanbul, Anadolu Yayıncılık, 1985, XIII., 4373.

Ulunay, R. Cevat. "Hattat Halim Hoca", *Milliyet*, 10 Ekim 1964.

Ülker, Muammer. **Türk Hat Sanatı**, Ankara, 1987.

Ünver, A. Süheyl. **Türk Yazı Çeşitleri**, İstanbul, Yeni Laboratuvar Yayınları, 1953, s. 43.

"Bir Üstadın Ardından", İstanbul, **Yeni İstanbul Gazetesi**, 7 Ekim 1964.

Hattat Halim Dosyası, Süleymaniye Kütüphanesi, A. Süheyl Ünver Bölümü, dosya 14.

Yazır, Mahmud Bedreddin, "Yazıda Âhenk", *İTA* / I. No: 35, 30 Mayıs 1942, s. 2 – 3,

Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli, Ankara, DİB, (I,II,III), I / 1972, II / 1974, III / 1989.

Eski Yazıları Okuma Anahtarı, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1978, s. 284.

Yeni Türk Ansiklopedisi, ÖZYAZICI, Mustafa Halim, İstanbul, Ötüken Yayınevi, VIII, 2967 – 2968.

Yetkin, Suut Kemal. **İslam Mimarisi**, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları, 2. s. 509, 1959.

İslam Sanatı Tarihi, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları: 2, 1954, s. 315., 366 Levha

Estetik ve Ana Sorunları, İstanbul, 1979.

İslâm Ülkelerinde Sanat, İstanbul, 1984.

Estetik, İstanbul, 1983.

Yılmaz, Abdulkadir. **Hat Sanatında Satır Sistemi** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1996.

ÖZGEÇMİŞ

1970 yılında Erzurum Horasan'da doğdu. 1986 yılında Erzurum İmam Hatip Lisesi'nden, 1989 yılında A.Ü. Erzincan Eğitim Yüksekokulu Sınıf Öğretmenliği ve 1996'da Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. Yedi yıl Bingöl ve Erzurum'da öğretmenlik yaptı.

Lise son sınıfta Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir Yılmaz'la başladığı hat sanatı çalışmalarını, Fuat Başar ve Erol Dönmez'le devam ettirdi. 1999'dan itibaren ise Mehmet Özçay'la sülüs, nesih çalışmaktadır.

1998 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü'nde araştırma görevlisi oldu ve halen bu bölümde çalışmaktadır. Erzurum'da açılan karma sergilere katıldı.